

INFORMELE SPORTGROEPEN:

MAATSCHAPPELIJKE WAARDE EN OPTIMALE ONDERSTEUNING

Kwalitatief onderzoek naar informele sportgroepen in de gemeente Utrecht

Martijn Kieft (4134656)

Universiteit Utrecht

Utrechtse School voor Bestuurs- en Organiseringswetenschap (USBO)

MSc Bestuurs- en Organiseringswetenschap: Sportbeleid en sportmanagement

Begeleider: dr. J.H. Boessenkool

Tweede beoordelaar: drs. M. Waardenburg MA

Universiteit Utrecht

Gemeente Utrecht

Voorwoord

Beste lezer,

Voor u ligt mijn afstudeerscriptie over informele sportgroepen in de gemeente Utrecht. Dit onderzoek vormt de afsluiting van mijn masteropleiding Sportbeleid en Sportmanagement aan de Universiteit Utrecht.

Vanwege mijn interesse voor organisaties met een publieke functie en de wisselwerking met de maatschappelijke en bestuurlijke omgeving was het volgen van de opleiding Bestuurs- en Organisationswetenschap een logisch gevolg. Samen met mijn passie voor sport heeft dit geleid tot de keuze voor de sportmaster. Tijdens de kleinschalige en praktijkgerichte opleiding stonden actuele vraagstukken en ontwikkelingen centraal. Hierdoor was het altijd interessant om de colleges bij te wonen en met de literatuur en opdrachten aan de slag te gaan. Het stilstaan bij je eigen competenties en ontwikkeling en het ontplooiën van academische en professionele vaardigheden heb ik als een aantal pluspunten van de opleiding ervaren. Naast de theorie heb ik veel opgestoken van mijn stage bij het team Sport en Samenleving van de Gemeente Utrecht. Dankzij de fijne collega's en interessante taken en opdrachten heb ik waardevolle werkervaring opgedaan. Ik kijk terug op een mooie en leerzame periode.

Het afstudeeronderzoek naar informele sportgroepen is gericht op de maatschappelijke waarde voor deelnemers en organisatoren en de ondersteuning welke geboden kan worden door de Gemeente Utrecht. De wereld van de informele sportgroepen bleek relatief onontgonnen terrein. De zoektocht naar kennis, informatie en antwoorden op de onderzoeksvragen was dan ook een uitdaging. Het onderzoeksproces bleek een langdurig traject, waarbij ik stap voor stap naar het eindproduct heb kunnen toewerken. Ik hoop dat het onderzoek meer inzicht kan geven in informele sportgroepen in het algemeen en de publieke waarde en mogelijke rol van de overheid in het bijzonder.

Voor het tot stand komen van deze masterthesis ben ik een aantal mensen veel dank verschuldigd. Allereerst wil ik mijn scriptiebegeleider Jan Boessenkool bedanken voor zijn ondersteuning tijdens het onderzoeksproces. Dankzij onze gesprekken en zijn feedback kon ik steeds een volgende stap zetten en de onderdelen verbeteren. Hij was altijd bereid mijn vragen te beantwoorden en mij verder te helpen. Daarnaast wil ik Maikel Waardenburg bedanken voor zijn feedback en verfrissende blik.

Verder wil ik Daphne van Rhee, mijn stagebegeleider bij de Gemeente Utrecht, bedanken. Zij stond de afgelopen twee jaar altijd klaar om mij te helpen tijdens mijn werkzaamheden en was een stimulans in het ontwikkelen van mijn leerdoelen. Tijdens het onderzoeksproces gaf zij helder aan welke vragen leefden bij de gemeente. De gesprekken met haar leverde mij nieuwe inzichten op die mij aan het denken zetten en van pas kwamen bij het schrijven van het afstudeeronderzoek. Ook wil ik het thuisfront bedanken voor de steun en betrokkenheid bij mijn studie en afstuderen.

Tot slot wens ik u veel leesplezier toe.

Martijn Kieft
Putten, augustus 2015

Samenvatting

Achtergrond

Informele sportgroepen nemen een steeds prominentere rol in het sportlandschap in. Deze groepen bestaan uit minstens drie personen die met regelmaat sporten in een zelfgeorganiseerd verband. Als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering, informalisering en consumentisme maken sporters in toenemende mate hun eigen keuzes en kiezen voor anders georganiseerde sport. Informele sportgroepen zijn een product van maatschappelijk initiatief, waarbij burgers door passie en inzet publieke waarde creëren. In het onderzoek staat de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen centraal. Voor de Gemeente Utrecht is daarbij een relevante vraag op welke wijze optimale ondersteuning geboden kan worden aan de informele sportgroepen. De centrale onderzoeksvraag is: Welke betekenis geven de deelnemers en organisatoren van informele sportgroepen aan de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen en op welke wijze kan de Gemeente Utrecht optimale ondersteuning bieden?

Methodologie

In dit onderzoek is een interpretatief onderzoeksparadigma gebruikt. Hierbij gaat het om het ontdekken van de betekenissen die mensen toekennen aan sociale actie. De data is verzameld door twee kwalitatieve dataverzamelmethode: observatie en semi-gestructureerde interviews.

Literatuurstudie

In de literatuurstudie is ingegaan op de definitie en kenmerken van informele groepen en de invloed van maatschappelijke, demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen ten aanzien van sportdeelname en informele sportgroepen. Verder zijn de positieve effecten en schaduwzijden van sociaal kapitaal onder de loep genomen. Tot slot is het dynamische speelveld tussen overheid, markt en samenleving bestudeerd.

Onderzoekresultaten

Informele sportgroepen zijn te omschrijven als laagdrempelige en flexibele groepen waarbij nieuwe deelnemers eenvoudig kunnen instromen en niet gebonden zijn aan verplichtingen. Daarentegen is een mate van structuur en organisatie waarneembaar. Voor de deelnemers draagt het sporten en bewegen bij aan hun fysieke en mentale gezondheid. Daarnaast worden de sociale samenhang in de groepen en het plezier in het sporten genoemd als positieve effecten. Voor de continuïteit van de informele sportgroepen zijn het aantal deelnemers, de aanwas van nieuwe deelnemers en de betaalbaarheid van de activiteiten van belang. De meeste deelnemers worden het liefst vrijgelaten door de gemeente, waarbij de activiteiten laagdrempelig en de zaalhuren laag blijven. Hierbij is een tweedeling aan te duiden tussen sportgroepen die zichzelf kunnen redden en sportgroepen die hulp kunnen gebruiken op het organisatorische en financiële vlak.

Analyse / Conclusie

Bij informele sportgroepen is de tegenstelling tussen laagdrempeligheid en flexibiliteit aan de ene kant en structuur en organisatie aan de andere kant opgevallen: de 'paradox van gestructureerde formaliteit'. Hierbij ontstaat een hoge mate van informaliteit in combinatie met praktische formaliteiten. Daarbij zijn in informele sportgroepen twee bindende mechanismen op te merken. Het eerste bindende mechanisme is de sportactiviteit waardoor mensen samenkomen. Het tweede bindende mechanisme is de sociale samenhang in de groep welke ontstaat door de persoonlijke contacten en sfeer in de groep. Deelname aan informele sportgroepen kent maatschappelijke meerwaarde op verschillende gebieden. Het sporten en bewegen in dit sportverband heeft een

positieve invloed op de fysieke en mentale gezondheid. Daarbij ontvangen veel deelnemers positieve energie door het sporten, de gezelligheid en sfeer tijdens en rondom de activiteiten. Daarnaast dragen de informele sportgroepen bij aan de sociale en maatschappelijke participatie van de deelnemers. De sociale contacten tussen de deelnemers leiden tot sociale samenhang binnen de groepen. Op maatschappelijk niveau zorgt deelname aan informele sportgroepen voor meer gezonde en gelukkige mensen en meer sociale en maatschappelijke samenhang in de samenleving.

De Gemeente Utrecht kan ondersteuning op maat bieden aan de sportgroepen die daar behoefte aan hebben in samenwerking met Harten voor Sport en organisaties in de wijken. Daarbij dient de laagdrempeligheid en dynamiek van informele sportgroepen behouden te worden. Door ruimte te geven aan maatschappelijk initiatief en het bieden van advies kan de basis van informele sportgroepen verstevigd worden. Daarnaast kunnen de informele sportgroepen hulp gebruiken bij het communicatie en bekendmaking. Door de inzet van diverse gemeentelijke communicatiekanalen kunnen de activiteiten van de groepen beter onder de aandacht gebracht worden en kan een overzicht van het totale sportaanbod in Utrecht geboden worden. Informele sportgroepen maken een belangrijk onderdeel uit van de sport in Utrecht. De Gemeente Utrecht, Harten voor Sport en de wijkorganisaties kunnen op constructieve wijze samenwerken en de informele sportgroepen intensiever betrekken bij de uitvoering van het sportbeleid.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Samenvatting.....	3
Inhoudsopgave	5
1. Inleiding	7
1.1 Aanleiding.....	7
1.2 Maatschappelijke relevantie	8
1.3 Wetenschappelijke relevantie.....	9
1.4 Context	9
1.5 Leeswijzer	11
2. Methodologie	12
2.1 Onderzoeksperspectief	12
2.2 Probleemstelling.....	13
2.3 Kwalitatief onderzoek.....	13
2.4 Methoden van dataverzameling	14
2.5 Selectie van respondenten	15
2.6 Aanpak data-analyse	15
2.7 Afbakening begrippen	16
3. Literatuurstudie.....	17
3.1 Informele groepen.....	17
3.2 Maatschappelijke ontwikkelingen.....	19
3.3 Sport en de sociale dimensie.....	23
3.4 Het speelveld tussen overheid, markt en samenleving	25
4. Resultaten: empirisch onderzoek naar informele sportgroepen	30
4.1 Achtergronden van informele sportgroepen	30
4.2 Laagdrempeligheid en flexibiliteit versus structuur	34
4.3 Stok achter de deur	35
4.4 Mond-tot-mondreclame	36
4.5 Fysieke en mentale gezondheid	37
4.6 Onder de mensen	38
4.7 Betaalbaarheid	40
4.8 Niet moeilijk doen versus ondersteuning	41
4.9 Afsluiting.....	44

5. Analyse	45
5.1 Informele sportgroepen: gestructureerde informaliteit	45
5.2 Voordelen op verschillende niveaus	46
5.3 Bindende kracht van sport	47
5.4 Verzorgingsstaat of participatiesamenleving?	48
5.5 Gemeente Utrecht: faciliteren en ondersteunen op maat	49
5.6 Afsluiting.....	50
6. Conclusie en discussie	52
6.1 Beantwoording deelvragen	52
6.2 Beantwoording onderzoeksvraag.....	55
6.3 Discussie	56
7. Reflectie.....	57
Verwijzingen	59
Bijlage 1: Topiclijst semigestructureerde interviews	62
Bijlage 2: Overzicht respondenten semigestructureerde interviews.....	64

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De Nederlandse samenleving ontwikkelt zich naar een samenleving met veel diversiteit, complexiteit en fragmentatie. Tussen de overheid, markt en samenleving vindt een aanhoudende herbezinning op de taak- en verantwoordelijkheidsverdeling plaats. Met een compacte overheid wil de regering de basis leggen voor een krachtige, kleine en dienstverlenende overheid die slagvaardig kan opereren. De samenleving wordt meer in staat gesteld haar verantwoordelijkheid te nemen en zaken zelf op te pakken (Kwakkelstein, Van Dam & Van Ravenzwaaij, 2012). De overheid wil dat iedere burger kan meedoen in de samenleving. Zij streeft ernaar dat niemand buitenspel staat. Daarbij staan de eigen verantwoordelijkheid en de eigen kracht van de burger en zijn of haar netwerk voorop (Kampen, Verhoeven & Verplanke, 2013). Voor de overheid bestaat het vraagstuk om in samenwerking met de markt en samenleving optimale maatschappelijke waarde te creëren.

Binnen het speelveld van overheid, markt en samenleving is de civil society – de sfeer tussen privé domein, markt en politiek – voortdurend in beweging (Van den Berg, Van Houwelingen & De Hart, 2011). Een sterke civil society wordt gekenmerkt door een maatschappij met een rijk vrijwilligersleven, een grote variëteit aan organisaties en een grote betrokkenheid van burgers (Bovens, 't Hart & Van Twist, 2007). Verschillende maatschappelijke ontwikkelingen oefenen invloed uit op de verhoudingen tussen burgers en organisaties in de civil society en zorgen voor verschuivingen in de samenleving. Voorbeelden zijn individualisering, intensivering en informalisering (Schnabel, 2004). Deze laatste ontwikkeling verwijst naar het losser worden van maatschappelijke verbanden en nivellering van gezagsverhoudingen en omgangsvormen. De moderne burger lijkt steeds minder tijd, interesse en gelegenheid te hebben zich langdurig te binden aan traditionele, grote organisaties met zware verplichtingen. Hierdoor kiezen burgers in toenemende mate voor de lokaal georganiseerde, kleinschalige en informele groepen, zoals hardloopgroepen. Deze flexibele gemeenschappen zijn de laatste decennia een belangrijke vorm van sociaal leven geworden (Van den Berg et al., 2011). In dit onderzoek ligt de focus op de maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen en de rol van de overheid om deze groepen optimaal te ondersteunen.

Informele sportgroepen nemen in het sportlandschap een steeds prominentere plaats in. Ruim een derde van de sporters (35%) is actief in een zelfgeorganiseerde groep, samen met vrienden, familie of kennissen (Van den Berg & Tiessen-Raaphorst, 2010). Sporten in een zelfgeorganiseerd verband komt daarmee vaker voor dan sporten via het commerciële aanbod (32%), maar minder vaak dan individueel sporten (45%) of als lid van een sportvereniging (54%). Informele sportgroepen kunnen gedefinieerd worden als groepen van minstens drie personen die met een zekere regelmaat samen sporten (Van den Berg et al., 2011). Daarnaast dient de groep door de deelnemers zelf georganiseerd te zijn. Informele groepen hebben vaak geen institutioneel kader en onderscheiden zich van verenigingen, stichtingen en instellingen door hun kleinschaligheid, persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur.

De Gemeente Utrecht wil zoveel mogelijk Utrechters laten sporten en bewegen om hun eigen talent te vinden en te ontwikkelen. Om dat te bereiken investeert Utrecht in het versterken van sportverenigingen, het verbeteren van sport in de wijk, kwalitatief goede sportaccommodaties en sport- en beweegaanbod op maat voor verschillende leeftijdscategorieën en specifieke groepen. Voor de ene burger is een sportvereniging de beste plaats om te sporten, voor een ander een sportschool of een anders georganiseerd verband (Gemeente Utrecht, 2011). Het aantal actief sportende Utrechters dat één keer per maand of vaker sportte, was in 2014 71 procent. Bijvoorbeeld in de

groepen met 65-plussers (39%) en niet-westerse allochtone vrouwen (50%) kunnen meer mensen sporten en bewegen (Onderzoek, gemeente Utrecht, 2015). De Gemeente Utrecht streeft naar het structureel in beweging krijgen van zoveel mogelijk mensen.

De Gemeente Utrecht wil graag inzicht krijgen in de maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen en mogelijke beleidsimplicaties achterhalen om de groepen zo goed mogelijk te kunnen ondersteunen en optimale publieke waarde te bewerkstelligen. Allereerst zal onderzoek gedaan worden naar de sociale en maatschappelijke effecten van deelname aan informele sportgroepen. Vervolgens wordt gekeken naar de houding van en mogelijke beleidsimplicaties voor de Gemeente Utrecht om de informele sportgroepen optimaal te ondersteunen. Hierbij zal de organisatoren en deelnemers worden gevraagd of zij ondersteuning nodig hebben van de overheid en in welke vorm. Informele groepen zouden hun voordeel kunnen doen met de expertise en het netwerk van de Gemeente Utrecht en andere samenwerkende organisaties, bijvoorbeeld op het gebied van communicatie en doorverwijzing naar de sportgroepen. De onderzoeksuitkomsten kunnen leiden tot aanbevelingen en beleidsimplicaties voor de Gemeente Utrecht. De focus in het onderzoek ligt op hoe de Gemeente Utrecht het potentieel van de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen optimaal kan benutten.

1.2 Maatschappelijke relevantie

Bij sport wordt steeds vaker het onderscheid gemaakt tussen sport als doel en sport als middel (Boonstra & Hermens, 2011; Van Bottenburg & Schuyt, 1996). Bij sport als doel gaat het om sport als zinvolle vrijetijdsbesteding. Bij sport als middel wordt sport ingezet om doelstellingen op andere beleidsterreinen te bereiken. Hierbij worden raakvlakken gezocht met bijvoorbeeld welzijn, gezondheidszorg, onderwijs en integratie. Vanwege de onderkende positieve effecten van sport is het voor mensen belangrijk op structurele wijze deel te nemen aan sport- en beweegactiviteiten. De deelnemers en organisatoren van informele sportgroepen zal worden gevraagd naar de positieve en negatieve effecten van sportdeelname in dit sportverband. Daarnaast zal aandacht worden besteed aan de sociale en maatschappelijke waarde van deelname aan informele sportgroepen. Hierdoor kan de publieke waarde van informele sportgroepen in kaart gebracht worden.

Verder is het voor de gemeente relevant te weten welke houding van de overheid de deelnemers graag zien: een ondersteunende overheid die voorwaarden schept, een overheid die toekijkt en de groepen hun gang laat gaan of wellicht een andere attitude. Vervolgens kan worden achterhaald wat de gemeente kan doen om de informele sportgroepen optimaal te ondersteunen en het potentieel van de maatschappelijke waarde te benutten. Met deze informatie kan de overheid beter inspelen op de wensen en behoeften van de burgers en door gerichte beleidsinterventies en ondersteunende diensten de waarde van informele sportgroepen zo groot mogelijk maken. De uitkomsten kunnen meegenomen worden in het beleid en de uitvoering van de gemeente en eventueel van samenwerkingspartners.

Voor de Gemeente Utrecht is momenteel weinig bekend over de informele sportgroepen. Met de uitkomsten van het onderzoek krijgt de gemeente een beter beeld van de anders georganiseerde sport in de stad. De organisatie, samenstelling en achtergronden van een aantal informele sportgroepen zullen geïnventariseerd worden. Daarbij zal de toegankelijkheid en instroom van nieuwe deelnemers zijdelings een rol spelen. Op deze wijze wordt beter inzichtelijk welke processen spelen en waar de groepen tegenaan lopen. Hierdoor kan de gemeente, als daar behoefte aan is, een aanpak op maat samenstellen.

1.3 Wetenschappelijke relevantie

Het thema 'informele sportgroepen' is vooralsnog weinig belicht in de wetenschappelijke literatuur. Hoewel informele sportgroepen een steeds prominentere plaats innemen in de sport zijn weinig gerichte publicaties verschenen over dit sportverband. Voor sportorganisaties en overheidsinstanties is meer kennis van belang om deze doelgroep te begrijpen en te kunnen ondersteunen. Door de literatuurstudie en het empirische onderzoek zullen meer inzichten worden verkregen in de definiëring, het doen en laten van informele sportgroepen en de relatie met de overheid en andere organisaties.

In de literatuurstudie zal verder aandacht besteed worden aan de maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op informele sportgroepen en sportdeelname. Hierbij zullen ook de sociale en demografische context en ontwikkelingen in de stad Utrecht worden meegenomen. Aan de hand van onder meer de Rapportage Sport, uitgaven van het Sociaal en Cultureel Planbureau en de Utrecht Monitor zullen de beschreven ontwikkelingen en processen in de theorie worden gekoppeld aan cijfers uit de praktijk. Met de uitkomsten kunnen de acties van deelnemers en organisatoren van informele sportgroepen beter in hun context worden geplaatst en worden gezien binnen bredere maatschappelijke ontwikkelingen.

In het onderzoek neemt de maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen een centrale plaats in. De sociale en maatschappelijke waarde van sportdeelname en informele sportgroepen zullen nader worden bekeken. Hierbij wordt ingegaan op de samenstelling en vorming van de groepen, de achtergronden van de deelnemers en de waarde van sociale contacten en samenhang. Bij het laatste aspect staat het begrip 'sociaal kapitaal' centraal en wordt ingegaan op de type verbindingen, hechte en lichte gemeenschappen en de schaduwzijden van sociale binding. In het kader van de sociale betekenis voor de deelnemers zal literatuur van onder meer Pierre Bourdieu, Robert Putnam en Mark Granovetter bestudeerd worden. Het onderzoek zal een bijdrage leveren aan de kennis omtrent informele sportgroepen.

1.4 Context

Het onderzoek zal worden uitgevoerd vanuit een bestuurlijk en organisatorisch (B&O) perspectief. Hierbij wordt ingegaan op organisaties met een publieke functie en de wisselwerking met hun maatschappelijke en bestuurlijke omgeving. Binnen het onderzoek kan onderscheid worden gemaakt tussen de organisatorische, bestuurlijke en maatschappelijke context.

Allereerst wordt de sportwereld nader bekeken. De sport kan worden opgevat als een relatief autonome wereld met een eigen logica en specifieke regels, waarden, normen en opvattingen (Bourdieu, 1988, in Van Bottenburg, 2013). De sportwereld bestaat uit alle individuen, groepen en organisaties die zijn betrokken bij sportieve activiteiten. In dit complexe netwerk creëren organisaties van uiteenlopende aard, in onderlinge competitie en samenwerking, de voorwaarden en omstandigheden voor het beoefenen en volgen van sport. Particuliere organisaties tussen markt en staat spelen een dominante rol in de sportwereld. Sportverenigingen hebben zich verenigd in nationale sportbonden en internationale sportfederaties van waaruit de gedragsregels en onderlinge relaties op het sportveld worden geregeld (Van Bottenburg, 2013). Informele sportgroepen maken daarentegen deel uit van de anders georganiseerde sport, waarbij duidelijke kaders veelal ontbreken. Over eventuele institutionalisering en organisatievorming in deze informele sector is weinig bekend. Een interessante vraag is of de deelnemers aan informele sportgroepen open staan voor dergelijke ontwikkelingen en hoe de overheid optimale publieke waarde kan creëren.

Aan sport worden verschillende maatschappelijke effecten toegeschreven. Boonstra en Hermens (2011) lichten zes positieve effecten uit. Ten eerste zou sporten en bewegen bijdragen aan zowel de

fysieke als mentale gezondheid. Sporten en bewegen heeft een positief effect op de gezondheid. Voldoende bewegen hangt positief samen met de kwaliteit van leven. Sporters hebben minder last van acute en chronische gezondheidsaandoeningen dan niet-sporters. Daarnaast kan sport een economische betekenis hebben. Mensen geven geld uit aan lidmaatschappen en kleding, en de sportsector zorgt voor banen. De derde maatschappelijke betekenis is dat sport kan bijdragen aan de opvoeding en socialisatie van kinderen. De gedachte is dat kinderen via de sport leren samenwerken, leren omgaan met winst en verlies en dat ze bepaalde normen en waarden aanleren. Ten vierde kan sport ook bijdragen aan sociale samenhang in buurten en een positieve beeldvorming tussen verschillende (etnische) groepen in de Nederlandse samenleving. De laatst genoemde maatschappelijke betekenissen van sport zijn innovatie en duurzaamheid door de sport. Ten vijfde is de gedachte dat vooral topsport nieuwe technologische ontwikkelingen stimuleert. Ten zesde is het van belang hoe in de sport wordt omgegaan met het milieu en de schaarse openbare ruimte (Boonstra & Hermens, 2011).

Daartegenover staan een aantal negatieve effecten van sport, welke minder vaak belicht worden. Backx, Baarveld en Voorn (geciteerd in Boonstra & Hermens, 2011) noemen sportblessures, plotselinge dood, doping, verergering van ziekten, seksuele intimidatie, verzuim en vandalisme als negatieve effecten van sport. De schaduwzijde van het gezonde karakter van sporten en bewegen, is dat sporters gezondheidsrisico's lopen in de vorm van blessures. Dit brengt hogere gezondheidskosten en ziekteverzuim met zich mee (Van Bottenburg & Schuyt, 1996). Verder is sociale uitsluiting een probleem. In de sportwereld zijn mechanismen van uitsluiting werkzaam die de kansen op deelname van sociaal-culturele minderheden verminderen. De kans op sociale uitsluiting neemt toe bij een opeenstapeling van risicofactoren: laag inkomen, laag opleidingsniveau, slechte gezondheid, alleenstaand ouderschap en werkloosheid (SCP, 2010). Daarnaast is de sport niet vrij van onwenselijk gedrag. Verbaal en fysiek geweld, discriminatie en intimidatie van specifieke maatschappelijke groeperingen alsook drankgebruik komen regelmatig voor (Tiessen-Raaphorst, 2015). Zo blijkt sportieve binding niet alleen samen te gaan met identificatie en menging, maar ook met onderscheiding en uitsluiting (Elling, 2004)

In dit onderzoek wordt op het gebied van de organisatorische vraagstukken gekeken naar de samenstelling en organisatie van informele sportgroepen. Hierbij zal kennis worden verzameld van de achtergronden en kenmerken van de sportgroepen, de werving van nieuwe deelnemers en de structuur van de groepen. Verder zal het onderzoek ingaan op de relatie tussen de overheid en informele sportgroepen en de houding die de overheid kan aannemen. Informele sportgroepen worden gezien als vrijwillige associaties. De vraag is of zij sturing van de overheid willen en nodig hebben. Met de uitkomsten van het onderzoek kan de Gemeente Utrecht mogelijk interventies uitvoeren en condities creëren om een zo groot mogelijke maatschappelijke waarde te creëren bij informele sportgroepen.

Bij de bestuurlijke en beleidscontext wordt rekening gehouden met het beleid van de Gemeente Utrecht en landelijke overheid. De stad Utrecht telt 334.000 inwoners (in mei 2015). Utrecht is een studentenstad en heeft relatief veel inwoners van 16 tot 44 jaar. Het opleidingsniveau is hoog. In Utrecht wonen verhoudingsgewijs minder 45-plussers en relatief meer mensen van niet-westerse afkomst dan in Nederland als geheel. Hun aandeel in de bevolking (22%) is lager dan in de drie grootste steden, waar ruim een derde van de bevolking van niet-westerse afkomst is (Onderzoek, gemeente Utrecht, 2015). In de eerste helft van 2015 is de Utrecht sportvisie opgesteld. De visie is dat in 2020 iedere Utrechter kan sporten op een manier die past bij zijn of haar ambities, wensen en mogelijkheden (Gemeente Utrecht, 2015). De Gemeente Utrecht zet in haar sportbeleid in op vier overkoepelende thema's: een optimale wisselwerking tussen top- en breedtesport, breedtesport,

topsport en accommodaties. Om sporten en bewegen voor alle inwoners bereikbaar te maken, kiest de Gemeente Utrecht voor een wijkbenadering. Als de verschillende sport- en beweegaanbieders binnen een wijk samenwerken, ontstaat een totaalaanbod dat toegankelijk is voor iedere inwoner van Utrecht. Door deze werkwijze wordt geprobeerd om zoveel mogelijk inwoners toe te leiden naar sport- en beweegactiviteiten (Gemeente Utrecht, 2011).

Verder spelen in Utrecht Stichting Harten voor Sport en Vereniging Sport Utrecht (VSU) een belangrijke rol op het gebied van sportstimulering. Om versnippering van de inzet van professionals in de wijk te voorkomen en onderlinge afstemming en coördinatie zoveel mogelijk te beperken is als oplossing de aansturing en uitvoering van sport en bewegen in de buurt belegd bij één stedelijke organisatie: Harten voor Sport (Gemeente Utrecht, 2012). Deze stichting werkt in opdracht van de Gemeente Utrecht aan het vergroten van de sport- en beweegdeelname in de stad. De gezamenlijke inzet van beweegmakelaars, buurtsportcoaches en combinatiefunctionarissen met als basis de uitvoering van wijk sport- en beweegplannen moet de eigen kracht van bewoners, betrokken vrijwilligersorganisaties en overige partners versterken. Harten voor Sport werkt aan een goed gespreid beweegaanbod dat optimaal aansluit bij de wensen en mogelijkheden van bewoners. De organisatie richt zich onder meer op het programmeren van het sportaanbod in het primair onderwijs met combinatiefunctionarissen en werkt binnen stedelijke sportnetwerken voor mensen met een fysieke of psychische beperking en ouderen (Harten voor Sport, z.d.). De VSU is de koepelorganisatie voor top- en breedtesport in Utrecht. Ruim 240 sportverenigingen uit de gemeente Utrecht zijn aangesloten. De VSU heeft als missie: 'Iedereen kan sporten in een vitale vereniging op zijn of haar niveau waarbij talentvolle sporters gestimuleerd worden om unieke prestaties te leveren.' Om deze missie te bereiken werkt de VSU samen met vele samenwerkingspartners. De VSU is werkzaam op drie gebieden: belangenbehartiging, breedtesport en topsport (VSU, z.d.).

Binnen de maatschappelijk context wordt ingegaan op maatschappelijke ontwikkelingen als individualisering, informalisering en consumentisme en de invloed van demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen. Er wordt onderzocht wat de invloed is van deze ontwikkelingen op informele (sport)groepen en wat mogelijke gevolgen daarvan zijn. Ook zal aandacht worden besteed aan de onderkende maatschappelijke betekenis van sport. Sport kan bijvoorbeeld sociaal kwetsbaren ondersteunen om in toenemende mate maatschappelijk te participeren. Daarnaast wordt gekeken naar processen van sociale binding en sociaal kapitaal binnen informele sportgroepen. Onderzoek naar deze aspecten kan informatie opleveren over de betekenis van informele sportgroepen op sociaal en maatschappelijk gebied.

1.5 Leeswijzer

Dit onderzoek naar informele sportgroepen in de gemeente Utrecht is opgebouwd uit verschillende onderdelen en hoofdstukken. In het hoofdstuk 2 wordt de methodologie toegelicht. Hierin komen het onderzoeksperspectief, de probleemstelling, methoden van dataverzameling en verantwoording van de onderzoeks aanpak aan bod. In het derde hoofdstuk staat de literatuurstudie centraal, waarbij wordt ingegaan op informele groepen, maatschappelijke ontwikkelingen, sociaal kapitaal en het speelveld tussen overheid, markt en samenleving. In hoofdstuk 4 worden de empirische onderzoeksresultaten gepresenteerd aan de hand van acht thema's. Vervolgens wordt in het vijfde hoofdstuk de verbinding gelegd tussen de resultaten en de literatuur: de analyse. In hoofdstuk zes worden de conclusies getrokken. Dit hoofdstuk bestaat uit de beantwoording van de centrale onderzoeksvraag en deelvragen, discussie en aanbevelingen. Tot slot wordt in hoofdstuk 7 gereflecteerd op het onderzoeksproces.

2. Methodologie

In dit methodologisch hoofdstuk wordt het onderzoeksparadigma toegelicht en de opzet en de uitvoering van het onderzoek verantwoord. In de eerste paragraaf komt het onderzoeksperspectief aan bod, waarbij aandacht wordt besteed aan de ontologische en epistemologische positie (2.1). De probleemstelling staat centraal in de tweede paragraaf. Hierin worden de doelstelling, onderzoeksvraag en deelvragen uiteengezet (2.2). Vervolgens wordt kort een omschrijving gegeven van kwalitatief onderzoek (2.3). Daarna worden achtereenvolgens de methoden van dataverzameling (2.4) en selectie van respondenten (2.5) besproken. In de zesde paragraaf wordt de aanpak van het onderzoek verantwoord (2.6), waarna tot slot de afbakening van theoretische concepten plaatsvindt (2.7).

2.1 Onderzoeksperspectief

Bij de beschrijving van het onderzoeksperspectief wordt ingegaan op de ontologische en epistemologische positie. De wetenschapsopvatting van een onderzoeker bestaat uit de interpretatie van wat wetenschap is, hoe wetenschappelijk onderzoek gedaan zou moeten worden en de relatie van de wetenschap met de samenleving (Van Thiel, 2010). Deze wetenschapsopvatting wordt bepaald door de persoonlijke overtuigingen, wetenschappelijke scholing en aanwezigheid van een dominante zienswijze in de discipline of wetenschap van de onderzoeker. Deze zienswijze kan worden aangeduid als een paradigma. Paradigma's kunnen in de loop van de tijd verschuiven en veranderen. De wetenschapsopvatting van de onderzoeker heeft gevolgen voor de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd. Voor dit onderzoek wordt gekozen voor een interpretatief onderzoeksparadigma.

Ontologie

Ontologie is de leer die zich bezighoudt met het 'zijn' van bestudeerde verschijnselen. Deze leer verwijst naar hoe de onderzoeker kijkt naar de wereld en de aard van de werkelijkheid. In dit onderzoek houdt de onderzoeker een subjectivistische lens aan. Dit houdt in dat sociale fenomenen worden gecreëerd door de percepties en acties van sociale actoren (Saunders, Lewis & Thornhill, 2009). Dit staat in relatie met het sociaal constructionisme, dat voortkomt uit de interpretatieve filosofie. Het is noodzakelijk om de subjectieve betekenissen die de acties van mensen sturen te ontdekken, zodat het voor de onderzoeker mogelijk is om deze acties te begrijpen. De onderzoeker gaat ervan uit dat de werkelijkheid sociaal geconstrueerd wordt. Sociale actoren geven verschillende interpretaties aan de situaties waarin zij zich begeven. Individuen ervaren situaties op wisselende manieren als gevolg van hun eigen kijk op de wereld. Deze interpretaties hebben invloed op de acties en de sociale interactie met anderen.

Epistemologie

De epistemologie houdt zich bezig met de vraag of we de werkelijkheid kunnen kennen en in het bijzonder of er wel één werkelijkheid is die voor iedereen gelijk is. Het draait om de relatie tussen de onderzoeker en kennis. Bij dit onderzoek naar informele sportgroepen hanteert de onderzoeker een interpretatieve benadering. De onderzoeker gaat ervan uit dat er niet één werkelijkheid bestaat. Iedereen ziet de werkelijkheid op zijn eigen manier en vanuit zijn eigen perspectief. De assumptie van de onderzoeker is dat de werkelijkheid subjectief is. Werkelijkheid wordt gecreëerd doordat mensen betekenissen toekennen. De onderzoeker tracht de bestudeerde onderzoeksfenomenen te begrijpen door de percepties van mensen te onderzoeken. Het is belangrijk hoe mensen gebeurtenissen ervaren en zien, en welke betekenissen en interpretaties zij hieraan geven. Om de percepties te kunnen begrijpen, worden de gebeurtenissen in hun geheel onderzocht. Daarbij zullen de handelingen van en tussen mensen in hun context worden gezien (Edwards & Skinner, 2009; Van Thiel, 2010).

Bij een interpretatieve aanpak draait het om een systematische analyse van sociaal betekenisvolle actie door de gedetailleerde observatie van mensen in hun natuurlijke omgeving. Hiermee wil de onderzoeker komen tot inzichten en interpretaties van hoe mensen hun sociale wereld creëren en behouden. De onderzoeker richt zich bij het analyseren van data voornamelijk op de betekenissen die mensen geven aan de thema's, verschillen en overeenkomsten tussen uitspraken van respondenten en op de context waarin de mensen zich bevinden en waarin de uitspraken plaatsvinden. Om de interpretatieve benadering zo goed mogelijk te kunnen uitvoeren, wordt gebruikgemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Deze methodiek maakt het mogelijk om complexe en niet-numerieke variabelen te verzamelen, analyseren en interpreteren (Edwards & Skinner, 2009; Van Thiel, 2010).

2.2 Probleemstelling

In de probleemstelling worden het doel, de onderzoeksvraag en de theoretische en empirische deelvragen gepresenteerd. Het doel van het onderzoek is het inzicht krijgen in de maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen en de wijze waarop het potentieel van de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen optimaal benut kan worden. Om het doel te bereiken wordt op theoretisch vlak ingegaan op maatschappelijke ontwikkelingen, mechanismen van sociaal kapitaal en binding en de verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving. Bij het empirisch onderzoek staan de samenstelling, organisatie en achtergronden, sociale en maatschappelijke waarde van informele sportgroepen en mogelijke beleidsimplicaties voor de Gemeente Utrecht centraal.

Onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag is: Welke betekenis geven de deelnemers en organisatoren van informele sportgroepen aan de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen en op welke wijze kan de Gemeente Utrecht optimale ondersteuning bieden?

Deelvragen

Theoretisch

- Welke invloed hebben maatschappelijke ontwikkelingen op informele (sport)groepen en sportparticipatie?
- Wat is in de literatuur bekend over sociaal kapitaal en sociale verbindingen?
- Wat is in de literatuur bekend over de verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving?

Empirisch

- Wat zijn de kenmerken en achtergronden van informele sportgroepen?
- Welke betekenissen geven deelnemers aan de sociale en maatschappelijke waarde van informele sportgroepen?
- Op welke wijze kan de Gemeente Utrecht ondersteuning bieden aan informele sportgroepen?

2.3 Kwalitatief onderzoek

Volgend op het onderzoeksperspectief en de probleemstelling zal in dit onderzoek gebruikgemaakt worden van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Boeije (2014) omschrijft kwalitatief onderzoek als volgt: *Kwalitatieve onderzoeksmethoden zijn strategieën voor de systematische verzameling, organisatie en interpretatie van tekstueel materiaal dat is verkregen door gesprekken of observaties met het doel concepten te ontwikkelen die ons helpen om sociale verschijnselen in hun natuurlijke context te begrijpen met de nadruk op betekenissen, ervaringen en gezichtspunten van alle betrokkenen.* Kwalitatief onderzoek kent drie belangrijke elementen (Boeije, 2014). Allereerst ligt de nadruk op betekenissen, ervaringen en gezichtspunten van alle betrokkenen. Ten tweede wordt onderzoek gedaan aan de hand van systematische verzameling, organisatie en interpretatie van

tekstueel materiaal. Ten derde vindt ontwikkeling van concepten plaats die helpen sociale verschijnselen te begrijpen in hun natuurlijke context. Bij de interpretatieve benadering van kwalitatief onderzoek gaat de aandacht uit naar het begrijpen van betekenissen die mensen toekennen aan gebeurtenissen in hun dagelijks leven.

2.4 Methoden van dataverzameling

Voor het onderzoek zal gekozen worden voor twee methoden van dataverzameling, te weten observatie en semigestructureerde interviews. Deze aanpak zal hieronder worden toegelicht.

Observatie

Observatie is een onderzoeksmethode waarbij de onderzoeker zijn eigen waarneming gebruikt om tot onderzoeksconclusies te komen. Dit proces vindt plaats door gebeurtenissen, personen en handelingen te observeren en te interpreteren (Van Thiel, 2010). Bij observatie gaat het om het systematisch observeren, opnemen, beschrijven, analyseren en interpreteren van menselijk gedrag (Saunders, Lewis & Thornhill, 2007). Bij observatie zijn drie elementen te onderscheiden: wat mensen doen: cultureel gedrag zoals gebeurtenissen en interacties, wat mensen weten: culturele kennis en opvattingen, en wat mensen maken en gebruiken: culturele artefacten (Boeije, 2014). Bij de observaties zal bij informele sportgroepen geobserveerd worden voorafgaand, tijdens en na afloop van de sportactiviteit. De onderzoeker zal notities maken van wat hij waarneemt en hoort. Op basis hiervan wordt per activiteit een verslag opgesteld.

Observatie is gekozen als onderzoeksmethode om als onderzoeker te kunnen ervaren wat plaatsvindt tijdens en rondom een sportactiviteit van een informele sportgroep. Door het observeren van sport- en beweegactiviteiten kan inzicht worden verkregen in zaken als de omgang tussen de deelnemers, de opbouw van de training en communicatie en leiderschap in een informele groep. Hierbij is van belang om stelselmatig aantekeningen te maken en deze vervolgens te bundelen en te analyseren. Observatie leidt tot rijke en gedetailleerde informatie over het onderzoeksonderwerp in zijn context. Door het toepassen van observatie krijgt de onderzoeker een beeld van de leefwereld van de respondenten. Observatie is een goede wijze om een antwoord te krijgen op diverse vragen die in het onderzoek centraal staan, omdat kan worden uitgelegd en geïnterpreteerd wat er gaande is in informele sportgroepen en het inzicht geeft in sociale processen (Saunders et al., 2007; Van Thiel, 2010; Weijers, 2010). Daarbij kunnen de gesprekken voor, tijdens en na de trainingen en bijeenkomsten gebruikt worden als bruikbare data. De observaties kunnen helpen bij het verbeteren van de topiclijst voor de semigestructureerde interviews.

Semigestructureerde interviews

Het semigestructureerde interview is een gesprek waarbij aan de hand van een topiclijst informatie wordt verzameld over het onderzoeksonderwerp (Van Thiel, 2010). Bij kwalitatieve interviews stelt de interviewer vragen over gedragingen, opvattingen, houdingen en ervaringen ten aanzien van sociale verschijnselen (Boeije, 2014). De interviewer leidt het gesprek en specificeert de topics waarover informatie wordt gezocht. Tijdens het interview ligt de focus op de subjectieve ervaringen van de respondent. De volgorde van de vragen is afhankelijk van het verloop van het gesprek. Ook kunnen vragen worden toegevoegd die relevant zijn voor het onderzoek. De interviews zullen worden opgenomen, indien de respondent daarvoor toestemming geeft. Na het interview zal het gesprek zo snel mogelijk getranscribeerd worden.

Semigestructureerde interviews sluiten aan bij het interpretatieve onderzoeksparadigma. De interviews zijn een goede onderzoeksmethode om niet-feitelijke informatie te verkrijgen, zoals meningen en percepties (Van Thiel, 2010). Daarbij is deze methode geschikt om betekenissen en inzichten te achterhalen en meer de diepte in te gaan. Deze betekenissen ontstaan door een

betekenisgever die een realiteit construeert door terug te kijken op een bepaalde situatie of gebeurtenis. De betekenisgever interpreteert deze situatie door sociale interactie met anderen aan te gaan. Verder geven de semigestructureerde interviews de onderzoeker de ruimte om het onderzoeksproces te sturen en biedt het respondenten de vrijheid om hun eigen betekenissen naar voren te brengen.

2.5 Selectie van respondenten

Bij het onderzoek staan informele sportgroepen in de gemeente Utrecht centraal. Voor de dataverzameling worden deelnemers en organisatoren van de sportgroepen geïnterviewd en observaties afgenomen bij de sportactiviteiten. Er is gekozen voor vijf verschillende groepen, waarbij de leeftijdscategorieën, soort sport(activiteit) en de locatie van de activiteit in de stad uiteenlopen. Bij de groepen Sportmix en Meidensport gaat het om jongeren van de basisschool, bij de hardlooptgroep gaat het om volwassenen van in de twintig tot in de zestig jaar, bij de 55+ FIT-groep gaat het om vrouwen boven de 55 jaar en bij de koersbalgroep gaat het om senioren. Van Harten voor Sport heeft de onderzoeker contactgegevens ontvangen van verschillende informele sportgroepen. Verder is via contact gezocht met deelnemers en organisatoren van de groepen. Voor dit onderzoek is een steekproef getrokken op basis van de gevallen die toegankelijk zijn. Hierbij is gebruikgemaakt van sneeuwbalsteekproeftrekking. De deelnemers en organisatoren is gevraagd om namen van groepsleden door te geven die wellicht willen deelnemen aan het onderzoek. Daarnaast heeft de onderzoeker willekeurig mensen benaderd met de vraag of zij wilden deelnemen aan een interview. In totaal zijn veertien interviews afgenomen en vijf observaties gedaan. In de bijlage vindt u een overzicht van de afgenomen semigestructureerde interviews.

2.6 Aanpak data-analyse

Het volgende onderdeel is de data-analyse. Dit is het proces van het systematisch onderzoeken en rangschikken van de interviewtranscripten, veldnotities en het andere verzamelde materiaal om het begrip te vergroten en de bevindingen te kunnen presenteren. Analyseren kan worden omschreven in verschillende stappen: werken met data, organiseren, afbreken in kleinere eenheden, opbouwen, zoeken naar patronen, ontdekken wat belangrijk is en wat daarvan geleerd kan worden en besluiten wat aan anderen wordt gepresenteerd. In de kern bestaat de analyse uit drie elementen: (1) het uiteenrafelen van de gegevens en ordenen in thema's, (2) het uitwerken van de thema's en ontdekken wat belangrijk is en (3) het zoeken naar patronen en integreren van thema's (Boeije, 2014).

Het sleutelproces in de datareductie is het coderen van data. Coderen is het organiseren van ruwe data in conceptuele categorieën om een logische structuur te bieden. Elke code is een categorie waarin data wordt geplaatst (Van Thiel, 2010). Bij het coderen worden thema's in de onderzoeksgegevens onderscheiden en benoemt met een code. Boeije (2014) noemt drie typen van coderen: open codering, axiale codering en selectieve codering. Het open coderen draait om verkenning van het onderzoeksveld, dekking van het veld door begrippen en het hanteerbaar maken van gegevensbestanden. Hierbij worden alle gegevens gelezen en ingedeeld in fragmenten. Vervolgens vindt vergelijking plaats en worden de relevante gedeelten gecodeerd. De codes zijn een samenvattende beschrijving voor een fragment uit de onderzoeksgegevens. Bij het axiaal coderen is het integreren van de codes rond de centrale categorieën het doel. Bij deze fase worden de begrippen omschreven en afgebakend en wordt de relevantie van categorieën vastgesteld. Centrale categorieën in de analyse waren onder meer laagdrempeligheid, flexibiliteit, structuur, samenhang, gezondheid, continuïteit en beleid. Het selectief coderen gaat om de integratie van de bevindingen door verbanden te leggen tussen de categorieën die in de fase van het axiaal coderen zijn beschreven. Hierbij zijn de activiteiten het bepalen van kernbegrippen, vaststellen en verifiëren van de samenhang tussen de

begrippen, interpreteren vanuit de literatuur, het nadenken over antwoorden op de onderzoeksvragen en het trekken van conclusies (Boeije, 2014).

Na het coderen en analyseren van de data zal het resultatenhoofdstuk worden geschreven, waarbij de belangrijkste empirische onderzoeksbevindingen worden gepresenteerd. Vervolgens vindt in de analyse de koppeling plaats tussen de resultaten en de literatuur. In de conclusie zullen de onderzoeksvraag en deelvragen beantwoord worden. De theoretische deelvragen zullen onderzocht worden aan de hand van wetenschappelijke literatuur en overige documenten. De empirische deelvragen zullen beantwoord worden aan de hand van de verzamelde data door het houden van observaties en het afnemen van semigestructureerde interviews. Alles tezamen biedt een antwoord voor de centrale onderzoeksvraag.

2.7 Afbakening begrippen

In het onderzoek staan een aantal begrippen centraal. Hieronder worden deze concepten aan de hand van (wetenschappelijke) literatuur verduidelijkt.

Informele sportgroepen. Aan informele sportgroepen worden diverse kenmerken toegekend door Van den Berg en Tiessen-Raaphorst (2010). Allereerst moet een informele sportgroep bestaan uit minstens drie personen die met een zekere regelmaat samen sporten. Ze zijn door de deelnemers zelf georganiseerd en maken geen onderdeel uit van een vereniging of anders georganiseerd verband. Wel kunnen informele sportgroepen een vereniging of ander verband als oorsprong hebben, maar functioneren ze als een autonome afsplitsing. Ten slotte komen de groepen regelmatig bij elkaar, waardoor eenmalige activiteiten buiten dit begrip vallen.

Anders georganiseerde sport. Anders georganiseerde sport verwijst naar een minder formele en lichtere organisatievorm dan de sportbeoefening die plaatsvindt in verenigingsverband. Informele sportgroepen zijn onderdeel van de anders georganiseerde sport. De onderlinge bindingen tussen de leden van de gemeenschap zijn losser en flexibeler dan binnen traditionele verenigingen (Weijers, 2010).

Nadat in dit hoofdstuk is beschreven hoe het empirische onderzoek zal worden uitgevoerd, komt in hoofdstuk 3 de literatuurstudie aan de orde.

3. Literatuurstudie

In de literatuurstudie wordt aan de hand van (wetenschappelijke) literatuur en andere documenten ingegaan op relevante thema's in het licht van informele sportgroepen. Hierbij wordt gekeken wat al voor onderzoek al is gedaan, wat de conclusies zijn van deze onderzoeken en hoe hierop verder gebouwd kan worden met dit onderzoek. De literatuurstudie is daarnaast een verdere operationalisering van de onderzoeks- en interviewvragen. In de eerste paragraaf staat centraal wat informele groepen zijn en vindt vergelijking plaats met andere organisatieverbanden (3.1). Vervolgens worden de maatschappelijke, demografisch en sociaaleconomische ontwikkelingen en hun relatie tot informele groepen bekeken (3.2). In de derde paragraaf komen sociaal kapitaal en daaraan verbonden onderwerpen aan bod (3.3). In de slotparagraaf worden de verhoudingen tussen overheid, markt en burgers bestudeerd (3.4).

De theoretische deelvragen zijn als volgt geformuleerd:

- Welke invloed hebben maatschappelijke ontwikkelingen op informele (sport)groepen en sportparticipatie?
- Wat is in de literatuur bekend over sociaal kapitaal en sociale verbindingen?
- Wat is in de literatuur bekend over de verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving?

3.1 Informele groepen

In de eerste paragraaf zal worden ingegaan op de afbakening van het begrip 'informele (sport)groep'. Vervolgens zullen de verschillen tussen informele en formele groepen worden toegelicht. Het definiëren van het concept en het neerzetten van informele groepen ten opzichte van andere soorten groepen biedt houvast voor het vervolg van het onderzoek.

Van den Berg en Tiessen-Raaphorst (2010) hebben een aantal kenmerken van een informele sportgroep benoemd. Een informele sportgroep bestaat volgens hen uit minstens drie personen die met een zekere regelmaat samen sporten. Verder wordt de groep door de deelnemers zelf georganiseerd en maken zij geen onderdeel uit van een vereniging of anders georganiseerd verband. De deelnemers kunnen wel een vereniging of ander verband als oorsprong hebben, maar functioneren als een autonome afsplitsing. Van den Berg, Van Houwelingen en 't Hart (2011) doelen met informele groepen op kleine groepen mensen die regelmatig samenkomen om een bepaald doel te bejiveren of een liefhebberij uit te oefenen. Ze hebben vaak geen institutioneel kader en onderscheiden zich van verenigingen, stichtingen en instellingen door hun kleinschaligheid, persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur (Van den Berg et al., 2011).

Informele en formele groepen

Informele groepen zijn doorgaans klein van omvang, terwijl formele groepen gekenmerkt worden door een grotere omvang. Van den Berg et al. (2011) hebben het contrast tussen informele en formele groepen inzichtelijk gemaakt. Bij informele groepen worden mensen lid op informele wijze en zijn de doelen vaak niet uitgewerkt. De focus ligt primair op de interesses van de deelnemers. Het gezag is egalitair en democratisch, persoonlijk en gericht op interne autonomie. De taken worden over de deelnemers verspreid door een informele taakverdeling, onderlinge afspraken en korte lijnen. De organisatie van activiteiten bij informele groepen is 'amateuristisch' en zelforganiserend van aard. De initiatieven komen doorgaans vanuit de groep zelf, waarbij alle deelnemers in principe actief zijn. Het individuele handelen is autonoom en vrijwillig. Samen handelen de deelnemers volgens informele afspraken, omgangsvormen, sociale druk, gewoontes en individualiteit. De sociale relaties volgen uit

persoonlijke verbondenheid, gedeelde belangstelling en face-to-facecontacten van alle deelnemers (Van den Berg et al., 2011).

Na de organisatiestructuur en het handelen van informele groepen komen hieronder de formele groepen aan bod. Bij formele groepen vindt in veel gevallen leden- of donateurswerving en externe promotie plaats. De doelen zijn expliciet verwoord, bijvoorbeeld in statuten en jaarboeken. De focus van de formele groep ligt op een breed publiek, waarbij de samenleving, politiek en media betrokken worden. Daarbij onderhouden formele groepen regelmatige contacten met overheden en subsidiërende en faciliterende instanties. De financiën worden verantwoord aan de hand van een begroting en door een penningmeester. Bij formele groepen worden de initiatieven bestuurlijk geïnitieerd en gefiatteerd. Daarbij zijn de passieve deelnemers in de meerderheid. Het individuele handelen is genormeerd en verplicht. Samen wordt gehandeld volgens regels, voorschriften en uniformiteit. De sociale relaties en banden zijn gebaseerd op ideologie, formalisatie, gedeelde belangen en clubgevoel (Van den Berg et al., 2011). De vergelijking tussen informele en formele groepen biedt heldere contrasten, welke van pas komen bij de definiëring van informele sportgroepen.

De organisatiegraad van informele groepen is aanzienlijk lager dan bij grotere organisaties. Informele groepen zijn een *grassroots*verschijnsel, waarbij processen aan de basis ontwikkeld worden en burgers het initiatief nemen en beslissingen nemen. Wuthnow (geciteerd in Van den Berg et al., 2011) introduceert in het kader van informele groepen 'de paradox van de gestructureerde familiariteit'. Dit houdt in dat vertrouwdheid en veiligheid in de groep gepaard gaat met regelmaat, structuur en afspraken. Bij deze paradox gaat een hoge mate van informaliteit samen met praktische formaliteiten. Tegelijkertijd laat deze tegenstelling zien dat mensen in informele groepen niet zozeer op zoek zijn naar vrijblijvendheid, maar wel naar autonomie om hun sport te beoefenen op een wijze die bij hen past en samen met mensen die hen liggen of die van een vergelijkbaar niveau zijn (Van den Berg et al., 2011).

De informele sportgroep is een vrijwillige associatie waar personen zonder (bindende) verplichtingen aan kunnen meedoen om een bepaald gemeenschappelijk doel na te streven. Van den Berg et al. (2011) gaven al aan dat informele groepen bestaan uit een kleine groep mensen die regelmatig samenkomen om een doel te bejiveren of een liefhebberij uit te oefenen. Deelnemers kiezen bewust voor een bepaalde informele sportgroep, vanwege uiteenlopende motieven. Ze zijn vrij om te kiezen voor een sport, het verband, de dag en het tijdstip. De opkomst van informele groepen is sterk gerelateerd aan de processen van individualisering. De vervulling van individuele wensen en verwachtingen van de deelnemers spelen een belangrijke rol in hun betrokkenheid en verbondenheid.

Samenvattend

Informele sportgroepen bestaan ten minste uit drie personen die met regelmaat samenkomen om te sporten. Deze groepen zijn zelforganiserend en autonoom en kenmerken zich door hun kleinschaligheid, persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur. Hoewel de meeste informele sportgroepen in eerste instantie omwille van de sportoefening zijn ontstaan, hebben ze een bredere betekenis. Binnen groepen worden naast het sporten gezamenlijk sociale activiteiten ondernomen en het blijkt dat mensen de sportieve waarde van de groep niet los zien van de sociale waarde van de groep. Daarnaast doet zich bij sportgroepen 'de paradox van de gestructureerde familiariteit' voor. Dit houdt in dat een hoge mate van informaliteit hand in hand gaat met praktische formaliteiten (Van den Berg et al., 2011).

Het ideaaltypische onderscheid tussen informele en formele groepen is duidelijk naar voren gekomen. Hieruit kan worden opgemaakt dat informele groepen berusten op affectieve relaties, gedeelde kenmerken, interesses en belangen. Mensen kiezen vrijwillig voor deelname en de leden beslissen zelf

over de wijze van functioneren van de groepen. De deelnemers en organisatoren participeren in informele sportgroepen op basis van vrijwilligheid. Intensieve relaties tussen deelnemers staan centraal, waarbij wordt gestreefd naar het vervullen van de persoonlijke verlangens.

Voor het empirische onderzoek is het interessant te kijken naar eigenschappen van de informele sportgroepen: wat is kenmerkend voor een informele sportgroep op het gebied van het ontstaan, initiatief, organisatie, communicatie, toelating en samenstelling. Verder kan in de interviews worden nagegaan wat de individuele motieven zijn voor deelname, wat het gemeenschappelijke doel is van de informele sportgroep: wat mensen samenbindt, en te kijken naar de maatschappelijke waarde van de groepen. Na de afbakening van het concept en meer inzichten over de 'informele (sport)groep' gaat de volgende paragraaf over maatschappelijke ontwikkelingen en processen die te maken hebben met informele (sport)groepen.

3.2 Maatschappelijke ontwikkelingen

Maatschappelijke ontwikkelingen hebben invloed op allerlei omstandigheden en verschijnselen in de samenleving. Het ontstaan en de groei van informele sportgroepen en de ontwikkeling van de sportparticipatie zijn daar voorbeelden van. In deze paragraaf zullen verschillende zaken uit de maatschappij passeren, welke verbonden kunnen worden aan de opkomst van informele sportgroepen. Verderop in deze paragraaf kijkt Tiessen-Raaphorst (2015) onder meer naar demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen in combinatie met sport. In het volgende gedeelte zullen de vijf I's van Schnabel en consumentisme worden toegelicht en gekoppeld aan informele sportgroepen. Deze ontwikkelingen kunnen onder de algemene noemer 'modernisering' worden gebracht. De vijf I's hebben gemeen dat ze zich manifesteren in ieders eigen leven, in het samenleven en in de samenleving (Sociaal en Cultureel Planbureau / SCP, 2000).

Individualisering

Individualisering is het voortgaande proces van verminderende afhankelijkheid van het individu van een of enkele personen in zijn directe omgeving en van toenemende vrijheid van keuze met betrekking tot de inrichting van het eigen leven (SCP, 2000). Directe, persoonlijke en volledige afhankelijkheid maakt plaats voor ketens van functionele, anonieme en gedeeltelijke afhankelijkheid. De verhoudingen tussen mensen worden daardoor minder machtsbepaald en meer egalitair. Volgens Duyvendak en Hurenkamp (2004) zijn mensen tegenwoordig minder afhankelijk van nabije verbanden zoals gezin, kerk en buurt. Ze willen graag hun 'eigen' leven leiden. De onafhankelijkheid wordt beleefd als een verworvenheid:

'Individualism means not having anyone tell us what to do, not having to listen if they do, not having to conform. It means having the capacity to make our own decisions, rather than simply living up to the expectations of the community or fulfilling obligations to someone else. It means the independence to be different, to strike out on our own, to look for ourselves, instead of getting tied down' (Wuthnow, geciteerd in Duyvendak & Hurenkamp, 2004, p. 12).

Mensen zien zichzelf in veel gevallen als ontwerpers en uitvoerders van hun eigen leven op basis van de keuzen die ze zelf hebben gemaakt (Schnabel, 2004). Mensen bepalen steeds meer zelf hoe zij hun tijd willen indelen. Ook op het gebied van sporten en bewegen. Tijdsproblemen en de combinatie van werk en huishouden drukken een stempel op de sociale context van recreatieve activiteiten (Van den Berg & Tiessen-Raaphorst, 2010). Mensen die tijdsdruk ervaren en mensen die huishouden en werk combineren, kiezen vaker voor individuele en informele activiteiten. De keuze voor informele groepen kan in verband gebracht worden met een hang naar flexibiliteit, vrijheid en individuele zeggenschap (Duyvendak & Hurenkamp, 2004). Het lijkt erop dat door het proces van individualisering en de tijdsdruk mensen in toenemende mate kiezen voor informele sportverbanden.

Informalisering

Informalisering draait om het losser worden van omgangsvormen. Informalisering wordt maatschappelijk vooral zichtbaar in de vorm van deinstitutionalisering van organisaties en organisatievormen (Schnabel, 2000). Informalisering is gemakkelijker en vanzelfsprekender dan voorheen geworden door de verhoging van het gemiddelde onderwijsniveau en het algemeen worden van de welvaart. De verschillen tussen mensen zijn in alle opzichten kleiner en persoonlijker geworden, minder bepaald door status, opleiding en welvaart en meer door persoonlijke voorkeuren. Informalisering doet de scheidslijn tussen privé en openbaar, tussen werk en thuis, tussen vrije tijd en arbeid vervagen (Schnabel, 2004). Volgens Van den Berg, Van Houwelingen en 't Hart (2011) refereert informalisering aan het losser worden van de maatschappelijke verbanden, de opkomst van netwerkorganisaties en de egalisering van gezagsverhoudingen en omgangsvormen. Officieel lidmaatschap, hiërarchische gezagsverhoudingen, tradities en massale samenkomsten maken plaats voor meer gelijkwaardige omgangsvormen en contacten vanuit persoonlijke kenmerken en interesses (Van den Berg et al., 2011). Gezagsproblemen zijn een logisch gevolg van informalisering. Respect moet verdiend worden en dat kan strijd impliceren (SCP, 2000). De opkomst van informele, zelfgeorganiseerde sportgroepen kan worden gezien als een gevolg van de toenemende trend van informalisering in de samenleving. Burgers kiezen steeds vaker voor flexibelere vormen om samen te komen en activiteiten uit te oefenen.

Intensivering, informatisering en internationalisering

Intensivering verwijst naar de veranderende dynamiek en de toenemende betekenis van de belevingscomponent in het moderne leven. Bij intensivering van beleving en ervaringen hoort ook een sterkere oriëntatie op het eigen gevoel. Hierbij past ook collectivisering van ervaring: het gezamenlijk deel hebben aan een collectief evenement, juist uit het verlangen naar gemeenschappelijke beleving (SCP, 2000). Intensivering is een proces van culturele verandering, maar wijst ook op een verandering in het zelfbeeld en het ideale zelf van de moderne mens. Werk, relaties, gezin, contacten, sport en vakantie worden gewaardeerd naar de mate waarin ze beantwoorden aan de individuele behoefte aan spanning en ontspanning, belevenis en beleving, emotie en gevoel (Schnabel, 2004).

Individualisering en informalisering passen bij en worden versterkt door het proces van informatisering. Informatisering versterkt de individualisering, maar kan ook helpen de lastige of nadelige effecten ervan te vermijden en op te heffen, bijvoorbeeld door het gemak waarmee met anderen gecommuniceerd kan worden. Informatisering heft de betekenis van grenzen, afstanden en tijdsverschillen op. De betekenis daarvan wordt ook in het gewone leven steeds minder relevant in de zin van beperkend (Schnabel, 2004).

Door het drukker leven van veel mensen lijkt een informele sportgroep een uitkomst om in hun volle agenda toch aan sporten toe te komen. Deze flexibele vorm levert weinig verplichtingen op en biedt de mogelijkheid om zich vrijblijvend aan te sluiten bij een gemotiveerde groep sporters. Informatisering en internationalisering zijn twee ontwikkelingen die minder goed te verbinden zijn met informele sportgroepen.

Consumentisme

Ook consumentisme is een maatschappelijke ontwikkeling met invloed op sportdeelname en informele sportgroepen. De Nederlandse sport is georganiseerd in vrijwillige sportclubs die handelen volgens de 'verenigingslogica' (Ibsen & Seippel, 2010). Het karakter van verenigingen is gestoeld op de idealen en doelen van verenigingsleden, waarbij de vereniging democratisch is en wordt geleid door vrijwilligers. Een van de belangrijkste bedreigingen van de verenigingslogica is de opkomst van de marktlogica, waarin de leden van verenigingen zich gedragen als klanten van de organisatie. Het

toenemende consumentengedrag van verenigingsleden komt hoofdzakelijk voort uit een aantal maatschappelijke ontwikkelingen, zoals individualisering en informalisering. Een verschuiving van wederzijdse solidariteit naar een klantgerichte marktlogica zou de basis van sportverenigingen in gevaar kunnen brengen (Van der Roest, Vermeulen & Van Bottenburg, 2015).

De mogelijkheid om te kiezen is een belangrijk onderdeel van het consumentistische discours. In de huidige samenleving verwachten mensen keuze en eisen kwaliteit. Hierbij hoort het concept van inspraak, dat verwijst naar de opkomst van de kritische consument (Hirschman, 1970). Deze spreekt autoriteiten en organisaties aan als zij het oneens zijn met de wijze waarop diensten worden geleverd. Door inspraak komen leden en consumenten op voor hun behoeften tegenover de organisatie. Binnen het consumentistische discours zijn twee vormen te onderscheiden. Enerzijds een bedreigende vorm van consumentisme welke wordt gekarakteriseerd door individualistisch gedrag en eigen belang. Deze vorm kan leiden tot verlies van het aantal leden van sportverenigingen. Anderzijds kan consumentisme leiden tot een kans voor beleidsmakers om sportactiviteiten te verbeteren (Van der Roest, Vermeulen & Van Bottenburg, 2015).

Individualisering en informalisering zijn van invloed op de ontwikkeling van het consumentistische discours. Hierdoor ontstaan veeleisende, kritischere sporters die onderzoeken hoe en waar zij het beste kunnen sporten binnen hun tijdspatroom en mogelijkheden. Andere sportverbanden worden vanuit het oogpunt van de consument aantrekkelijker, omdat mensen niet zijn verbonden aan harde verplichtingen en vrijwilligerswerk zoals dat wel vaak het geval is bij sportverenigingen. Het consumentisme kan als een van de redenen worden aangedragen voor de opkomst van individualistische sporten en van informele sportgroepen.

Demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen

Demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen hebben een zekere invloed op sportparticipatie. Diverse gegevens laten een causaal verband zien met de deelname aan sport- en beweegactiviteiten. Ook is het interessant om de bevolkingssamenstelling en het sociaaleconomische profiel van de stad Utrecht hieraan te verbinden.

Het is de verwachting dat de bevolking van Utrecht de komende jaren blijft groeien. De leeftijdsopbouw zal weinig veranderen, terwijl de rest van Nederland vergrijst. In Utrecht wonen relatief veel twintigers en dertigers en weinig 45-plussers. Een specifieke leeftijdsopbouw van een universiteitsstad. Utrecht kent ruim 171.000 huishoudens. Ruim de helft van de huishoudens is alleenstaand, een kwart heeft kinderen en een vijfde wordt gevormd door partners zonder kinderen. Verder zijn 104.000 inwoners van niet-Nederlandse herkomst (32%) en telt Utrecht 259 verschillende etniciteiten. Zeventigduizend inwoners hebben een niet-westerse herkomst (Intern Bedrijf Onderzoek, gemeente Utrecht, 2014).

Door de jaren heen is een stabiel percentage van 70% van de Utrechtse potentiële beroepsbevolking aan het werk. Het lidmaatschap hangt samen met de sociaaleconomische status van het gezin waarin de kinderen opgroeien. Kinderen uit gezinnen met een gemiddelde of lage sociaaleconomische status zijn minder vaak dan gemiddeld lid, terwijl kinderen uit

Leeftijdsopbouw Nederland en Utrecht

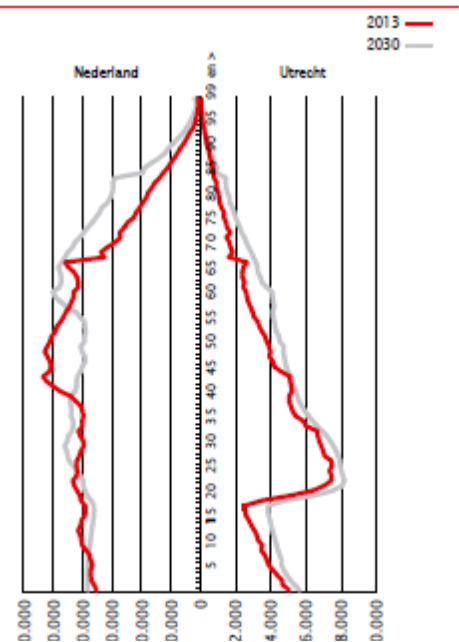

Fig. 1: Leeftijdsopbouw Nederland en Utrecht (Onderzoek, Gemeente Utrecht, 2014)

gezinnen met een hoge sociaaleconomische status juist bovengemiddeld vaak lid zijn. Onder andere door middel van de U-pasregeling wil de gemeente het sporten voor jongeren uit de laagste inkomensgroepen bereikbaar houden (Intern Bedrijf Onderzoek, Gemeente Utrecht, 2014).

Op demografisch gebied kan naar leeftijd, etnische samenstelling van de bevolking en huishoudenssamenstelling worden gekeken. Leeftijd hangt omgekeerd samen met sportdeelname. Kinderen sporten veel, terwijl ouderen minder vaak aan sport doen. Hoewel het aantal ouderen dat aan sport doet in de afgelopen decennia is toegenomen. Verder doen niet-westerse migranten minder aan sport dan autochtone Nederlanders. Maar deze verschillen zijn in de afgelopen jaren kleiner geworden. Daarentegen is er wel een ontwikkeling te verwachten bij kinderen van de tweede generatie niet-westerse ouders. Zij zijn opgegroeid in de Nederlandse (sport)cultuur en brengen dit over op hun kinderen. Huishoudenssamenstellingen en sport en bewegen zijn aan elkaar gerelateerd. Ouders met kinderen doen minder aan sport dan alleenstaanden of stellen zonder kinderen van vergelijkbare leeftijd (Tiessen-Raaphorst, 2015).

Sociaaleconomische ontwikkelingen spelen ook een belangrijke rol bij het sport en beweegpatroon van Nederlanders. Opleidingsniveau, arbeidsparticipatie en welvaartsontwikkeling zijn daarbij interessante gegevens. Hoger opgeleiden sporten vaker dan middelbaar- en lager opgeleiden. Verder zijn 25- tot 65-jarigen met betaald werk actiever dan arbeidsongeschikten of werklozen. Huisvrouwen en mannen sporter ook minder, maar bewegen meer. Inwoners uit rijke, welvarende landen sporten meer dan mensen die in minder welvarende landen wonen (Tiessen-Raaphorst, 2015).

Samenvattend

De maatschappij kent vele ontwikkelingen die verband houden met sport. Het opleidingsniveau van de bevolking neemt nog steeds sterk toe. De verwachting is dat deze stijging een positieve invloed heeft op de toekomstige sportdeelname. Verder krijgen minderheden een groter aandeel in de Nederlandse maatschappij. De tweede generatie niet-westerse minderheden doet vaker aan sport. Een negatieve ontwikkeling is de vergrijzing van de Nederlandse bevolking. Oudere mensen doen minder aan sport, waardoor de vergrijzing negatief van invloed is op de sportdeelname. De afgelopen jaren heeft de gemiddelde Nederlander meer vrije tijd gekregen, maar daarentegen maken meer verschillende tijdsbestedingen hier aanspraak op (Tiessen-Raaphorst, 2015).

De vijf I's van Schnabel (2004) zijn van grote invloed op de samenleving, op hoe mensen leven en zich gedragen. Met name individualisering, informalisering, intensivering en consumentisme kunnen worden verbonden aan informele sportgroepen. Individualisering leidt tot meer keuzevrijheid, waardoor naast het sporten in verenigingsverband individuele, informele en commerciële sportverbanden in toenemende mate plaatsvinden. Door informalisering worden persoonlijke kenmerken en interesses belangrijker gevonden. De voordelen van informele sportgroepen, zoals de laagdrempeligheid en flexibiliteit, worden door meer mensen aantrekkelijk gevonden. Intensivering zorgt voor een toenemende tijdsdruk in de levens van veel volwassenen. Het sporten op een zelfgekozen tijdstip en plaats met zelfgekozen medesporters en het niet gebonden zijn aan verplichtingen maakt informele sportgroepen interessanter. Consumentisme is de ontwikkeling waarbij mensen kritische klanten worden, keuze verwachten en kwaliteit eisen. Sporters zullen eerder individualistische keuzes maken en het eigen belang laten prevaleren. Zo lijken verschillende maatschappelijke ontwikkelingen de ontwikkeling van informele sportgroepen te stimuleren.

In het kader van maatschappelijke, demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen kunnen de interviews worden aangrepen om een beeld te krijgen van de sociaaleconomische status, leeftijdsopbouw, arbeidsparticipatie en etnische achtergrond van de deelnemers. Hierdoor kan meer worden gezegd over de onderzochte informele sportgroepen en wat voor 'soort' mensen groepen

vormen. Verder zullen de motieven van deelnemers, de positieve en negatieve effecten van deelname en maatschappelijke ontwikkelingen worden onderzocht.

3.3 Sport en de sociale dimensie

Eenzijds kan sport in verband worden gebracht met een veelheid aan positieve sociale effecten: meer sociale bindingen, sterkere identiteitsontwikkeling, internalisering van respect voor regels en daarmee voor normen en waarden in het algemeen, en een positief klimaat om te leren samenwerken. Anderzijds zijn kritische geluiden over de relatie tussen sport en cohesie. Sport zou niet alleen leiden tot insluiting maar ook tot uitsluiting en voeding geven aan gevoelens van ongelijkheid en verschil op basis van prestaties (Breedveld, 2003). In deze paragraaf zal ingegaan worden op de relatie tussen informele sportgroepen en het sociale aspect. Hierbij komen sociale kapitaal en sociale verbindingen aan bod.

Sociaal kapitaal

Sociaal kapitaal is een uitgebreid behandeld onderwerp in de wetenschap, waardoor veel begripsbepalingen beschikbaar zijn. In deze literatuurstudie wordt onder meer gebruikgemaakt van de inzichten van Pierre Bourdieu, Robert Putnam en Mark Granovetter.

Pierre Bourdieu heeft sociaal kapitaal gedefinieerd als het geheel van bestaande of potentiële hulpbronnen dat voortvloeit uit het bezit van een meer of minder geïnstitutionaliseerd netwerk van relaties. Sociale netwerken zijn nimmer een gegeven en vastliggend. Mensen moeten voortdurend investeren in relaties en netwerken om deze te handhaven. Een tweede cruciale inzicht van Bourdieu is de converteerbaarheid van kapitaalsoorten. Sociaal kapitaal maakt burgers kredietwaardig en kan worden verzilverd in economisch en cultureel kapitaal (Engbersen, 2003). Sociaal kapitaal wordt gezien als een hulpbron die mensen bezitten naast het economische kapitaal (eigendom, bezit) en het culturele kapitaal (opvoeding, opleiding). Deze kapitaalbronnen kunnen worden ingezet voor het creëren van onderscheidingen. Voor Bourdieu dient het verworven kapitaal via de sport primair het eigenbelang (Breedveld, 2003).

Robert Putnam verwijst bij sociaal kapitaal naar netwerken, normen en sociaal vertrouwen die coördinatie en coöperatie bewerkstelligen met het oog op wederzijdse voordelen. Putnam ziet sociaal kapitaal als een positief gegeven. Samenlevingen met een hoog aandeel aan sociaal kapitaal functioneren beter en maken het leven aangenaamer (Knipprath & De Rick, 2011). Sociaal kapitaal – ook wel aangeduid als ‘coöperatief vermogen’ – vormt daarmee de smeerolie van de samenleving. Sociaal kapitaal zorgt ervoor dat mensen elkaar te hulp schieten, een basis vinden voor samenwerking en collectieve problemen oplossen (Breedveld, 2003). Nicholson en Hoye (2008) menen uiteindelijk dat sociaal kapitaal bestaat uit de beschikbare hulpbronnen en bezeten hulpbronnen van een individu of gemeenschap door sociale netwerken.

Bonding en bridging, hechte en lichte gemeenschappen

Binnen sociaal kapitaal worden door Putnam twee dimensies van sociaal kapitaal onderscheiden: 'bonding' en 'bridging'. Sommige netwerken zijn meer naar binnen gekeerd en versterken de exclusieve identiteit van mensen van eenzelfde maatschappelijke positie die samen een homogene groep vormen. Het sociaal kapitaal dat deze mensen samenbindt ('bonding') is goed voor het ondersteunen van bepaalde vormen van solidariteit (Putnam, 2000). *Bonding* is daarmee, naast een vorm van insluiting, ook een vorm van uitsluiting: wij tegen zij (Breedveld, 2003). Andere netwerken zijn meer naar buiten gekeerd en ontstaan tussen mensen die afkomstig zijn uit de verschillende segmenten van de maatschappij. Deze netwerken slaan bruggen met de buitenwereld ('bridging') en zijn bevorderlijk voor de verspreiding van externe hulpbronnen en informatie (Putnam, 2000).

Putnam dicht sport een belangrijke functie toe in het verstevigen van de sociale verhoudingen tussen mensen. In de eerste plaats wijst Putnam erop dat wat betreft sportoefening veelal sprake is van een regelmatige, zeer intensieve vorm van face-to-face interactie. Tevens vormt sport een setting waarin het sociale leven uitvoerig wordt bediscussieerd, met als gevolg dat een uitwisseling plaatsvindt van tal van wetenswaardigheden en opinies. Sport brengt mensen met elkaar in aanraking en dwingt tot samenwerking. Sport vormt daarmee een vanzelfsprekende basis voor het sociale vertrouwen dat men ontwikkelt. Verder schept het gelegenheid tot het opbouwen en onderhouden van vriendschappen. Putnam is daarbij optimistisch gestemd over de mogelijkheid om via de sport sociale contacten te smeden tussen personen uit verschillende bevolkingsgroepen ('bridging'). Het beoefenen van sport schept niet enkel de gelegenheid tot een versterkte sociale binding. Het bevordert ook sociale overbrugging (Breedveld, 2003).

Woolcock maakt een driedeling tussen 'bonding', 'bridging' en 'linking'. 'Bonding' verwijst naar (sterke) relaties tussen familieleden, intieme vrienden en burens, terwijl 'bridging' verwijst naar minder sterke banden met minder intieme vrienden, collega's en bondgenoten. Woolcock beschouwt 'bonding' en 'bridging' als de horizontale dimensies van sociaal kapitaal en 'linking' als de verticale dimensie. Dit is de relatie tussen mensen of groepen die verschillen wat betreft hun macht of sociale status (Knipprath & De Rick, 2011).

Daarnaast kan ook onderscheid gemaakt worden tussen hechte en lichte gemeenschappen. Hechte gemeenschappen vragen om loyaliteit en inzet, stellen regels, verboden en geboden, ervaren vernieuwingen als bedreigend en willen dat sporters hun doelstellingen aanpassen aan de organisatie. Lichte gemeenschappen zijn daarentegen dynamisch en flexibel, bieden tijdelijke verbintenissen, stellen een minimum aan gedragsregels, passen zich aan de vraag aan en zijn daardoor vernieuwingsgericht en richten zich op doelverwezenlijking van de sporters. Aangenomen wordt dat deze zwakke bindingen en lichte gemeenschappen in de huidige, complexe samenleving vaker voorkomen en meer worden nagestreefd dan in het verleden (Van Bottenburg, 2006).

Mark Granovetter (1973) schreef een invloedrijk artikel over de kracht van zwakke banden. Hij omschrijft de kracht van een band tussen twee personen als een combinatie van de hoeveelheid tijd, de emotionele intensiteit, de intimiteit en de wederzijdse diensten die de band karakteriseren. De Amerikaan geeft aan dat netwerken worden gevormd en vergroot door het slaan van bruggen. Processen in interpersoonlijke netwerken bieden de meest vruchtbare bruggen tussen micro- en macro-netwerken. Door interpersoonlijke netwerken wordt kleinschalige interactie vertaald naar grootschalige patronen. Deze patronen kunnen teruggevoerd worden naar kleine groepen. Granovetter (1973) geeft aan dat zwakke banden leden van verschillende kleine groepen vaker met elkaar verbinden dan sterke banden, die zich voornamelijk concentreren binnen specifieke groepen. De belangrijkste implicatie is dat de persoonlijke ervaringen van individuen nauw verbonden zijn met grootschalige aspecten van sociale structuur.

Tegenwoordig zijn sociale verbanden tussen burens, familieleden, kerkleden en clubleden in de directe nabijheid van elkaar en met veel sociale verplichtingen over en weer vervangen door 'lichtere' sociale gemeenschappen tussen mensen die op grotere afstanden van elkaar wonen en elkaar minder sociale verplichtingen opleggen (Van Bottenburg & Hover, 2009). Informele sportgroepen zijn in de basis een goed voorbeeld van lichte gemeenschappen, waarbij flexibiliteit, vrijheid en weinig verplichtingen hoog in het vaandel staan.

Schaduwzijden van sociaal kapitaal

Naast de positieve kanten van sociaal kapitaal zijn tevens schaduwzijden te benoemen. Field (2008) geeft de waarschuwing af dat men rekening moet houden met de schaduwzijde van sociaal kapitaal.

Effectieve normen kunnen binnen een groep of netwerk zodanig sterk zijn dat mensen van deze groep worden belemmerd in het ondernemen van acties of juist worden aangezet tot kwaadwillige acties. Bovendien kunnen netwerken of groepen en hun normen gunstig zijn voor de leden van de groep maar ongunstig voor (leden van) een andere groep. Sociaal kapitaal kan voor zowel goede als minder goede zaken ingezet worden, maar blijkt ook ongelijk verdeeld te zijn. Bourdieu beschouwt het bezit van sociaal kapitaal als een exclusief goed van de hogere sociale klasse die hiermee haar eigen positie kan behouden. Sociaal kapitaal is ongelijk verdeeld onder de verschillende sociale klassen en houdt volgens Bourdieu ongelijkheid in stand (Knipprath & De Rick, 2011).

Engbersen (2003) stipt eveneens de negatieve effecten van sociaal kapitaal aan. Groepen waarvan de leden nauwe banden met elkaar onderhouden zijn beter in staat een juiste naleving van regels af te dwingen dan zwakke groepen. Zij kunnen ook een bron van intolerantie en conformisme zijn, door outsiders buiten te sluiten en te discrimineren. Ook kunnen hechte groepen een blokkade opwerpen tegen sociale mobiliteit van ambitieuze leden. Daarbij trekt Engbersen (2003) twee relevante conclusies. De eerste heeft betrekking op de selectieve werking van sociaal kapitaal. Onderlinge hulp patronen doen zich vooral voor tussen 'ons soort mensen', buitenstaanders worden daarvan buitengesloten. Een tweede conclusie is dat hoewel sociaal kapitaal een belangrijke bron is voor kwetsbare groepen, het onjuist is om deze kapitaalsvorm te veel te romantiseren. Wil sociaal kapitaal mensen vooruit helpen dan dienen bruggen geslagen te worden naar mensen buiten de eigen sociale groep (*weak ties*). Veel kwetsbare groepen zijn juist niet in staat om die bruggen te slaan (Engbersen, 2003).

Samenvattend

In het algemeen wordt sport gerelateerd aan vele positieve effecten op sociaal gebied. Het biedt mensen de gelegenheid om sociaal kapitaal op te bouwen door het maken van verbindingen. Pierre Bourdieu ziet sociaal kapitaal als het geheel aan hulpbronnen uit het netwerk van relaties. Robert Putnam vat sociaal kapitaal samen als de netwerken, normen en sociaal vertrouwen die coördinatie en samenwerking bewerkstelligen. Hij schrijft sport een belangrijke rol toe in het onderhouden en versterken van de sociale verhoudingen tussen mensen. Via sport worden mensen samengebonden ('bonding'). Tevens vinden sociale contacten plaats tussen personen uit verschillende groepen, waardoor sport dient als sociale overbrugging ('bridging'). Informele sportgroepen zijn in beginsel lichte gemeenschappen, die dynamisch en flexibel zijn. Hierbij zijn er weinig verplichtingen en regels voor de deelnemers. Daarentegen vragen hechte gemeenschappen meer loyaliteit en inzet van mensen. Naast de positieve kanten van sociaal kapitaal moet ook de schaduwzijde aangestipt worden. Sport kan leiden tot uitsluiting en ongelijkheid op basis van talenten en prestaties.

Bij het empirische onderzoek zal nadrukkelijk aandacht worden besteed aan de sociale en maatschappelijke waarde van deelname. Een interessant thema is om te achterhalen welke sociale betekenissen mensen toekennen aan het sporten in een informele sportgroep. Hoe zien de sociale banden binnen een groep eruit en welke voordelen en eventuele neveneffecten ontleen de deelnemers hieraan? Daarnaast is de waarde van informele sportgroepen voor de maatschappij een onderwerp waarbij zal worden stilgestaan. Verder is het waardevol om te kijken naar de wijze waarop de informele groepen zijn geformeerd. Hoe ziet de samenstelling van de groepen eruit qua achtergrond, etniciteit en opleidingsniveau? Welke rol spelen sociale processen? En hoe worden groepsleden geworven? Dergelijke vragen zullen bij de interviews naar voren komen.

3.4 Het speelveld tussen overheid, markt en samenleving

In de Troonrede van 2013 werd door Koning Willem-Alexander het woord 'participatiesamenleving' geïntroduceerd (Rijksoverheid, 2013). In een participatiesamenleving neemt iedereen die daartoe in

staat is, verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven en omgeving. Hierbij wordt de rol van de overheid verkleind. Het coalitieakkoord van de gemeente Utrecht is getiteld 'Utrecht maken we samen' (Gemeente Utrecht, 2014). Hiermee wordt benadrukt dat de coalitie ruimte wil geven aan initiatieven uit de stad en vertrouwen wil geven aan partijen die initiatieven nemen. De relatie tussen bewoners, ondernemers, organisaties en de gemeente wordt gekenmerkt door een open houding en gelijkwaardigheid in een netwerksamenleving. De Gemeente Utrecht wil dat de mensen zelf hun verantwoordelijkheid nemen (Gemeente Utrecht, 2014). Informele sportgroepen zijn een goed voorbeeld waarbij burgers zelf het initiatief nemen om samen te komen en te gaan sporten en bewegen. Met dit onderzoek kan mogelijk meer inzicht verkregen worden in het reilen en zeilen van de groepen, de maatschappelijke meerwaarde en de rol van overheidsparticipatie met betrekking tot informele sportgroepen. In deze paragraaf in de literatuurstudie zal worden ingegaan op het speelveld tussen overheid, markt en samenleving.

Uitvoering van publieke taken

De uitvoering van publieke taken wordt vaak bediscussieerd in het politieke en maatschappelijke debat. Bij het voortbrengen van publieke waarde wordt gekeken naar de rollen en verhoudingen tussen de markt en overheid. In de jaren vijftig en zestig werden maatschappelijke verbanden (verenigingen en coöperaties) en private invulling (bedrijven) van publieke taken gecollectiviseerd, tot gemeenschappelijk eigendom gemaakt. In de jaren tachtig en negentig ontstond een tegengestelde beweging van liberalisering. Overheidsbedrijven werden omgevormd tot onderneming. De overheid werd zodoende opdrachtgever van private partijen om de voortbrenging van publieke waarde te sturen zonder deze zelf te produceren. Publieke waarde wordt zodoende voortgebracht onder verantwoordelijkheid, toezicht en politieke sturing van de overheid. Dit wordt als kenmerkend gezien voor het *New Public Management*, waarbij zuinigheid, doelmatigheid en doeltreffendheid centraal staan. De laatste jaren is meer nadruk komen te liggen op de mogelijkheid om burgers, maatschappelijke verbanden en bedrijven zelf initiatieven te laten nemen voor de realisatie van publieke waarden (Van der Steen, Van Twist, Chin-A-Fat & Kwakkelstein, 2013).

Van der Steen, Scherpenisse, Hajer, Van Gerwen en Kruitwagen (2014) laten vier perspectieven zien op de rol van de overheid. Hierbij staat de vraag hoe de overheid zich verhoudt tot de samenleving centraal en bestaat uit als het ware vier verschillende sturingsmodellen. Allereerst wordt de rechtmatige overheid aangehaald. Vanuit het perspectief van de 'klassieke' overheid staan voornamelijk de legitimiteit en rechtmatigheid van overheidshandelen centraal. De overheid is hiërarchisch georganiseerd met een duidelijke scheiding tussen het politieke primaat en ambtelijke loyaliteit. De bepaling van publieke belangen vindt plaats in het politieke debat. De verhouding met de samenleving en de markt is verticaal en krijgt vooral vorm via het bewaken van rechten en plichten (Van der Steen et al., 2014).

Ten tweede bestaat het perspectief van een presterende overheid. Na de klassieke overheid kwam een beweging rondom de presterende overheid. Het marktdenken is daarbij centraler komen te staan, waarbij de overheid nog steeds een hiërarchische rol vervult. Politieke ambities worden zoveel mogelijk vertaald in outputgerichte en meetbare doelen en in de uitvoering wordt de nadruk gelegd op de doelgerichtheid en doelmatigheid van interventies. De burger is in dit perspectief een klant die zo goed mogelijk moet worden bediend. De verhouding met de samenleving en de markt is verticaal en krijgt vooral vorm via prestatieafspraken en transparantie (Van der Steen et al., 2014).

Ten derde, de sturing via een netwerkende overheid. De laatste jaren is een beweging ontstaan waarin de netwerkende overheid meer centraal is komen te staan. Een belangrijke verschuiving is dat de overheid niet geïsoleerd opereert, maar samen met anderen in een meer horizontale verhouding. Doelbepaling vindt plaats in interactie met belangrijke partners uit het maatschappelijk middenveld

en het bedrijfsleven. Dit krijgt vorm in publiek-private samenwerkings-constructies, samenwerkingsverbanden en convenanten. De verhouding met markt en samenleving wordt horizontaler en krijgt vorm in onderhandelingen en compromissen (Van der Steen et al., 2014).

Ten slotte bestaat het perspectief van de participerende overheid. De relatie tussen overheid en samenleving wordt hierbij omgekeerd ten opzichte van de klassieke overheid. Er wordt zoveel mogelijk de aansluiting gezocht met hetgeen in de samenleving gebeurt. De overheid doet een beroep op de veerkrachtigheid en pluraliteit van de samenleving en minder op centrale actoren en gevestigde partijen. Samenleving en markt betreden in toenemende mate het publieke domein als vrijwilligers en sociaal ondernemers en nemen taken over van de overheid. De overheid is er vooral om kaders en ondersteuning te bieden. De overheid stelt zich bedachtzaam en bescheiden op en probeert waar mogelijk aan te sluiten bij maatschappelijk initiatief. In plaats van burgerparticipatie is sprake van overheidsparticipatie (Van der Steen et al., 2014).

De rol van de overheid lijkt zich in de afgelopen decennia in deze volgorde te hebben ontwikkeld: van rechtmatige overheid, via presterende en netwerkende, naar een participerende overheid. De vier perspectieven op de rol van de overheid laten zien dat de overheid door de jaren heen zichzelf meer heeft opengesteld voor de omgeving. De hiërarchische verhoudingen hebben plaatsgemaakt voor een samenwerkende attitude met de markt en samenleving. In het kader van informele sportgroepen is het initiatief van burgers zichtbaar. De informele sportgroep wordt doorgaans door de deelnemers zelf opgezet en door regelmatige activiteiten in stand gehouden. Hierbij worden zij niet ondersteund door de overheid of marktpartijen. In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan de behoefte van de deelnemers en organisatoren aan ondersteuning van de Gemeente Utrecht en hun visie op beleidsinterventies die de gemeente met samenwerkingspartners kan verrichten.

[Veranderende verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving](#)

In toenemende mate werkt de overheid samen met partijen uit de samenleving. Deze samenwerking vindt plaats met individuele burgers, maatschappelijke organisaties, bedrijven of kleinschalige sociale ondernemingen. Het kan zijn in georganiseerde verbanden, maar ook in informele en ad hoc gevormde tijdelijke samenwerkingsverbanden. Een voorbeeld zijn de decentralisaties op het terrein van zorg en welzijn. Hierbij wordt een groot aantal taken verschoven van de rijksoverheid naar gemeenten, waarbij participatie op lokaal niveau een belangrijke rol vervult. De verhouding tussen overheid en samenleving is sterk in beweging. In het verleden werd vaak gesproken over burgerparticipatie, waarbij burgers werden opgeroepen om mee te denken met de overheid. Tegenwoordig wordt meer gesproken over overheidsparticipatie. Het gaat om het benutten, aanboren en aanjagen van de energie in de samenleving voor het bereiken van maatschappelijke doelen en publieke waarde (Van der Steen et al., 2014).

Volgens Van Berlo (2012) zijn overheden steeds meer gaan samenwerken, waardoor een netwerk aan samenwerkingsverbanden en organisaties ontstaan. De overheid verandert in een netwerk van samenwerkingsrelaties. De netwerksamenleving kan worden gedefinieerd als een samenleving waarbij het netwerk de dominante organisatievorm is op maatschappelijk, organisatorisch en persoonlijk niveau. Onder druk van maatschappelijke ontwikkelingen en met steun van nieuwe technologieën wordt de overheid langzamerhand een netwerkorganisatie, een web van verbindingen en knooppunten waar de publieke zaak wordt gecocreëerd. Cocreatie is een vorm van samenwerking waarbij mensen vanuit verschillende achtergronden bij elkaar komen rond een vraagstuk of thema en elk een bijdrage leveren (Van Berlo, 2012).

De Moor (geciteerd in Van den Brink & Schulz, 2015) stelt dat aan het einde van de twintigste eeuw een nieuw tijdvak zijn intrede heeft gedaan. Dit houdt in dat publieke waarde niet langer alleen door

en op initiatief van de overheid wordt gecreëerd, maar dat individuele burgers en groepen van burgers zelf initiatieven nemen die publieke waarde creëren. In de stad zijn de gevolgen van de globalisering in zijn volledige omvang terug te zien. Het is een proces van integratie van wereld- en levensvisies, van producten, ideeën en diensten op basis van culturele contrasten en verschillen. Steden zijn een concentraat geworden van geopolitieke problematiek. De stad heeft de eigenschap dat mensen er in grotere mate alleen voorstaan. Terwijl op het platteland de sociale structuren vanuit bijvoorbeeld kerken en tradities langer blijven bestaan. Sinds het begin van deze eeuw is een strijd ontstaan tussen twee concurrerende beelden op het gebied van integratie. Enerzijds bestaat de zienswijze dat de migrant zich dient aan te passen en anderzijds is er de zienswijze dat de moderne samenleving ruimte moet laten voor culturele verschillen. Dit heeft geleid tot verharding van de samenleving en van het publieke debat (Van den Brink & Schulz, 2015). In dit onderzoek kan worden bekeken in hoeverre deze gedachten en gevoelens leven bij de mensen en welke invloed deze hebben bij informele sportgroepen.

Vermaatschappelijking van publieke waarde

De verschillende bewegingen in het speelveld tussen overheid, markt en gemeenschap leiden tot een trend die na een periode van collectivisering en daarna privatisering te duiden is als vermaatschappelijking: de productie van publieke waarde komt steeds meer in het onderste deel van de driehoek te liggen, waarbij de overheid de centrale positie in het publieke domein verlaat of deelt met anderen. De kern van vermaatschappelijking is dat activiteiten in het onderste deel van de driehoek van groter belang worden in de borging en productie van publieke waarde én dat die uit eigen initiatief en eigen beweging komen: het is publieke waarde van onderop, op eigen initiatief en volgens zelf aangebrachte vereisten (Van der Steen et al., 2013).

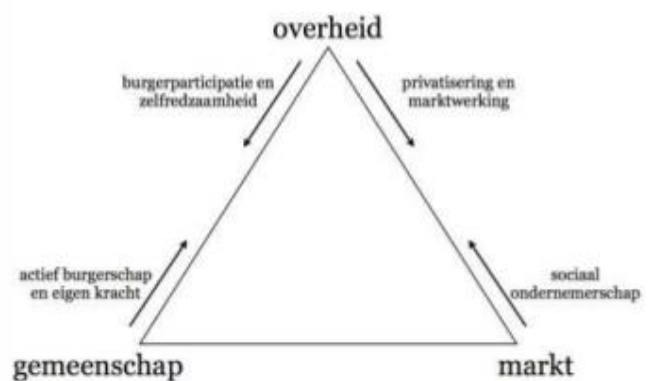

Fig. 2: Bewegingen in het publieke domein (Van der Steen et al., 2013).

Samenvattend

De uitvoering van publieke taken lijkt in toenemende mate een cocreatie te worden. Cocreatie is een vorm van samenwerking waarbij mensen vanuit verschillende achtergronden bij elkaar komen rond een vraagstuk. Het initiatief wordt in bepaalde gevallen genomen vanuit de samenleving en komt in andere gevallen vanuit de overheid. De laatste jaren is meer nadruk komen te liggen op de mogelijkheid om burgers, maatschappelijke verbanden en bedrijven zelf initiatieven te laten nemen voor de realisatie van publieke waarden. Door de groeiende professionaliteit en het stijgende kennisniveau zijn burgerinitiatieven steeds vaker een gelijkwaardige partner voor overheidsorganisaties. Voor overheden is aansluiten bij burgerinitiatief en burgerbetrokkenheid een manier om invulling te geven aan de uitvoering van publieke taken.

Bij het opzetten van informele sportgroepen is in de meeste gevallen sprake van een burgerinitiatief. De sportgroep wordt door een groep burgers opgezet en in stand gehouden. De Gemeente Utrecht heeft nog geen specifieke aanpak op het gebied van informele sportgroepen. In de interviews zullen de deelnemers en organisatoren gevraagd worden naar hun visie ten aanzien van het beleid en ondersteuning van de Gemeente Utrecht. Willen zij ondersteuning vanuit de gemeente of willen zij liever vrijgelaten worden? Het algemene beeld is dat de verhoudingen tussen overheid, markt en

samenleving veranderen. In dat kader is een interessant vraagstuk om te bekijken hoe de overheid zich het beste kan verhouden tot informele sportgroepen en wat mogelijke beleidsimplicaties zijn. De Gemeente Utrecht kan met de informatie bepalen hoe zij het potentieel van de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen optimaal kan benutten.

In de literatuurstudie zijn informele sportgroepen, maatschappelijke ontwikkelingen, sociaal kapitaal en de verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving besproken. In het volgende hoofdstuk worden de resultaten uit het empirisch onderzoek aan de hand van verschillende thema's uitgewerkt.

4. Resultaten: empirisch onderzoek naar informele sportgroepen

In dit hoofdstuk worden de empirische onderzoeksresultaten gepresenteerd. Voor de dataverzameling voor het onderzoek naar informele sportgroepen in de gemeente Utrecht zijn observaties uitgevoerd en interviews afgenomen. Na het coderen van de observatieverslagen en interviewtranscripten kunnen verschillende thema's worden onderscheiden. Aan de hand van deze thema's zijn de data geordend en zijn de meest relevante resultaten bij elkaar gebracht. In de eerste paragraaf wordt de achtergrond van de sportgroepen geschetst (4.1). Op deze wijze wordt een beeld gegeven van de onderzochte informele sportgroepen. Vervolgens komen de kenmerken van informele sportgroepen (4.2) en de relatie tussen informele sportgroepen en andere sportverbanden, zoals individueel sporten, de sportschool en de vereniging (4.3) aan bod. Door de kenmerken uit te lichten wordt naar voren gebracht waarin informele sportgroepen zich onderscheiden. Vervolgens komt naar voren waarom de deelnemers de voorkeur geven aan informele sportgroepen en wat voor hen de meerwaarde is ten opzichte van andere sportverbanden. In de vierde paragraaf staan het werven van nieuwe deelnemers en promotieactiviteiten (4.4) centraal. De werving en behoud van deelnemers geeft inzicht in hoe groepen zichzelf manifesteren op het gebied van ledenwerving. Daarbij laat het zien welke bevolkings- en doelgroepen worden betrokken. Hierna wordt ingegaan op de motieven voor deelname en de positieve en negatieve effecten die deelnemers daaraan ontleen (4.5). Dit geeft informatie over de waarde van deelname aan een informele sportgroep voor de deelnemers. De sociale en maatschappelijke waarde voor de deelnemers en van de groepen (4.6) en de continuïteit en betaalbaarheid (4.7) komt daarna aan de orde. In paragraaf 4.6 wordt inzichtelijk wat de maatschappelijke meerwaarde is van informele sportgroepen. Paragraaf 4.7 gaat in op de continuïteitsvraag en tegen welke problemen de deelnemers en organisatoren oplopen. Tot slot staat de rol van de Gemeente Utrecht ten aanzien van informele sportgroepen centraal (4.8). Hierin worden mogelijke beleidsimplicaties aangegeven voor de gemeente.

4.1 Achtergronden van informele sportgroepen

Bij het thema 'achtergronden van informele sportgroepen' worden de verschillende informele sportgroepen nader bekeken. Er wordt ingegaan op het ontstaan en de samenstelling van de sportgroepen. Verder wordt een indruk gegeven van de locatie waar de activiteiten plaatsvinden, de organisatie en de sfeer van de sportgroep.

55+ FIT in Cultureel Centrum 'De Musketon'

De informele sportgroep '55+ FIT' bestaat ongeveer twaalf jaar. De groep is oorspronkelijk ontstaan vanuit de welzijnsstichtingen en de activiteit vindt plaats in cultureel centrum 'De Musketon' in de Utrechtse wijk Lunetten. Op woensdagochtend tussen elf en twaalf uur sporten de vrouwen in de theaterzaal: *"Dat is gewoon een heerlijke plek natuurlijk. Ideaal. Lekker ruim, ook voldoende frisse luchtvoorzieningen."* (trainster) Gemiddeld nemen vijftien vrouwen deel aan de sportactiviteit. De leeftijden variëren van eind vijftig tot in de zeventig. De meeste vrouwen komen uit Lunetten en Hoograven. De groep bestaat voornamelijk uit Nederlandse, autochtone vrouwen. Daarnaast zijn enkele Surinaamse vrouwen en een Indiase vrouw actief. Het overgrote deel van de vrouwen werkt niet (meer).

De observaties laten zien dat de vrouwen vooraf verzamelen in de hal van het Musketon en wachten tot hun trainster arriveert. De theaterzaal biedt voldoende plaats voor de vrouwen om in te bewegen. De trainster zet de muziek aan, waarna alle dames bij elkaar komen om te beginnen. De leidster geeft luid en duidelijk instructies aan de vrouwen. Tussen de oefeningen door krijgen de vrouwen de gelegenheid water te drinken en op adem te komen. Ook na het begin van de activiteit druppelt een aantal vrouwen binnen. De instructrice heet de dames welkom en iedereen gaat gewoon verder.

De training heeft een vaste structuur. Allereerst doen de dames een rustige warming-up, waarna de intensiteit wordt opgevoerd met oefeningen voor allerlei spiergroepen. Vervolgens worden met behulp van matten en gewichten zittend of liggend oefeningen gedaan. Tot slot is er een cooling-down met rekoefeningen. De vrouwen doen de oefeningen op eigen vermogen. De trainster vraagt of de vrouwen de oefeningen begrijpen en helpt hen persoonlijk wanneer de oefening niet optimaal wordt uitgevoerd. Hierbij wordt scherp op de houding gelet. Na afloop lopen de dames naar de kantine van het buurthuis, kopen een kopje koffie of kopje soep en nemen plaats aan de tafel. Hier praten de deelnemers uitgebreider met elkaar. Na ongeveer een half uur gaat iedereen naar huis.

De groep staat onder leiding van een vaste instructrice. Naast het voorbereiden en geven van de training zorgt zij ook voor het organisatorische gedeelte, zoals het regelen van de ruimte en het innen van de deelnemersbijdrage. De meeste groepen die de docent begeleidt bestaan al lang, tussen de vijftien en twintig jaar. De leidster van de 55+ FIT-groep geeft het belang van de samenhang aan: *“Het belang van deze groepen is eigenlijk ook heel erg de samenhang. Onderling, maar ook dus het contact en de wisselwerking met de docent. (...) Heel veel van die groepen zijn in de kern nog dezelfde. En dat zegt natuurlijk ook heel veel over de sociale cohesie binnen die groepen. De binding onderling is ook vrij sterk.”*

Over het algemeen blijken de vrouwen trouw te komen sporten. Afwezigheid heeft vaak een goede reden. Als iemand niet kan, meldt diegene zich af bij de docent. Een deelnemster merkt op: *“Het is niet zo dat je een dwang voelt van: ‘Oh, ik moet altijd.’ De mensen zijn van binnenuit gemotiveerd. Dat is heel goed. Dan is het goed, denk ik.”*

Koersbal in Buurtcentrum ‘De Leeuw’

Buurtcentrum ‘De Leeuw’ is gevestigd aan de Samuel van Houtenstraat in Utrecht Noordoost. Op woensdagmiddag beoefent een groep senioren hier koersbal. Gemiddeld nemen twaalf mensen deel aan het koersballen. De meesten komen uit Overvecht en komen per auto of met de regiotaxi naar ‘De Leeuw’.

De koersbalgroep bestaat al liefst 35 jaar. De leidster heeft de koersbalgroep zelf opgezet en is nog steeds de organisator. De groep bestaat uit zeventigers en tachtigers. De meesten zijn op jongere leeftijd – velen al vanaf het begin - bij het koersbal gekomen. De deelnemers zijn allemaal autochtone Nederlanders. Momenteel is slechts één man betrokken.

“Ze zitten er allemaal 35 jaar op. Ze worden allemaal doof en een mankement hier en een mankement daar. Daarom spelen we nu recreatief, gewoon voor de lol. Dat ze een leuke middag hebben.” (leidster koersbal)

De senioren komen trouw naar het koersbal op woensdagmiddag:

“Ze zijn ook heel trouw, dat ze altijd komen. Er moet dan net iets bijzonders wezen dan zijn ze er niet.”

Ja, want de één rijdt met de auto mee en de andere die komt met het busje. Nee, maar ze komen toch allemaal.”

Koersbal is een precisiesport waarbij de spelers de koersballen (*bowls*) zo dicht mogelijk naar de kleinere witte bal (*jack*) laten rollen. Voor iedere beurt (twee personen tegen elkaar) wordt geloot met een grote dobbelsteen. Wie het hoogste gooit, mag de witte bal gooien. Als deze witte bal in het juiste vak wordt gegooid, krijgt diegene een punt. Vervolgens gooien beide personen vier ballen (bruine en zwarte ballen). Degene die de ballen het dichtst bij de witte bal krijgt, ontvangt één of meerdere punten. Eén vrouw houdt de scores bij en geeft aan wie tegen elkaar spelen. De deelnemers spelen het spel uiterst geconcentreerd. Een mooie worp oogst lof, waarbij wordt geapplaudisseerd door de overige deelnemers.

De deelnemers die niet aan de beurt zijn, wachten op hun beurt. Ze praten over het spel en andere zaken. De sfeer is ontspannen en rustig. Na een uur spelen, gaan de mensen naar beneden. Onder het genot van een kopje koffie of thee en een oliebol wordt gekletst met elkaar. Iedere week neemt iemand een versnapering mee voor in de pauze. Na de tweede helft wordt de uitslag van de dag bekendgemaakt. Vervolgens ruimen de spelers gezamenlijk de materialen op en worden de stoelen en tafels weer op hun plek gezet.

[Sportmixgroep in gymzaal 'Winterboeidreef', Overvecht](#)

De Sportmixgroep is een activiteit voor kinderen van negen tot twaalf jaar. In gymzaal 'Winterboeidreef' in Utrecht Overvecht is de jeugd op donderdagmiddag van vier tot zes uur welkom. Sportmix is een initiatief van Harten voor Sport. Normaal gesproken nemen twintig tot 25 kinderen deel aan de activiteiten. De achtergronden van de deelnemers zijn divers. Het is een multiculturele groep: *"Ik heb hier letterlijk elk ras. (...) Van Aziatisch tot aan Afrikaans, van Afrikaans tot Armenië. Hier heb je letterlijk allerlei culturen. Sport houdt iedereen bij elkaar. (...) "Iedereen mag meedoen. Als je er lol in hebt, ben je welkom."* (leider Sportmix)

In de winterperiode kunnen de basisschoolleerlingen uit de buurt sporten op donderdagmiddag. Er nemen ongeveer evenveel jongens als meisjes deel aan de activiteit. De leiders zetten een voetbalveldje uit en geven instructies bij oefeningen. De kinderen zijn enthousiast en kunnen hun gang gaan. Het leidt ertoe dat de activiteiten vrij ongestructureerd verlopen.

Sportmix staat onder leiding van twee medewerkers van Harten voor Sport en een aantal vrijwilligers dan wel stagiaires. De sporthal wordt door Harten voor Sport gehuurd van de Gemeente Utrecht. De deelnemers betalen per keer één euro. Het uiteindelijke doel van de groep is de kinderen toeleiden naar een sportvereniging en de stap naar een vereniging te vergemakkelijken:

"De bedoeling is om het een stapje makkelijker te maken naar een sportvereniging te gaan. Dat is eigenlijk het ultimate doel."

[Meidensport in sporthal 'De Weide Wereld'](#)

Meidensport is een sportactiviteit op maandagmiddag van vier tot vijf uur. Basisschoolmeisjes van 8 tot 13 jaar zijn actief in de sporthal van 'De Weide Wereld'. De groep bestaat uit ongeveer vijftien meisjes. Meidensport wordt georganiseerd vanuit Harten voor Sport. De prijs per les bedraagt vijftig cent. De Meidensportgroep bestaat grotendeels uit Marokkaanse meisjes en een paar Nederlandse meisjes.

“Er zijn maar twee Nederlandse, verder zijn het allemaal Marokkaanse.” - “Heel veel meisjes zijn Marokkaans en dat vind ik ook weer niet zo leuk. Ik wil ook best met veel Nederlandse meisjes sporten.”

De docente is ruim op tijd aanwezig om alle materialen klaar te zetten. Tussen kwart voor vier en vier uur druppelen de meisjes binnen. Ze begroeten de docente allemaal enthousiast en kleden zich om. Rond vier uur gaat iedereen in een kring zitten. De docente stelt de vraag: “Wat doe je als het lekker weer is?” Vervolgens wordt de bal naar elkaar gegooid en zodoende de beurt doorgegeven. De meisjes doen verschillende activiteiten met matten, kasten en ballen.

De meiden zijn enthousiast over de organisatie en tevreden over de materialen waar zij gebruik van maken. Ze geven aan de activiteiten leuk te vinden en plezier te maken. Op de maandagmiddag worden veel spellen gespeeld met ballen en matten. De meiden vinden de activiteiten leuk en de sfeer gezellig. *“Toen heeft mijn nicht het verteld. Zij zat hier al op. Toen ben ik hier ook naartoe geweest. Ik vind het hartstikke leuk. En toen ben ik elke maandag gegaan. En het is ook goedkoop. Vijftig cent per les.”*

Er kan per les betaald worden, waardoor de meisjes niet voor langere tijd vastzitten aan de groep. Het aantal deelnemers per keer varieert dan ook. Er is een grote lijst met namen, waarvan maar een deel komt. *“Er is een hele grote lijst met heel veel verschillende meisjes, maar die komen niet allemaal iedere week.”*

Hardloopgroep in bos Amelisweerd

Op zaterdagochtend tussen half tien en half elf is een hardloopgroep actief in het bos bij Amelisweerd. De groep bestaat uit mensen met uiteenlopende leeftijden, van halverwege de twintig tot in de zestig. De grootte van de groep is tussen de vijftien en twintig lopers. Er nemen met name vrouwen deel aan het hardlopen, ongeveer tachtig procent van de deelnemers is vrouw. Het gemiddelde opleidingsniveau is hoog, “HBO+”. Er is weinig etnische diversiteit in de hardloopgroep, waaraan hoofdzakelijk Nederlandse, autochtone mensen meedoen.

De meeste mensen werken in het dagelijks leven. De hardlopers zijn in verschillende sectoren werkzaam, zoals de zorg, zakelijke dienstverlening en financiële sector. Daarnaast is een aantal mensen met pensioen. Er is een grote harde kern met mensen die elke week aanwezig zijn en een aantal mensen die flexibeler zijn in het wel of niet trainen.

“Het bestaat eigenlijk uit een harde kern en mensen die minder frequent komen en daar heb ik het afgelopen jaar dan ook bij gehoord. En op een of andere manier toch om voor hun moverende redenen niet verder gaan.” (hardloper)

De trainingen staan onder leiding van een gediplomeerde en ervaren atletiektrainster. De opbouw van de training bestaat uit een warming-up, souplesse-oefeningen, loopgedeelte met duurloop of interval en een cooling-down. De deelnemers betalen de trainster voor het geven van de lessen. De trainster verdeelt het jaar in vier periodes en biedt blokken aan van tien tot twaalf trainingen voor een bepaald tarief. Zij houdt alle administratie bij, zoals aanwezigheid en betalingen. De loopgroep is ongeveer elf jaar geleden ontstaan vanuit een initiatief van zorgverzekeraar AGIS. Deze organisatie wilde meer mensen aan het sporten krijgen om zodoende hun gezondheid te verbeteren. Op een gegeven moment besloten de groepsleden te stoppen onder de vlag van AGIS en als zelfstandige loopgroep verder te gaan.

4.2 Laagdrempeligheid en flexibiliteit versus structuur

Bij het thema 'laagdrempeligheid en flexibiliteit versus structuur' gaat het over de kenmerken en waarden die de deelnemers en organisatoren toekennen aan de sportgroep. Over het geheel kenmerken de sportgroepen zich door laagdrempeligheid en flexibiliteit. Daartegenover staat een structuur waarbij de deelnemers onder meer weten waar en wanneer zij verwacht worden en in bepaalde gevallen welke financiële bijdrage gevraagd wordt.

Bij de 55+ FIT-groep is deelname laagdrempelig. Alle vrouwen zijn welkom om te komen sporten. Daarbij gaan de vrouwen vriendschappelijk en leuk met elkaar om, waarbij geen dames buiten de groep vallen. De financiële bijdrage is vrij laag en daardoor voor alle vrouwen haalbaar. Het aantal deelnemers per keer is wisselend. De vrouwen hebben de vrijheid wel of niet te komen.

"Er zijn vrouwen die het toch een hoge drempel vinden om zoiets te gaan doen. Bij ons zijn ze altijd welkom. Ik ben best wel trots dat iedereen leuk met elkaar omgaat."

Hoewel de groep aspecten van informele groepen bevatten, bestaat er wel een structuur waardoor de vrouwen weten wat er van ze verwacht wordt. De leidster hanteert een vorm van organisatie, waarbij de dames op twee momenten in het jaar de deelnemersbijdrage voldoen en een bepaalde verbondenheid hebben aan de groep.

"Ze zijn dus wel een soort van lid van dat clubje. Ze verbinden zich daar wel enigszins aan."

"Nou ja, het is in die zin dat ze wel de vastigheid hebben dat ze weten dat ze elke week op die plek en op dat tijdstip gewoon de vaste mensen kunnen treffen waarmee ze dan dus samen in dit geval aan bewegen doen en dat ze ook terecht kunnen voor hun onderlinge contact en een praatje en een kopje koffie na afloop."

Deelname aan de koersbalgroep is gratis. Maar afwezig zijn moeten zich wel afmelden wanneer zij verhinderd zijn. De kracht van een informele sportgroep ziet de leidster als volgt:

"Toch met elkaar bezig zijn. Het gesprek met elkaar. Een lolletje met elkaar. Gezellig koffie drinken met elkaar. Aan het eind van het seizoen eten we ook allemaal met elkaar. Niet achter de geraniums zitten."

Bij de Sportmixgroep kunnen de kinderen zo binnenlopen. Ze hoeven geen overeenkomst te ondertekenen en kunnen per keer beslissen of zij wel of niet deelnemen.

"Je neemt een euro mee en je kan binnenkomen, zeg maar. Het is niet een inschrijfformulier, drievoud en... Nee, nee. Alleen naam wordt genoteerd, e-mail en telefoonnummer. Verder is het heel laagdrempelig."

Daarbij is het voor de ouders een eenvoudige manier om hun kind te laten sporten, volgens een vrijwilliger: *"Dat is echt ideaal voor de ouders. Voor de luie ouder is het echt ideaal. Je komt binnen. Je hoeft met weinig rekening te houden."*

De meisjes kunnen eenvoudig instromen bij Meidensport zonder aan verplichtingen vast te zitten. Een deel van de meiden komt de ene week wel en de andere week niet. Alle meisjes in deze leeftijdscategorie zijn welkom om te komen sporten in sporthal 'De Weide Wereld'.

Bij hardlooptgroep Amelisweerd is iedereen vrij om te komen. Wel dienen de lopers zich per periode in te schrijven en te betalen. Het is geen probleem als een deelnemer niet kan komen.

"De drempel is heel laag, want het enige wat je doet: je gaat naar Amelisweerd om half tien en daar wacht iedereen. En als het half tien is dan gaat de groep het bos in, dus je weet ook wel waar je ze kunt vinden in het bos."

Voor de trainster is het niet belangrijk wat de achtergronden zijn van de deelnemers: *"Iedereen die enthousiast is en wil gaan lopen, is welkom."* Een mannelijke deelnemer vindt de hardlooptgroep

laagdrempelig qua instroom en flexibel qua aanwezigheid. Daarentegen geeft hij aan dat hoofdzakelijk mensen met een zelfde achtergrond en een hoog opleidingsniveau zijn aangesloten bij de groep. *“De groep is naar mijn inschatting toch wel HBO+. En ik zie dat ook in mijn eigen leven. Ik zit in mijn eigen kring. En dat is voor het overgrote deel zijn dat hoger opgeleiden. Mensen die ook keuzes maken om te gaan sporten. Het ook leuk vinden. En hoe dat dan zit bij andere bevolkingsgroepen weet ik eigenlijk niet.”*

4.3 Stok achter de deur

In de derde paragraaf van het resultatenhoofdstuk komen andere sportverbanden aan bod. Hier wordt de vergelijking getrokken tussen individueel sporten, sporten in een sportschool of in verenigingsverband enerzijds en het sporten in een informele groep anderzijds. Het participeren in een informele groep blijkt voor diverse deelnemers een stok achter de deur om elke keer te gaan sporten.

Individueel sporten

Het voordeel van een informele sportgroep ten opzichte van individueel sporten wordt gezien in het elkaar stimuleren en motiveren. Een deelnemster van de 55+ FIT-groep vertelt:

“Ik vind een groep alleen maar voordelen hebben. (...) In zo’n groep sporten dan ga je ook een uur, stimuleer je elkaar om door te gaan. Thuis denk je van: ‘Nou, stop ik even, want het doet wel zeer.’ Hier denk ik: ‘Nee, kom op!’ Je stimuleert elkaar, even volhouden. En ik vind het ook gezelliger.”

Het sporten in groepsverband is voor sommige deelnemers een stok achter de deur om te gaan trainen. Bij een informele sportgroep voelen de deelnemers volgens de hardlooptrainster de stimulans van de groep. De sporters kunnen hierdoor een stapje extra zetten, wat extra zelfvertrouwen oplevert en de deelnemers ontlenen plezier aan de groep.

“Als individu denk je dan van: jongens, laat maar zitten vandaag, morgen doe ik het wel. Dat kan je dan makkelijk zeggen, want er zit verder toch niemand op je te wachten. Maar nu heb je wel zoiets: kom op, ze zitten te wachten op me. Laat ik nou gaan.” (hardlooptster)

Een van de deelnemende mannen noemt de groep met een meerderheid aan vrouwen de ‘Chicken Run’ en heeft een interessante waarneming. *“Het overgrote deel van de mensen die ik in hun eentje zie lopen in het bos in Amelisweerd is man. (...) Het is natuurlijk heel casuïstisch omdat op basis van één waarneming te zeggen. Maar ja, ik denk ook dat mannen liever alleen lopen en vrouwen liever in een groep.”*

Sportschool

Bij het sporten in een sportschool zijn de contacten minder frequent en afstandelijker dan bij een informele sportgroep. De contacten zijn vluchtiger en het is onduidelijk of je dezelfde mensen de volgende keer weer tegenkomt.

“Een sportschool is veel afstandelijker. Je bent een individu. Je gaat sporten en je gaat naar huis. Maar hier heb je gewoon ook gezelligheid. Contact met andere vrouwen. Iedereen kan ook gewoon even een praatje kwijt.” (deelnemster 55+ FIT)

Een deelnemer aan de hardlooptgroep vond het maandelijks afschrijven van een bedrag en het gedoe bij opzeggen bij een sportschoollidmaatschap vervelend.

“Ik vond het feit dat er maandelijks een bedrag afgaat van je rekening. En dat je dan ook denkt: nu moet ik echt gaan, want het geld gaat eraf. Dat vond ik heel onaangenaam. Een soort vaste structuur die ik heel onplezierig vond.”

Verenigingsverband

Bij een vereniging zijn er zowel jeugdleden als volwassenen en senioren. In verenigingsverband kan een scheiding gemaakt worden tussen prestatieve en recreatieve sporters. Het recreatieve deel is

doorgaans ook vrij informeel te noemen. Bij het prestatieve deel is het doel leden op een hoger niveau te brengen door het spelen van wedstrijden en competitie. Een informele groep heeft over het algemeen een ongedwongen insteek. Het is niet het doel per se op een hoger niveau te komen. *'Vrijheid blijheid.'*

Een hardlooper zegt het volgende over het verschil tussen een vereniging en informele groep:
"Ik denk toch bij een vereniging dat het allemaal wat strikter is en dat je daar ook meer actiever moet zijn dan dat ik nu ben. Het is ook een beetje een luie manier."

4.4 Mond-tot-mondreclame

In deze paragraaf komt aan bod hoe de sportgroepen nieuwe deelnemers werven en welke promotieactiviteiten worden ondernomen. Hierbij staan de wijze van het bereiken van nieuwe deelnemers, hun toelating en de bekendmaking van de sportgroep naar de buitenwereld centraal. Mond-tot-mondreclame is een kernbegrip uit de antwoorden van de respondenten.

De trainster van de 55+ FIT-groep maakt reclame door het verspreiden van folders. Mensen kunnen contact met haar opnemen en deelnemen aan een gratis proefles. Hierna kunnen de dames besluiten of zij willen aansluiten. Tegenwoordig worden vrouwen naar deze groep doorverwezen via Harten voor Sport, buurtteams of een gezondheidscentrum. Verder kunnen de huidige deelnemers volgens de trainster bewuster hun steentje bijdragen aan het werven van nieuwe deelnemers door mond-tot-mondreclame en het meenemen van geïnteresseerden.

Allochtone vrouwen worden minder eenvoudig bereikt ten opzichte van de autochtone dames. Door extra inspanningen zouden de allochtone dames beter bereikt kunnen worden. De leidster geeft de moeilijkheden aan op het gebied van het betrekken van allochtone vrouwen:

"Die bereik je gewoon wat dat betreft niet op de gewone manier eigenlijk. Daar zou je extra inspanningen op moeten verrichten als je dat soort mensen ook wilt bereiken."

"Dat is nog steeds lastig denk ik. Want ze zijn nog steeds qua gewoonten en taal en ook bijvoorbeeld ja, dat vinden ze lastiger eigenlijk om dan met Nederlanders om te gaan. En het is niet zo dat ze niet welkom zijn. Als er mensen zich aanmelden dan staan we gewoon open."

De koersbalgroep probeert zichzelf te promoten via de krant of wijkbladen. Ze zouden graag vijf mensen bij de groep willen, maar het blijkt lastig nieuwe leden te vinden. Bij het werven is de onbekendheid van koersbal nadelig. Het blijkt lastig mensen te enthousiasmeren voor het spel.
"Ze vragen wel eens: 'Wat is koersbal?' Die hebben daar nog nooit van gehoord. Die weten helemaal niet wat of dat inhoudt."

In de beginfase van de Sportmixgroep viel de belangstelling tegen. Door het uitdelen van folders, het reclame maken op scholen en bij ouderavonden en mond-tot-mondreclame is het aantal deelnemers toegenomen. Op het gebied van promotie van de Sportmixgroep kunnen nog vorderingen worden gemaakt, aangezien het bestaan van de activiteit niet bij alle basisschoolkinderen en ouders in Overvecht bekend is. Harten voor Sport promoot het sportaanbod via de internetsite, flyers en sociale media.

De meeste deelnemers van Meidensport hebben via mond-tot-mondreclame gehoord over het bestaan van deze sportgroep. Na een gratis proefles kan worden besloten vaker deel te nemen tegen betaling van een halve euro per keer.

"Mijn nicht heeft het verteld. Toen ben ik er ook geweest. En ik heb het ook aan mijn buurmeisje verteld. Iedereen vertelt het aan elkaar en dan komen er weer nieuwe."

Bij de hardlooptroep krijgen nieuwe deelnemers voornamelijk te horen over de troep door mond-tot-mondreclame. Via de huidige deelnemers worden anderen geïnformeerd over het bestaan. Er is geen sprake van in- en uitsluiting in de zin dat bepaalde bevolkingsgroepen niet kunnen deelnemen. Daarentegen is een bepaald startniveau qua conditie handig om gelijk te kunnen aansluiten bij de rest. *“Als mensen instromen in de troep dan zijn het eigenlijk niet mensen die op nul beginnen. Dan zijn het toch wel mensen die al daarvoor iets gelopen hebben of wel een basisconditie hebben, waardoor je ook makkelijker instroomt in een troep.”*

De trainster heeft een eigen website waarop ze haar groepen en activiteiten promoot. Door deze wijze van bekendmaking en mond-tot-mondreclame hebben zich de laatste tijd verschillende nieuwe mensen aangesloten.

“Zij heeft ook een website. Dus met zekere regelmaat komen er toch een aantal mensen die hebben gezien: hé, misschien wil ik wel bij de troep van José [trainster] gaan hardlopen. Dus de laatste periode hebben denk ik nou, iets van vijf verschillende mensen die weer zijn aangehaakt.”

Het werven van allochtone lopers blijft achter. Een hardlooptster vertelt: *“Die hebben denk ik van huis uit niet zo mee gekregen. Ik heb dat van huis uit nog wel meegekregen hoe belangrijk het was om te zwemmen, om te sporten, om te fietsen. Die mensen hebben nog een inhaalslag te maken.”*

4.5 Fysieke en mentale gezondheid

Bij het thema ‘fysieke en mentale gezondheid’ wordt enerzijds ingegaan op de redenen waarom mensen hebben gekozen te gaan sporten in een informele sportgroep en anderzijds op de positieve en negatieve effecten die zij hebben ervaren door hun sportdeelname.

De geïnterviewde vrouwen van 55+ FIT vinden het belangrijk te bewegen. Zij ervaren zowel positieve gevolgen voor hun lichamelijke als mentale gezondheid. Daarnaast kunnen de vrouwen sociale contacten opdoen voor, tijdens en na de sportactiviteit. Ook het sociale aspect is een motief om deel te nemen aan een informele sportgroep. Diverse vrouwen van de 55+ FIT-groep zijn weduwe en komen op deze wijze in contact met leeftijdgenoten. Een vrouw geeft aan dat het sporten haar positieve energie geeft. De trainster vertelt dat de vrouwen fitter blijven door het sporten en dat het ook positieve effecten op de stemming heeft.

“Als je ineens alleen komt te staan dan is het heel goed om toch naar buiten te gaan. Activiteiten te zoeken, je dag in te delen. En om te gymmen en met je lichaam bezig te zijn, is hartstikke goed. Dan is je geest ook beter. Ik vind het gewoon een heerlijk uurtje. Ik word er blij van.”

Deelname aan de koersbalgroep biedt volgens de respondenten onder meer de volgende positieve effecten:

“Je bent even onder mensen en je hoort andere gesprekken als dat je alleen thuis zit natuurlijk. Ook dingen uit de buurt die je hoort. Of waar de mensen mee bezig zijn en dat vind ik toch wel belangrijk.”
“Ze zijn lekker bezig. Ze zijn gewoon bezig.”

De kinderen die deelnemen aan Sportmix zijn volgens een vrijwilliger dolenthousiast en gaan na afloop van een les met een moe en voldaan gevoel naar huis. De activiteiten zijn bedoeld voor het bevorderen van de gezondheid van de jeugd. Volgens de leiders is het belangrijk dat kinderen op jonge leeftijd in aanraking komen met sport. Door het bewustzijn te krijgen dat sport leuk en gezond is, zullen de kinderen ook op latere leeftijd meer waarde hechten aan sporten en bewegen. Daarnaast leren de kinderen andere kinderen kennen en maken ze nieuwe vriendjes. Zodoende ontwikkelen de deelnemers ook hun sociale vaardigheden.

De ouders hebben ook de positieve effecten van het sporten opgemerkt en geven deze door aan de organisatie.

“Het meest positieve effect is dat alle ouders zowat blij zijn met het feit dat er sport wordt gehouden voor hun kinderen. (...) En ze vinden ook dat het goed is en ze merken het verschil qua lichaamsgewicht, qua persoonlijke gezondheid. De ouders merken dat en geven dat aan ons aan dat ze het tof vinden en prachtig. Dus blijkaar doen we het goed.”

De meisjes doen mee aan Meidensport omdat zij het fijn vinden te bewegen en inzien dat het goed is voor hun gezondheid. Daarnaast zijn de lage kosten een voordeel te kiezen voor deze groep. De meiden vinden het leuk dat er veel afwisseling is in de sporten die worden gedaan.

“Het is fijn om veel te bewegen op een goede manier en het is ook niet al te duur. Dat is wel fijn. Want meestal zijn best veel sporten best wel duur.” - “Ik vind dat iedereen zou moeten sporten en het is goed voor je gezondheid.”

Naast het belang van de fysieke gezondheid wordt de gezelligheid met elkaar genoemd als positief effect van het sporten. *“En omdat het een hele gezellige groep is en het kost ook niet zo heel veel geld. Je kan gewoon een uurtje lang sporten.”*

Bij een van de deelnemers van de hardlooptroep was het motief in eerste instantie het verbeteren van haar gezondheid en afvallen. Daarbij vindt zij het positief dat de hardlooptroep een laagdrempelige wijze is van sportbeoefening, dat er geen competitie-element meespeelt en dat zij buiten kan sporten en bewegen. De trainster van de hardlooptroep geeft aan dat de belangrijkste reden voor deelname het bewegen is. Het bewustzijn leeft sterk dat bewegen zowel positieve effecten heeft voor de fysieke als mentale gezondheid. Daarnaast is de sociale functie een bindend element binnen de groep.

“Maar de sociale cohesie is net zo goed belangrijk. In zoverre moet je ook wel ruimte geven om mensen natuurlijk met elkaar lekker te laten kletsen af en toe.” - “Het geeft een ontzettend zelfvertrouwen als je merkt van hé, ik kan het. Dat maakt je mentaal ook sterker.”

Een vrouwelijke deelnemster vindt de contacten met mensen uit andere werkvelden verfrissend. Zij vindt het effect van sport op lijf en geest plezierig. Door het hardlopen kon ze de stress van het werk loslaten. Een mannelijke hardloper ziet het positieve van een informele groep met name in de motivatie. Door de groep blijft zijn motivatie hoog. Hij ziet het sociale kader als het bindende kader bij een informele groep. De sociale samenhang is voor hem door de tijd een steeds wezenlijker onderdeel geworden van het hardlopen.

Het enige genoemde negatieve effect is het oplopen van blessures. Door overbelasting en pech zijn verschillende sporters wel eens geblesseerd geraakt, waardoor zij een periode niet meer konden deelnemen.

4.6 Onder de mensen

Bij het thema ‘onder de mensen’ komt de sociale en maatschappelijke waarde van sporten in het algemeen en in een informele sportgroep in het bijzonder aan de orde. Hierbij komen veel en betekenissen van sportdeelname in relatie tot het sociale en maatschappelijke aspect naar voren.

Sociale waarde en cohesie

Buiten het sporten om blijken de sociale contacten tussen de deelnemers van de informele sportgroepen waardevol. Bij de 55+ FIT-groep wisselen de vrouwen nieuwtjes uit en vertellen elkaar verhalen. Een deelnemster zegt: *“Het is gewoon gezellig. Het is een leuke club vrouwen. Dat is ook heel belangrijk, hè. Dat de sfeer leuk is.”*

Voor diverse vrouwen zijn de activiteiten in het buurthuis belangrijk om hun contacten te onderhouden en te participeren. Diverse vrouwen zijn weduwe of hebben geen werk meer en voor hen is de sportgroep een mooie manier om in contact te komen met anderen. Ook bij ziekte of

problemen kunnen de vrouwen steun bij elkaar zoeken. Hieruit blijkt dat de betrokkenheid bij elkaar. De contacten kunnen als lossere banden worden omschreven. Sommige mensen hebben wel intensievere en diepere contacten met elkaar.

“Vooral mensen die ook alleen zijn, waarvan de man overleden is, die ondernemen ook echt dingen om een stuk eenzaamheid te doorbreken. Dat merk je wel, hoor. (...) En ook om zelf dingen te ondernemen. Het geeft ook een goed gevoel van: oja, ik ben nu bij de club.”

De sociale samenhang is een belangrijke kracht bij het koersbal, waardoor de groep al zolang bestaat. De deelnemers kijken allemaal uit naar de wekelijkse activiteit. Voor mensen in een isolement is het een mooie gelegenheid om eruit te komen en onder de mensen te zijn. Plezier en het genieten van de activiteit staan bovenaan.

“Het is voor die mevrouw beter dat ze er een middag uit is, dan alleen maar op de bank te liggen slapen. (...) Ze worden allemaal ouder. We doen het voor de recreatie en de mensen genieten ervan. Wat wil je nog meer. En ik geniet nog meer.”

Veel kinderen van de Sportmixgroep kennen elkaar van school. De omgang met elkaar is positief, volgens een van de leiders. De jeugd krijgt ook meer zelfvertrouwen en de kinderen zitten beter in hun vel door het sporten, wanneer ze merken dat het goed is voor de gezondheid en het prettig hebben. Sporten brengt mensen bij elkaar.

“Iedereen is lief tegen elkaar. Als iemand tegen elkaar aan komt, helpen ze elkaar. Als er eentje huilt, dan komen ze er omheen. Wat is er, wat wil je, moet je iets hebben. Dat gaat goed hier.”

De sociale contacten tussen de meisjes van Meidensport zijn vriendelijk en leuk. Het leren kennen van leeftijdsgenoten wordt als een positief sociaal effect gezien van het sporten. De meisjes maken meer vriendinnen door Meidensport. Een van de deelnemers geeft aan wat er veranderd is sinds zij meedoet aan Meidensport:

“Ik heb een betere conditie. Ik leer meer meisjes kennen. Gewoon mijn leven is veranderd. Eerst deed ik geen sport, niks. Mijn moeder wilde ook niet op sport en vond dat te duur. Toen zei mijn nicht dat en toen dacht ik: Jee! En toen zijn we er een keer naartoe gegaan. Het is gewoon anders geworden.”

Veel deelnemers aan de hardlooptgroep werken en een aantal is met pensioen en betrokken bij vrijwilligerswerk en activiteiten in de buurt. De respondenten zien de hardlooptgroep als een hechte groep. De deelnemers kijken naar elkaar om bij verjaardagen en mijlpalen, maar ook bij ziekte en verdriet. De trainster geeft ook aan dat zulke gebaren vanuit de groep zelf komen:

“Dat vind ik altijd wel hele mooie gebaren uit de groep. Dat zijn geen voorstellen vanuit mij of zo. Ik houd mezelf altijd een beetje op de vlakte. Ik bedoel: ik zet mezelf ook wel genoeg in voor de groep, maar ik vind de sociale cohesie moet natuurlijk ook deels vanuit hun komen.”

Voor een vrouwelijke deelnemer is het belangrijk om te weten hoe het met de mensen gaat. Ze is gestopt met werken en wil zorgen dat haar sociale netwerk overeind blijft. Behalve het hardlopen is het een sociale bijeenkomst. *“Het is behalve lopen ook een hele sociale bijeenkomst. Mensen kennen elkaar, vragen naar elkaar, met verjaardagen wordt er koffie gedronken, met pensionering komen er kaartjes en cadeautjes. Ja, mensen die ziek zijn krijgen een kaartje. D'r is behoorlijke sociale samenhang in de groep.”*

De mannelijke hardloper geeft aan dat het hardlopen het bindende element is. Van daaruit ontstaan de sociale contacten ontstaan. Zodra een persoon uit de groep gaat, vallen de sociale contacten na verloop van tijd ook weg. Deelname aan het hardlopen, aanwezigheid en betrokkenheid, zijn voorwaarden om deel uit te maken van de sociale groep.

Maatschappelijke waarde

De deelnemers geven ook aan dat deelname aan een informele sportgroep zorgt voor maatschappelijke waarde. Door de vergrijzing en eenzaamheid is het belangrijk dat oudere mensen activiteiten hebben waar zij met leeftijdsgenoten samenkomen:

“De meerwaarde van de informele groep voor de maatschappij is dat de ouderen in contact komen met elkaar, ergens naar uit kunnen kijken, een leuke middag hebben en bewegen.” (deelnemster 55+ FIT)

Een vrouwelijke deelnemster aan de hardlooptgroep geeft aan dat het belangrijk is naast het werk onderdeel te zijn van een groep. Volgens haar is het prettig om naast een drukke baan zaken andere activiteiten te doen. De trainster van de hardlooptgroep omschrijft de waarde voor de maatschappij als volgt: *“Ik denk dat je gelukkige burgers krijgt en doordat je gelukkige burgers krijgt, heb je een veel positievere instelling. Heb je ook een positieve instelling om voor de gemeenschap wat te doen.”*

Een mannelijke hardloper vindt dat de meerwaarde van informele sportgroepen gezonde mensen en deelnemers aan de maatschappij is. Daarnaast leidt het tot maatschappelijke en sociale samenhang. Het bindt mensen met elkaar, waardoor het structuur biedt aan de maatschappij op allerlei niveaus. *“De meerwaarde is gezonde mensen, gezonde deelnemers aan de maatschappij. (...) En ik denk ook maatschappelijke samenhang, sociale samenhang, is sport op alle niveaus en op alle schalen heel belangrijk. Het bindt, het bindt mij met een club mensen. Het geeft een structuur aan de maatschappij. Inderdaad van micro tot macro. Op een heleboel niveaus. Dus ik denk dat sport heel belangrijk is.”*

4.7 Betaalbaarheid

Bij dit thema draait het om de continuïteit en het toekomstperspectief van de informele sportgroepen. Veel respondenten wijzen in deze context op de betaalbaarheid van het sporten.

De Utrechtse gemeenteraad heeft besloten tot een wijziging in de tarieven voor het huren van een ruimte in een buurtcentrum. De nieuwe tarieven zijn afhankelijk van de grootte van de ruimte en het soort activiteit (Gemeente Utrecht, 2015). Vanaf 1 augustus dienen de vrouwen van de 55+ FIT-groep zaalhuur te betalen. Het stuit op veel weerstand bij de vrouwen, omdat de zaal op woensdagochtend tussen elf en twaalf uur toch leeg staat.

“Belachelijk, iedereen vindt het belachelijk. Aan de ene kant willen ze gewoon dat ouderen blijven bewegen.” - “Ik moet 17,50 per uur gaan betalen. Nou, dat betekent dus dat die mensen eerst dat op moeten hoesten en daarna nog mijn tarief.”

De trainster van de 55+ FIT-groep laat weten dat verschillende kwetsbare ouderen deel uitmaken van de sportgroep. Hieronder zijn vrouwen die weinig geld te besteden hebben. De financiële bijdragen kunnen een drempel vormen aan de groepen mee te doen. Met het oog op de vergrijzing en de zelfstandigheid van ouderen zouden deze mensen gestimuleerd moeten worden activiteiten te ondernemen. Daarbij zou het voor de continuïteit een oplossing zijn als de sportgroep kan terugvallen op een overkoepelende, ondersteunende organisatie met professionals, bijvoorbeeld het buurthuis of een welzijnsorganisatie. Een van de deelnemster baalt van de bezuinigingen:

“Er wordt steeds moeilijker gedaan eigenlijk, over bezuinigingen. En dat is gewoon heel vervelend. Je wilt gewoon dat je blijft sporten. (...) Je hebt zelf nu gezien van dat het gewoon hartstikke belangrijk is om te blijven sporten. Voor je eigen gezondheid, maar ook sociaal. Je ontmoet iemand en drinkt samen koffie. Het is ook gewoon een sociale groep.”

De deelnemers van de 55+ FIT-groep verwachten dat de groep in de toekomst kan verder gaan, maar het vragen van huur zou consequenties kunnen hebben voor een aantal vrouwen.

“Ik weet niet hoe het zal zijn als we voor die grote zaal moeten betalen. Dan zullen wel een aantal mensen misschien af moeten haken.”

Over de continuïteit van de koersbalgroep heerst onzekerheid, vanwege de hogere leeftijd van de deelnemers en het uitblijven van nieuwe aanwas. Een deelnemster zegt: *“Als er niks of niemand meer bijkomt en er sterft er eentje en er valt er eentje af, dan wordt het steeds minder. Dan moet je het gewoon opheffen op een gegeven moment. Dan gaat het niet meer.”*

De Sportmixgroep lijkt voldoende toekomstperspectief te hebben om langere tijd door te kunnen gaan. De organisatoren, kinderen en ouders zijn enthousiast en merken dat het sporten positieve gevolgen heeft op zowel fysiek, mentaal als sociaal gebied. De betaalbaarheid van het sporten is een wezenlijk onderdeel om bij stil te staan in de krachtwijken. De kinderen betalen het bescheiden bedrag van één euro per les. Maar voor gezinnen met veel kinderen en een lage sociaaleconomische status kan het moeilijk zijn geld vrij te maken voor sport.

“Je hebt sommigen waarvan ze zeggen, is betaalbaar. Maar je hebt ook weer anderen die niet rond kunnen komen. En die vinden een euro moeilijk.”

De hardloopgroep is een stabiele groep, waardoor deze de komende jaren kan blijven bestaan. De deelnemers beleven veel plezier aan de trainingen. Momenteel zijn er voldoende deelnemers en aanwas van nieuwe mensen, waardoor het toekomstperspectief van de hardloopgroep er rooskleurig uitziet. *“Het is een hele stabiele groep. Die blijft de komende jaren blijft die nog bestaan. De groep is heel coherent, samenhangend. We hebben er allemaal veel plezier in.”*

4.8 Niet moeilijk doen versus ondersteuning

Bij het onderwerp ‘Gemeente Utrecht’ draait het om de rol die de gemeente zou kunnen spelen ten aanzien van informele sportgroepen en welke ondersteuning de gemeente zou kunnen bieden. Hierin zijn verschillende meningen van de respondenten tegenover elkaar te zetten.

Een deelnemster aan de 55+ FIT-groep vindt dat de Gemeente Utrecht het kan laten zoals het is, mits de zaal tegen een lage prijs kan worden gebruikt.

“Het gewoon zo laten zoals het nu is. Ruimte beschikbaar stellen tegen een lage prijs. In ieder geval, hij staat leeg. Waarom zouden we ‘m niet kunnen gebruiken?”

Verder heeft deze vrouw een duidelijke mening over de houding van de gemeente. *“Niet zo moeilijk doen. Niet dat gezeur met die bezuinigingen. Dat legt toch een hele hoop onrust bij de mensen.”*

De koersballers geven aan dat deelname of organisatie van activiteiten niet te duur moet worden. De gemeente hoeft geen procedures of regels op te leggen. De koersballers willen hun gang kunnen gaan. Eventuele ondersteuning is welkom.

“Als ze [Gemeente Utrecht] ons financieel willen helpen, is dat mooi meegenomen, maar daar moet niet iets van bovenaf opgelegd worden wat we moeten doen en wat we niet moeten doen. (...) Gewoon lekker vrij, zodat we onze gang kunnen gaan.”

Volgens de leidster van het koersbal hebben veel ouderen weinig te besteden. Op het gebied van steun voor ouderen en het huren van zalen, zegt de leidster het volgende: *“Ik denk dat ze de portemonnee niet zo dicht moeten houden.”*

Een hardloopster geeft aan dat mensen met voldoende geld hun weg wel vinden. Maar juist mensen met weinig financiële middelen hebben moeite om sportactiviteiten te vinden en daaraan deel te nemen. In die gevallen is laagdrempeligheid extra van belang.

“Ik denk omdat er heel veel mensen in Utrecht zijn die echt onder de armoedegrens zitten, die bijna nergens meer aan deelnemen. Kijk naar die mensen, welke mensen hebben de meeste last van hun eigen lijf en gezondheidsklachten? Dat zijn vaak die mensen. En ik denk dat je daar ook een steentje

aan bij kan dragen. Zorgen voor lichaam en geest, en dat soort dingen, denk ik. Naast het feit dat het leuk is en dat je ook eens uit je eigen clubje komt.”

“Maar goed, wij [deelnemers hardloopgroep] hebben maatschappelijke status, wij hebben geld, we kunnen het zelf wel managen. Bovendien zijn we allemaal volwassen mensen met een bepaald intellectueel niveau, om het zo te zeggen. Dan heb je alles al mee en dan kom je er wel.”

De gemeente kan een schifting maken tussen deze groepen. Kwetsbaren kunnen extra gestimuleerd worden, terwijl mensen met een hoge sociaaleconomische status zichzelf kunnen redden. *“Ja, ik denk dat je daar een schifting in moet doen. De mensen die het allemaal zelf wel redden, laat maar gaan.”* (hardlooper)

Allochtone vrouwen zijn ondervertegenwoordigd in de sportgroep. In de wijken waar meer allochtone mensen wonen zou een organisatie zich specifiek op deze doelgroep kunnen richten. Hierin kan een organisatie een stimulerende rol spelen. Verder wordt aangegeven dat de gemeente een rol zou kunnen spelen in de publiciteit van sportgroepen en de afstemming van organisaties in de buurt met elkaar.

Ook een deelnemster van de hardloopgroep merkt op dat allochtone mensen achterblijven in sportdeelname. De gemeente zou meer oog kunnen hebben voor deze doelgroep.

“Als je de link nu legt naar Marokkaanse mensen of Turkse mensen, die qua sport en dat soort dingen heb ik het idee dat ze echt nog een achterstand hebben. Dat kennen ze ook niet zo van huis uit. Hoe moeilijk dat is om die mensen te laten integreren ook in andere groepen. (...) Die hebben denk ik van huis uit niet zo mee gekregen. Ik heb dan van huis uit nog wel meegekregen hoe belangrijk het was om te zwemmen, om te sporten, om te fietsen. Die mensen hebben nog beetje een inhaalslag te maken. (...) Ja, ik zou d'r wel voor pleiten dat de gemeente daar wat meer oog voor heeft.”

Volgens een deelnemster van de 55+ FIT-groep kan de gemeente kijken naar de effecten die deelname aan activiteiten bij een buurthuis of bij een sportgroep hebben voor de mensen. Als een groep goed draait, kan de gemeente of een beweegmakelaar komen kijken wat de betekenis is voor mensen en hoe de groep functioneert. De gemeente moet oppassen dat geen grote afstand wordt gecreëerd tussen de gemeente en de mensen.

“Op het moment dat je komt kijken, als je ziet wat er gebeurt, dan gaat er bij jou als gemeenteambtenaar ook iets heel anders werken.” - “Ja, want dan krijg je ook dat ze misschien gaan nadenken. Moeten we wel zo'n hoge huur vragen? Dan krijg je een genuanceerder beleid. En ik denk, je wordt genuanceerder op het moment dat je contact hebt met de basis.”

Daarnaast kan de gemeente zich meer laten zien bij de activiteiten van de informele sportgroepen, door bijvoorbeeld eens per jaar te komen kijken. Een vrouw van de 55+ FIT-groep geeft aan dat het belangrijk is dat er één aanspreekpunt is en dat de deelnemers weten bij wie van de gemeente ze met vragen terecht kunnen. Hierdoor weten de deelnemers wie het aanspreekpunt is en houden de groepen en de gemeente contact met elkaar.

De vrouw geeft een voorbeeld van de sportgroep van haar moeder: *“In de beginperiode was het zo, elk jaar kwam er vanuit de gemeente bij het sporten even iemand kijken: hoeveel mensen hebben jullie, hoeveel zijn er, was er één aanspreekpunt en dan houd je ook een beetje feeling. Dat die mensen het idee hebben: we worden nog gezien. (...) Ik denk toch dat het belangrijk is dat je één aanspreekpunt hebt.*

Verder zou de gemeente startende groepen kunnen ondersteunen en financieel op gang helpen. De gemeente kan een soort start-up doen, waarna de groep het zelf overneemt. Zo heeft de hardlooper het plan een nieuwe groep op te starten. In een nieuwbouwwijk met 900 nieuwe

woningen ontstaat een mogelijkheid voor het opzetten van een nieuw project.

“Als ik dus die groep op wil gaan zetten, zou dus de gemeente mij daar goed bij kunnen ondersteunen in een stukje reclame. (...) Maar dan moet ik even goed nadenken van nou, wanneer, hoe laat, hoe lang, voor welke doelgroep en hoe ga ik het aanpakken. En in zoverre zou de gemeente daarmee kunnen helpen.”

Volgens een mannelijke hardloper kan de gemeente ondersteunen in het communiceren en promoten van sportactiviteiten. De Gemeente Utrecht kan hiervoor haar publiciteitskanalen inzetten. Daarbij kan voorlichting gegeven worden specifiek gericht op minder actieve doelgroepen. *“Maar dat zul je echt op plekken moeten doen waar die mensen komen. Dat zijn ook buurthuizen. (...) Ik denk toch meer als je mensen gewoon erop aan kunt spreken op sporten. Via de kanalen die er zijn om met de allochtone medemensen te communiceren om die te gebruiken.”*

De Gemeente Utrecht zou ook kunnen ondersteunen in het bekendmaken van de Sportmixgroep. Er kunnen meer ouders en scholen op de hoogte worden gebracht van de laagdrempelige en relatief goedkope activiteiten. De houding van de Gemeente Utrecht ten aanzien van informele sportgroepen zou volgens de vrijwilliger weinig regels met zich mee moeten brengen.

“Niet te veel regels. Juist laagdrempelig dat maakt het uniek. Het moet niet zijn dat we straks contracten hebben. Keep it simple.”

Een van de organisatoren van de Sportmixgroep geeft aan dat het belangrijk is het ‘gezond leven-beleid’ uit te dragen, waardoor mensen een actieve en gezondere leefstijl gaan aannemen. Hierbij is het blijven communiceren van grote waarde. In dat kader is de betaalbaarheid van ruimtes en sporten in het algemeen essentieel, voor alle leeftijds- en doelgroepen.

Wat betreft een vrouwelijke hardloper hoeft de gemeente helemaal niets te doen. Volgens haar is het niet meer informeel als de gemeente een rol gaat vervullen. Wel kan de gemeente in het kader van de openbare voorzieningen ervoor zorgen dat het bos begaanbaar blijft.

“Ik vind dat als de gemeente zich ermee gaat bemoeien het niet meer informeel is. En dat het in een heel vaste structuur. En dan moet je van allerlei verantwoording gaan afleggen aan de gemeente. - “Ik vind niet dat de gemeente zich hierin moet mengen. Dan krijg je zo’n geïnstitutionaliseerd loopgroepje. Nee. Dat is juist het fijne hier aan. Het is heel vrijblijvend. Alles kan en niets moet. Ik vind zodra de gemeente erbij komt, wordt het heel veel moeten en verplichtingen.”

De Gemeente Utrecht zou voor de hardloopgroep kunnen betekenen dat de plaats waar zij trainen, Amelisweerd, in stand blijft. *“Het zou heel jammer zijn als dat stukje bos nog verder afgebrokkeld wordt.”* Daarnaast zou de Gemeente looproutes kunnen aanleggen in de stad. Op deze routes worden mogelijkheden geboden om met behulp van toestellen oefeningen te doen.

Tot slot geven twee deelnemers de kracht van de informele sportgroep aan.

“Weet je en de kracht van informele groepen is juist dat ze elkaar ook niet opzoeken, maar dat het ontstaat. Want we waren niet zo groot, maar door mond-tot-mondreclame kom je natuurlijk ook een stuk verder. En ik denk dat die groepen ook langer doorgaan dan aangestuurde informele groepen waarin heel veel dingen moeten. Dan denk ik dat die mensen op een gegeven moment denken: laat maar zitten.” (hardlooper)

“Ik denk eigenlijk dat het particulier initiatief op dit gebied heel goed werkt. En dat de belangrijkste taak is voor een gemeente om dat te faciliteren. Dat is denk ik met name door informatie te geven, informatie aan initiatiefnemers, enige ondersteuning, hoe zet ik dit op, hoe pak ik dit aan en informatie naar groepen die minder geneigd zijn om sport te gaan doen om toch te kijken hoe kunnen we die bereiken en er toch toe aanzetten om eens wat te gaan sporten.” (hardloper)

Over het algemeen zijn de respondenten tevreden over de huidige gang van zaken bij hun eigen sportgroep. De deelnemers houden de omstandigheden graag zoals ze nu zijn. Het particulier initiatief waarbij mensen van onderop een sportgroep opzetten, werpt zijn vruchten af en moet gestimuleerd worden. De deelnemers zien wel ruimte voor verbetering en zijn beducht voor hogere drempels. Bij de 55+ FIT-groep en koersbalgroep wordt opgeroepen tot betaalbaarheid en het laag houden van de financiële drempel. Met name de kwetsbare burgers met weinig financiële middelen en een lagere sociaaleconomische status kunnen steun gebruiken, terwijl mensen met voldoende middelen en een hogere sociaaleconomische status zichzelf kunnen redden. De Gemeente Utrecht kan op verschillende onderdelen hulp bieden, onder meer op het gebied van promotie van sportgroepen, een ondersteunende organisatie met vast aanspreekpunt en het steunen van initiatieven.

4.9 Afsluiting

In het resultatenhoofdstuk zijn de verzamelde data gepresenteerd. Hieruit komt naar voren dat de informele sportgroepen aangeduid kunnen worden als laagdrempelige en flexibele groepen waarbij nieuwe deelnemers eenvoudig kunnen instromen en niet gebonden zijn aan verplichtingen. Echter bestaat in de groepen ook een bepaalde structuur en orde, waardoor de deelnemers weten waar zij aan toe zijn. Nieuwkomers worden met name bereikt via mond-tot-mondreclame. Allochtone mensen blijven achter in deelname. Zij worden onvoldoende bereikt of ervaren een te hoge drempel. Voor de deelnemers draagt het sporten en bewegen bij aan hun fysieke en mentale gezondheid. Daarbij worden de sociale samenhang in de groepen en het plezier in het sporten genoemd als positieve effecten. De maatschappelijke meerwaarde van het sporten en bewegen in informele groepen is met name uit te drukken in meer mensen met een gezonde leefstijl, meer gelukkige burgers en de vele positieve gevolgen van burgerinitiatieven.

Voor de continuïteit van de informele sportgroepen zijn het aantal deelnemers, de aanwas van nieuwe deelnemers en de betaalbaarheid van de activiteiten van belang. Het vragen van zaalhuur leidt tot de nodige weerstand. De meeste deelnemers worden het liefst vrijgelaten door de gemeente, waarbij de activiteiten laagdrempelig en de zaalhuren laag blijven. Hierbij is een tweedeling op te merken tussen mensen die zichzelf kunnen redden en mensen die hulp kunnen gebruiken op het organisatorische en financiële vlak. De Gemeente Utrecht zou met name kunnen ondersteunen in het bekendmaken van de sportgroepen, bereiken van allochtone mensen, het opzetten en ontwikkelen van initiatieven in de opstartfase en instellen van een aanspreekpunt voor de informele sportgroepen. In de analyse zal duiding plaatsvinden van de resultaten en de verbinding worden gelegd met de literatuur.

5. Analyse

In dit hoofdstuk vindt de koppeling plaats tussen de resultaten en de (wetenschappelijke) literatuur. In de eerste paragraaf van de analyse worden de kenmerken van informele sportgroepen en de paradox van de gestructureerde informaliteit besproken (5.1). Vervolgens komen de effecten van sport op verschillende niveaus aan bod (5.2). Daarna wordt ingegaan op de positieve punten en schaduwkanten van sociaal kapitaal (5.3). In de vierde paragraaf staan maatschappelijke waarden centraal (5.4). Tot slot worden de ondersteuningsmogelijkheden en beleidsimplicaties vanuit de Gemeente Utrecht geanalyseerd (5.5).

In de analyse wordt aangehaakt bij het onderzoeksperspectief. In dit onderzoek is een interpretatief onderzoekparadigma gebruikt. Bij dit paradigma draait het om inzichten en interpretaties van hoe mensen hun sociale wereld creëren en behouden. Bij het analyseren ligt de focus op de betekenissen van de deelnemers en organisatoren van informele sportgroepen, de verschillen en overeenkomsten tussen uitspraken van respondenten en de context waarbinnen de mensen en informele sportgroepen zich bevinden.

5.1 Informele sportgroepen: gestructureerde informaliteit

In de eerste paragraaf worden de hoofdkenmerken van informele sportgroep belicht. Enerzijds zijn verschillende elementen van laagdrempeligheid en flexibiliteit zichtbaar. Anderzijds laten de groepen zien een mate van organisatie en structuur te bezitten. Deze interessante tegenstelling wordt hieronder besproken.

Informele sportgroepen kenmerken zich als een laagdrempelige en flexibele wijze van sportbeoefening. De sportgroepen hebben een open houding ten opzichte van nieuwe deelnemers. Iedereen is welkom om deel te nemen aan de activiteiten. Buitenstaanders kunnen eenvoudig instromen en aansluiten bij de groep, waarbij zij niet hoeven te voldoen aan bepaalde eisen voordat zij worden toegelaten. De flexibiliteit uit zich in de wisselende samenstelling en groeps grootte per activiteit. De deelnemers hebben de vrijheid om te bepalen of zij komen trainen. Aanwezigheid is geen verplichting. Deze bevindingen zijn in lijn met de typering van Van den Berg et al. (2011). Zij stellen dat deelnemers van een informele groep met regelmaat samenkomen om een bepaald doel te bejiveren of liefhebberij uit te oefenen. Daarbij hebben de informele groepen geen institutioneel kader en onderscheiden zich van verenigingen, stichtingen en instellingen door de kleinschaligheid, persoonlijke contacten en het ontbreken van een formele organisatiestructuur (Van den Berg et al., 2011). Onder de informele groepen kunnen ook burgerinitiatieven worden geschaard, waar het gaat om losse organisatievormen met beperkte doelen die vaak gericht zijn op de directe omgeving (Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2006).

Daarentegen zijn wel degelijk vormen van structuur en organisatie zichtbaar. De deelnemers weten waar en wanneer zij verwacht worden om te kunnen meedoen aan de training. In meerdere groepen betalen de sporters een deelnemersbijdrage ter compensatie van de inzet van de trainer en de huur van de zaal. De sportgroepen staan onder leiding van vaste trainers of docenten. Zij zijn in de meeste gevallen zelfstandigen en in bepaalde gevallen in dienst van een organisatie voor sporten en bewegen, zoals Harten voor Sport. De begeleiders zijn verantwoordelijk voor de voorbereiding en het aansturen van de trainingen en de organisatie daaromheen. Deze organisatorische taken kunnen bestaan uit het regelen van de zaal, betalen van de zaalhuur, het innen van de deelnemersbijdrage en het bijhouden van de administratie. Bij afwezigheid wordt in diverse groepen een afmelding verwacht.

Van den Berg et al. (2011) geven aan dat de organisatiegraad van informele groepen laag is. Zij komen niet voort uit centrale organen en zijn een typisch verschijnsel van *grassroots*. Hierbij worden de processen aan de basis ontwikkeld en is sprake van burgerinitiatief. Het interne functioneren van informele groepen kan worden omschreven als een 'paradox van gestructureerde informaliteit'. Er ontstaat een hoge mate van informaliteit in combinatie met praktische formaliteiten. Hierdoor is de sfeer in informele groepen te plaatsen tussen vrijblijvend en verplichtend (Van den Berg et al., 2011). Deze schijnbare tegenstelling laat zien dat informele sportgroepen enerzijds staan voor laagdrempeligheid en flexibiliteit, waarbij deelnemers eenvoudig kunnen instromen en niet vastzitten aan harde verplichtingen en anderzijds voor organisatie en structuur, waarbij iedereen weet waar hij of zij aan toe is en wat van deelnemers verwacht wordt.

5.2 Voordelen op verschillende niveaus

Deelname aan informele sportgroepen leidt tot verschillende effecten op individueel, groeps- en maatschappelijke niveau. In paragraaf 5.2 worden de gevolgen van sportbeoefening en de maatschappelijke meerwaarde uitgelicht.

Uit de resultaten komt nadrukkelijk naar voren dat de deelnemers positieve invloed ervaren van sport op zowel hun fysieke als mentale gezondheid. Door het beoefenen van sport blijven de mensen fitter en ontwikkelen een betere conditie. Daarnaast hangt sport positief samen met hun geestelijke gezondheid en stemming. De deelnemers zien het sporten als uitlaatklep en manier om hun hoofd leeg te maken naast hun werkzaamheden en andere sociale verplichtingen. De interviews met deelnemers en organisatoren van Meidensport en Sportmix laten zien dat de jongeren veel gezelligheid ervaren tijdens de activiteiten, contacten opdoen en hun sociale vaardigheden ontplooiën. In dat opzicht hebben de sportgroepen een positieve invloed op de socialisatie van kinderen. Verder is binnen de groepen sociale samenhang zichtbaar. De contacten tijdens en rondom de sportactiviteiten gedurende meerdere jaren leiden tot een groepsgevoel. De mensen gaan met plezier naar de activiteiten toe en ontlene positieve energie aan de sport.

In de literatuurstudie noemen Boonstra en Hermens (2011) zes positieve maatschappelijke effecten van sport. De veronderstellingen dat sport bijdraagt aan de fysieke en mentale gezondheid en de opvoeding en socialisatie van kinderen wordt onderschreven door de onderzoeksresultaten. Verder werd het positieve effect van sport op de samenhang in buurten en een positieve beeldvorming tussen groepen in de samenleving benoemd. Sport leidt volgens de respondenten tot sociale samenhang binnen de sportgroepen. Over toenemende samenhang in buurten en tussen groepen in de samenleving kunnen geen uitspraken worden gedaan. De economische betekenis en de positieve effecten van sport op innovatie en duurzaamheid zijn niet aan de orde gekomen in dit onderzoek.

Uit de interviews komt dat de meerwaarde voor de maatschappij gezondere burgers is en kan leiden tot meer maatschappelijke en sociale samenhang. Sport is daarbij een wijze waarop mensen structuur geven aan hun leven en het legt verbindingen tussen mensen. Daarbij wordt de positievere instelling door het sporten als positief effect voor de maatschappij genoemd. De ontstane netwerken door sportbeoefening leiden tot voordelen op meerdere gebieden en niveaus. Op microniveau zijn positieve effecten voor de fysieke en mentale gezondheid en de persoonlijke sociale netwerken waarneembaar. Op mesoniveau zijn succesvolle groepen te zien die lange tijd bij elkaar blijven en waar de deelnemers op een plezierige wijze sporten en bewegen. Op macroniveau bieden informele sportgroepen mensen structuur aan hun leven en meer sociale verbindingen. Daarnaast levert de sportdeelname gezondere burgers op. Informele sportgroepen laten op verschillende niveaus positieve effecten zien. Daarentegen is het oplopen van blessures en de daaraan verbonden kosten een nadeel van sport. Verder zijn uitsluitingsmechanismen schaduwkanten van sporten in groepsverband.

5.3 Bindende kracht van sport

Het sociale aspect is een belangrijke factor binnen informele sportgroepen gebleken. In deze paragraaf komt sociaal kapitaal aan bod, waarbij naast de positieve kanten ook de schaduwkanten worden besproken.

In de informele sportgroepen staan plezier in het sporten en gezelligheid voorop. De contacten met elkaar en de sfeer in de groep lijken een bindende werking te hebben. Voor de oudere mensen zijn de gesprekken en het onder de mensen zijn van toegevoegde waarde. Daarbij worden zowel vreugdevolle als verdrietige momenten met elkaar gedeeld en kan steun worden gevonden bij andere deelnemers. Voor de jongere mensen is het sporten een gelegenheid om hun sociale vaardigheden te ontwikkelen en leeftijdgenoten te leren kennen. Over het algemeen is sprake van lossere onderlinge banden tussen de deelnemers. In de meeste gevallen blijven de contacten beperkt tot vlak voor, tijdens en vlak na de sportactiviteiten. De stabiliteit van een groep lijkt te worden verstevigd door de samenhang tussen de groepsleden. Hoewel de sportactiviteit het element is waardoor de mensen bij elkaar komen, worden de mensen ook onderling gebonden door de heersende sociale cohesie in de groep.

De sociale contacten tussen deelnemers en de gezelligheid tijdens en rondom de sportactiviteiten hebben een positieve werking op de cohesie van de informele sportgroepen. Als de sfeer binnen de groep als prettig wordt ervaren en het plezier in de sporten en de gezelligheid met elkaar aanwezig zijn, is de kans op continuïteit van de groep groter. Sociaal kapitaal is in deze context goed in te passen. Een grotere mate van sociaal kapitaal lijkt in de groepen te leiden tot voordelen voor de individu en de groep als geheel. De opgebouwde netwerken en opgedane vaardigheden door deelname aan de sportgroepen kan ook worden ingezet op het gebied van werk, studie en op andere vlakken. In dit kader neemt de theorie van sociaal kapitaal een belangrijke plaats in. Sociaal kapitaal wordt door Putnam omschreven als 'netwerken, normen en sociaal vertrouwen die leiden tot coördinatie en samenwerking met wederzijdse voordelen' (Knipprath & De Rick, 2011). De informele sportgroepen dragen naast de gezondheid ook bij aan de sociale en maatschappelijke participatie van de deelnemers. Bourdieu ziet sociaal kapitaal als het geheel aan hulpbronnen die mensen bezitten naast economisch en cultureel kapitaal (Breedveld, 2003). Iedere kapitaalsoort is om te zetten in een ander soort kapitaal (Engbersen, 2003). Meer sociaal kapitaal kan de deelnemers van informele sportgroepen dan ook in andere sectoren en op andere gebieden in hun leven vooruit helpen.

Schaduwkanten

Hoewel sociaal kapitaal vele positieve effecten met zich meebrengt, dienen ook de schaduwkanten te worden beschreven. Wanneer op een abstracter niveau naar de verschillende sportgroepen wordt gekeken, valt op dat een overgroot deel van de sporters afkomstig is uit dezelfde bevolkingsgroep dan wel dezelfde etniciteit of sociaaleconomische status bezit. De ene groep bestaat primair uit Nederlandse, autochtone mensen (55+ FIT, koersbal en hardloopgroep), een andere uit mensen met een hoge sociaaleconomische status (hardloopgroep) en de jeugdgroepen uit met name Marokkaanse en allochtone kinderen (respectievelijk Meidensport en Sportmix). Hoewel bij alle groepen iedereen van harte welkom is, lijken de deelnemers voornamelijk uit 'eigen kring' te komen.

Een deel van de verklaring is te vinden in de wijze van werven van nieuwe deelnemers. De meest effectieve wervingsmethode blijkt mond-tot-mondreclame. Huidige deelnemers praten met familie, vrienden en andere bekenden over de sportactiviteit. Hierdoor komen nieuwe deelnemers uit dezelfde omgeving als de huidige sporters. Op een onbewuste manier worden zodoende vrijwel geen mensen met andere etniciteiten, achtergronden en sociaaleconomische statussen geworven. Verder kunnen bestaande informele regels en tradities in de groepen een reden vormen. Wanneer mensen deze regels en gebruiken niet kennen, wordt de drempel hoger om aan te sluiten. Bij de groepen die lang

bij elkaar zijn en met weinig verloop zullen de informele regels en normen prominent aanwezig zijn. Daarnaast geeft een aantal respondenten aan dat allochtone mensen minder eenvoudig bereikt worden. Redenen daarvoor kunnen afwijkende gewoonten, taalachterstand en het hechten van minder belang aan sport zijn.

In de literatuurstudie wees Engbersen (2003) erop dat groepen waarvan de leden nauwe banden met elkaar onderhouden ook een bron van intolerantie en conformisme kunnen vormen door buitenstaanders buiten te sluiten. Hij geeft aan dat onderlinge hulppatronen zich vooral voordoen tussen 'ons soort mensen'. Hierdoor vindt uitsluiting plaats van niet-groepsleden (Engbersen, 2003). Sportieve binding gaat niet alleen gepaard met identificatie en menging, maar ook met onderscheiding en uitsluiting. Ook Breedveld (2003) geeft aan dat sport naast insluiting ook leidt tot uitsluiting. Deze tegenstelling zit opgesloten in het principe van 'bonding' dat een 'wij tegen zij'-houding met zich meebrengt. De werkelijke uitdaging in de zin van vorming van sociaal kapitaal ligt in het overstijgen van sociale grenzen en het slaan van bruggen ('bridging') naar mensen buiten het netwerk. Dit wordt bemoeilijkt aangezien informele groepen voornamelijk naar binnen gekeerd, waardoor mensen van eenzelfde maatschappelijke positie samen een homogene groep vormen (Breedveld, 2003). In de informele sportgroepen lijken niet-groepsleden zodoende onbewust te worden buitengesloten. Gemengde groepen zijn op deze manier een utopie. Er kan veel werk verzet worden om meer niet-westerse allochtone mensen te laten aansluiten bij laagdrempelige sportinitiatieven en het realiseren van meer gemengde groepen.

5.4 Verzorgingsstaat of participatiesamenleving?

In paragraaf 5.4 wordt ingegaan op maatschappelijke waarden, bezuinigingen van de overheid en participatie van burgers in de samenleving.

Waarden worden toegekend door mensen. Maatschappelijke waarden zijn betekenisgevende idealen, overtuigingen over wat nagestreefd zou moeten worden en zijn voor ieder persoon verschillend. Er kan sprake zijn van alternatieve en rivaliserende stelsels van maatschappelijke waarden. De diversiteit aan maatschappelijke waarden en de vele mogelijkheden om deze tot uitdrukking te brengen, maken het lastig om tot eenduidige afbakeningen te komen. Publieke waarden zijn een deelverzameling van maatschappelijke waarden, waarvan ten minste een meerderheid van de bevolking vindt dat deze door de overheid moeten worden gewaarborgd (Sociaal Economische Raad, 2008). De overheid bezuinigt de laatste jaren als gevolg van de economische crisis. Vanwege financiële tekorten moeten besparingen plaatsvinden om de gaten in de begroting te kunnen dichten. Deze maatregelen zijn doorgaans niet populair bij burgers en bedrijven en leiden tot weerstand. De Gemeente Utrecht moet meer doen met minder middelen. De gemeente wil dat bereiken door het leveren van maatwerk met aandacht voor doeltreffendheid en doelmatigheid (Gemeente Utrecht, 2014).

Uit de interviews blijkt dat de deelnemers uitermate gesteld zijn op de betaalbaarheid van de activiteiten. Met name de oudere respondenten vinden lage zaalhuren vanzelfsprekend. Zeker wanneer maatschappelijk wenselijke activiteiten worden verricht. De deelnemers zijn over het algemeen beducht voor het niet kunnen betalen van de deelnemersbijdrage en daardoor niet meer kunnen deelnemen aan de activiteiten. De financiële bijdragen kunnen volgens hen een drempel vormen om deel te nemen voor een aantal mensen. Met name de ouderen zijn fel op hun mogelijkheden om te sporten en te participeren in de groep. De deelnemers balen van de bezuinigingen en de daaruit voortkomende opstelling van de overheid. De oudere generatie lijkt zich vast te houden aan het idee van de verzorgingsstaat waarbij de overheid de primaire verantwoordelijkheid draagt voor het welzijn van de burgers.

Volgens De Moor heeft aan het einde van de twintigste eeuw een nieuw tijdvak zijn intrede gedaan (geciteerd in Van den Brink & Schulz, 2015). Publieke waarde wordt niet langer alleen door en op initiatief van de overheid gecreëerd. Individuele burgers en groepen burgers nemen zelf initiatieven die publieke waarde scheppen. Volgens Van den Brink en Schulz (2015) vindt in het modern stedelijke ecosysteem participatie plaats op basis van eigen initiatief en van passie, motivatie en inzet van burgers. Het nagestreefde resultaat zijn op waarden gebaseerde prestaties. De ontwikkeling van het stedelijk ecosysteem is gepaard gegaan met drie maatschappelijke tendensen: de stijging van het onderwijsniveau, de toename van de mondigheid van burgers en de ontwikkeling van de eigen wil om kansen te zien en te grijpen. Maatschappelijk initiatief ontstaat daarbij zonder toestemming, zonder verantwoording af te leggen en houdt op als initiatiefnemers daarvoor kiezen.

Naast de kritische geluiden ten aanzien van de betaalbaarheid en de houding van de Gemeente Utrecht waren ook diverse respondenten positief over het particuliere initiatief. De leiders en deelnemers aan de informele sportgroepen weten op een vrijblijvende wijze sportactiviteiten te organiseren. Deze ontstane groepen bestaan al jarenlang en zijn een goed voorbeeld van gecreëerde publieke waarde door burgers. Nieuwe deelnemers raken betrokken op basis van hun passie en inzet en zijn daardoor intrinsiek gemotiveerd om deel te nemen aan de sportactiviteit.

Het college van burgemeester en wethouders van de Gemeente Utrecht wil ruimte geven aan initiatieven uit de stad. Hierbij neemt de gemeente een open en gelijkwaardige houding aan in de netwerksamenleving (Gemeente Utrecht, 2014). Deze attitude is in lijn met de algemene trend van de laatste jaren, waar meer nadruk is komen te liggen op de mogelijkheid om burgers, maatschappelijke verbanden en bedrijven zelf initiatieven te laten nemen voor de realisatie van publieke waarden (Van der Steen et al., 2013). Met het oog op de kracht van informele sportgroepen is deze houding passend. Daar wordt publieke waarde gecreëerd van onderop en op eigen initiatief, zonder vereisten vanuit de gemeente. Nederland is geen verzorgingsstaat meer, maar schuift op in de richting van de participatiesamenleving.

5.5 Gemeente Utrecht: faciliteren en ondersteunen op maat

In de vijfde paragraaf staan de rol van de Gemeente Utrecht ten aanzien van de ondersteuning van informele sportgroepen en de samenwerking met andere organisaties in de stad centraal.

Uit de resultaten zijn enerzijds deelnemers aan te duiden met een lagere sociaaleconomische status, die werkloos of alleenstaand zijn. Anderzijds zijn mensen met een hogere sociaaleconomische status, een hoog opleidingsniveau en meer financiële middelen op te merken. Uit de eerste groep komen geluiden van weerstand tegen het heffen van zaalhuur, de bezuinigingen en de bescheiden ondersteuning van de gemeente. Deze deelnemers en organisatoren zouden graag zien dat de gemeente ruimtes voor lage tarieven beschikbaar stelt en waar mogelijk financiële ondersteuning biedt om bijvoorbeeld de deelnemersbijdrage te drukken. Hierbij moet worden aangetekend dat door gemeentelijke bijdrage de zaalhuur voor maatschappelijk activiteiten aanzienlijk minder is, de U-pasregeling wordt aangeboden voor mensen met een laag inkomen uit de regio Utrecht en Harten voor Sport wordt gesubsidieerd door de Gemeente Utrecht. De tweede groep laat weten zichzelf goed te kunnen redden en geen ondersteuning nodig te hebben. Hieruit valt een tweedeling op te maken. De gemeente kan ervoor kiezen de meer kwetsbare burgers te ondersteunen en de groep met een hogere sociaaleconomische status vrij te laten.

Speciale aandacht kan worden besteed aan het bereiken van niet-westerse allochtone mensen. Het ziet ernaar uit dat deze bevolkingsgroep minder eenvoudig wordt bereikt. Het bewustzijn dat gezond leven en sporten van belang zijn voor een prettiger leven, lijkt bij deze groep in mindere mate aanwezig. Daarbij zijn de financiën bij veel inwoners uit de krachtwijken beperkt. Hoewel zij gebruik

kunnen maken van de U-pas, kan deze regeling meer onder de aandacht gebracht worden. Hierdoor wordt een extra prikkel gegeven voor sportparticipatie aan de mensen met een laag inkomen die hiervan nog geen gebruikmaken. Ook kan het voor sportaanbieders eenvoudiger worden gemaakt om U-pasaanbieder te worden. Hier lijkt nu een discrepantie te bestaan tussen de vraag vanuit de groepen die het nodig hebben en het aanbod waar zij met hun U-pas gebruik van kunnen maken. Uit de rapportage over de bijdrage van Harten voor Sport blijkt dat het bevorderen van het bewustzijn over gezondheid en het belang van bewegen de eerste stap is om de motivatie voor sport te vergroten (Van Rooijen & Smits, 2015). Harten voor Sport kan een gerichtere benadering ontwikkelen voor allochtone bewonersgroepen.

De gemeente kan informele sportgroepen ondersteunen in de communicatie en bekendmaking. Door inzet van de diverse communicatiekanalen kunnen de Gemeente Utrecht en Harten voor Sport het bestaan van de groepen beter promoten. Via onder meer internet, sociale media en flyers en het informeren van scholen, buurthuizen en gezondheidscentra kan het bereik worden vergroot. Hierdoor vinden niet-sporters het volledige aanbod en kunnen de groepen effectiever nieuwe deelnemers werven. Het algemene doel van de organisatie Harten voor Sport kan meer uitgedragen worden naar de professionals en partners in de wijk (Van Rooijen & Smits, 2015). Een verdere verbetering van de communicatie van de producten en diensten van Harten voor Sport kan enerzijds bijdragen aan een grotere naamsbekendheid bij bewoners en anderzijds ervoor zorgen dat wijkorganisaties en intermediairs doelgericht worden benaderd voor dienstverlening. Verder zou de gemeente en in het bijzonder Harten voor Sport startende informele sportgroepen in de beginfase ondersteuning kunnen bieden. Adviezen en expertise van de gemeente kunnen de organisatoren belangrijke hulp bieden. Als een stabiele basis is neergezet, kan de ondersteuning zich terugtrekken en de sportgroep op eigen benen verder. Hoewel Harten voor Sport dergelijke steun al aanbiedt, kennen de organisatoren deze organisatie nog onvoldoende en hebben zij niet scherp waarvoor Harten voor Sport kan worden benaderd.

De Gemeente Utrecht kan het ondersteunen van informele sportgroepen met kwetsbare burgers op zich nemen in samenwerking met Harten voor Sport. Deze organisatie is opgezet voor het vergroten van de sport- en beweegdeelname in Utrecht. Werknemers van Harten voor Sport dienen, in het deel van de stad waarin zij werkzaam zijn, als aanspreekpunt en ondersteuner van de informele sportgroepen. Zodoende weten de mensen bij wie ze terecht kunnen voor vragen. Daarnaast zou ten minste een keer per jaar een medewerker polshoogte kunnen nemen bij een activiteit. Op dat moment kan geïnventariseerd worden waar de sportgroep tegenaan loopt. Vervolgens kan Harten voor Sport in samenwerking met de gemeente daarvoor een oplossing zoeken.

De Gemeente Utrecht doet er goed aan waar mogelijk de informele sportgroepen vrij te laten. Het is van belang om de laagdrempeligheid en dynamiek te behouden. Waar nodig kan de gemeente in samenwerking met partners bepaalde groepen ondersteunen bij problemen waar de mensen tegenaan lopen. Verder zou op een goedkope en effectieve wijze kunnen worden geholpen bij het promoten van de sportgroepen en ondersteunen van nieuwe initiatieven.

5.6 Afsluiting

In de analyse zijn uiteenlopende thema's naar voren gekomen na de koppeling tussen de resultaten en de literatuur. Allereerst is de tegenstelling tussen laagdrempeligheid en flexibiliteit aan de ene kant en structuur en organisatie aan de andere kant besproken: de 'paradox van gestructureerde formaliteit'. Hierbij ontstaat een hoge mate van informaliteit in combinatie met praktische formaliteiten. Vervolgens zijn de positieve effecten van sportdeelname aan informele sportgroepen op micro-, meso- en macroniveau aan de orde gekomen. De maatschappelijke meerwaarde is onder

meer te uit te drukken in een betere fysieke en mentale gezondheid en gezondere leefstijl van burgers en meer maatschappelijke en sociale samenhang.

In de informele sportgroepen lijken twee vormen van binding te werken. In eerste instantie worden mensen verbonden door de sportactiviteit die zij samen beoefenen. In tweede instantie ontstaat cohesie in de groep door de contacten en de sfeer. De samenhang zorgt voor stabiliteit en continuïteit. Daartegenover is te ontdekken dat de informele sportgroepen voornamelijk bestaan uit mensen met dezelfde etnische achtergrond, sociaaleconomische status of identiteit. Door mond-tot-mondreclame en het principe van 'bonding' ontstaat een mechanisme waardoor grotendeels 'ons soort mensen' bij een groep betrokken raken.

De oudere generatie deelnemers aan informele sportgroepen lijkt te verwachten dat de overheid veel zaken voor hen regelt. Zij zouden graag zien dat de gemeente ondersteunt, bijvoorbeeld op het gebied van financiën en promotie. Daartegenover staat de huidige trend van de participatiesamenleving, waarin initiatief, passie en inzet van burgers voorop staan. Deelnemers zien ook de waarde in van het maatschappelijke initiatief. Hierbij wordt publieke waarde gecreëerd van onderop en op eigen initiatief zonder harde regelgeving van de gemeente. De Gemeente Utrecht zou ondersteuning op maat kunnen leveren aan de groepen van deelnemers die daar behoefte aan hebben. Mensen met een hogere sociaaleconomische status kunnen zelfstandig op een goede wijze een sportgroep in stand houden. Terwijl mensen met een lagere economische status en minder financiële middelen graag ondersteuning zien. De gemeente zou deze groepen gericht kunnen faciliteren in samenwerking met organisaties in de wijken.

In het volgende hoofdstuk zullen de centrale onderzoeksvraag en deelvragen worden beantwoord en vindt u de discussie en aanbevelingen van dit onderzoek.

6. Conclusie en discussie

In de conclusie zullen de theoretische, empirische deelvragen en de centrale onderzoeksvraag beantwoord worden. Vervolgens zal de discussie plaatsvinden en worden de aanbevelingen gepresenteerd.

6.1 Beantwoording deelvragen

Theoretische deelvragen

- Welke invloed hebben maatschappelijke ontwikkelingen op informele (sport)groepen en sportparticipatie?

Vershillende maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op sportdeelname en informele groepen. Individualisering leidt ertoe dat mensen hun eigen leven willen leiden en eigen keuzes maken. Consumentisme zorgt voor kritischere burgers die keuze verwachten en kwaliteit eisen. Onder meer door de toenemende tijdsdruk en hogere verwachtingen ten aanzien van organisaties en instituties kiezen mensen vaker voor individuele en informele activiteiten, waardoor mensen de keuze maken voor flexibiliteit, vrijheid en individuele zeggenschap. Informalisering zorgt voor het losser worden van maatschappelijke verbanden. De opkomst van informele en zelfgeorganiseerde sportgroepen kan als een gevolg van de toenemende informalisering worden gezien. Op het gebied van demografische en sociaaleconomische ontwikkelingen is te zien dat leeftijd omgekeerd samenhangt met sportdeelname en dat niet-westerse migranten minder sporten dan autochtone Nederlanders. Verder sporten hoger opgeleiden vaker en hangen arbeidsparticipatie en welvaart positief samen met sporten en bewegen.

- Wat is in de literatuur bekend over sociale kapitaal en sociale verbindingen?

Eenzijds kent sport veel positieve sociale effecten. Het zorgt voor meer sociale bindingen tussen mensen, sterkere identiteitsontwikkeling, internalisering van respect voor regels en normen en waarden, en een positief klimaat om te leren samenwerken. Anderzijds leidt sport bijvoorbeeld tot uitsluiting, gevoelens van ongelijkheid en verschil op basis van prestaties. Sociaal kapitaal wordt door Pierre Bourdieu gezien als het geheel van hulpbronnen dat voortkomt uit het bezit van een geïnstitutionaliseerd netwerk van relaties. Sociaal kapitaal is een hulpbron van mensen naast het economische (eigendom, bezit) en culturele kapitaal (opvoeding, opleiding). Robert Putnam ziet sociaal kapitaal als de netwerken, normen en sociaal vertrouwen die coördinatie en coöperatie bewerkstelligen met het oog op wederzijdse voordelen. Hierbij is *'bonding social capital'* meer naar binnen gekeerd en versterkt de exclusieve identiteit van mensen van eenzelfde maatschappelijke positie die samen een homogene groep vormen. *'Bonding'* leidt naast insluiting ook tot uitsluiting. Bij *'bridging social capital'* worden bruggen geslagen met de buitenwereld en wordt de verspreiding van externe hulpbronnen en informatie bevorderd. Mark Granovetter geeft de kracht aan van zwakke verbindingen, die de potentie hebben om leden van verschillende groepen met elkaar te verbinden.

Sociaal kapitaal bevat naast de positieve effecten ook een aantal schaduwzijden. Normen binnen een groep of netwerk kunnen mensen van deze groep belemmeren in het ondernemen van acties, waarbij groepen en hun normen gunstig kunnen zijn voor de leden van de groep maar ongunstig voor een andere groep. Daarnaast kunnen groepen waarvan de leden nauwe banden onderhouden een bron van intolerantie en conformisme zijn ten opzichte van buitenstaanders. Dit leidt tot uitsluiting en eventueel discriminatie. Onderlinge patronen doen zich met name voor tussen 'ons soort mensen', waardoor mensen buiten de groep worden uitgesloten.

- Wat is in de literatuur bekend over het speelveld tussen overheid, markt en samenleving?

De Nederlandse samenleving schuift op in de richting van een netwerk- en participatiesamenleving. Bij die laatste neemt iedereen voor wie dat mogelijk is verantwoordelijkheid voor zijn eigen leven en omgeving. De rol van de overheid wordt kleiner. De nadruk ligt op de mogelijkheid om burgers, maatschappelijke verbanden en bedrijven zelf initiatieven te laten nemen voor het realiseren van publieke waarden. De overheid heeft zich door de jaren heen meer opengesteld voor de omgeving, waardoor een samenwerkende houding met de markt en samenleving is ontstaan. In het verleden werden burgers opgeroepen om mee te denken met de overheid (burgerparticipatie). Tegenwoordig is overheidsparticipatie in opkomst, waarbij de overheid de energie in de samenleving wil benutten voor het bereiken van maatschappelijke doelen en publieke waarde. De huidige trend kan worden omschreven als vermaatschappelijking. De productie van publieke waarde komt steeds meer bij de samenleving en de markt te liggen en komt voort uit eigen initiatief en eigen beweging. Informele sportgroepen zijn een voorbeeld waarbij burgers het initiatief nemen voor het opzetten van de groep.

Empirische deelvragen

- Wat zijn de kenmerken en achtergronden van informele sportgroepen?

De informele sportgroepen kenmerken zich door laagdrempeligheid. Deelnemers kunnen gemakkelijk instromen en meedoen aan de sport- en beweegactiviteiten. De sportgroepen hebben een open attitude ten aanzien van de buitenwereld. Daarnaast is flexibiliteit een hoofdkenmerk. Dit komt naar voren in de wisselende samenstelling en groeps grootte per activiteit. De meeste deelnemers zitten niet vast aan harde verplichtingen, waardoor ze makkelijk een training kunnen overslaan. De groepen hebben geen formele organisatiestructuur, zijn kleinschalig en gebaseerd op de sportactiviteit en persoonlijke contacten. Daarentegen kennen de groepen op informele wijze structuur en organisatie. In veel gevallen is er een vaste docent of instructeur en is bij sommige groepen een deelnemersbijdrage vereist. De sfeer is te plaatsen tussen vrijblijvend en verplichtend.

Mond-tot-mondreclame blijkt de meest effectieve methode om nieuwe deelnemers te werven. Verder worden door middel van flyers en in sommige gevallen communicatie via een website mensen bereikt. De groepen bestaan grotendeels uit mensen met dezelfde sociaaleconomische status, etnische achtergrond of opleidingsniveau. De deelnemers zien participatie in een informele groep als een stok achter de deur en stimulans in vergelijking met individueel sporten of een lidmaatschap bij een sportschool. Daarbij heeft het sporten positieve effecten voor de fysieke en mentale gezondheid. Het sporten als onderdeel van een groep zorgt voor sociale samenhang tussen de groepsleden, meer contacten en een groter netwerk voor de deelnemers.

- Welke betekenissen geven deelnemers aan de sociale en maatschappelijke waarde van informele sportgroepen?

De mensen ontlenen plezier en gezelligheid aan het sporten in een informele sportgroep. Deelname heeft positieve effecten voor het sociale netwerk. In eerste instantie komen de mensen samen vanwege de sportactiviteit. Het sporten en bewegen is het eerste bindende mechanisme. In tweede instantie worden de mensen na verloop van tijd gebonden door de sfeer en de sociale banden in de groep. De verbindingen in de sportgroepen laten zich kenmerken als lossere banden, waarbij de deelnemers elkaar alleen voorafgaand, tijdens en na afloop van de activiteit treffen.

Voor de jeugd is het sporten een activiteit waardoor contact wordt gemaakt met leeftijdgenoten en sociale vaardigheden worden ontwikkeld. Voor werkenden volwassenen biedt het sporten de mogelijkheid om het hoofd leeg te maken en te ontspannen. Voor kwetsbaren en (alleenstaande) senioren zorgen de verbindingen met andere mensen ervoor dat zij hun netwerk kunnen vergroten,

onder de mensen komen en een activiteit hebben om naar uit te kijken. De succesvolle sportgroepen laten zien dat wordt gesport op een wijze die voor vrijwel alle groepsleden tot tevredenheid is. Mensen bezoeken trouw de activiteiten, stromen nauwelijks uit en blijven lange tijd aan de groep verbonden. Binnen de groepen is bindend sociaal kapitaal terug te zien. Op maatschappelijk niveau leveren informele sportgroepen een bijdrage aan de gezondheid en het welzijnsniveau van mensen. Daarbij zorgt het sporten en bewegen voor meer verbindingen tussen mensen, meer samenhang en geeft het mensen structuur in het leven.

De deelnemers noemen blessures als negatief effect van het sporten. Verder is zichtbaar dat de sportgroepen voor het grootste deel bestaan uit mensen met dezelfde etnische achtergrond dan wel sociaaleconomische status. De groepen kennen over het algemeen weinig diversiteit op het gebied van herkomst, cultuur en opleidingsniveau. Het bindend sociaal kapitaal in de groepen lijkt ervoor te zorgen dat een exclusieve identiteit wordt versterkt van mensen met eenzelfde maatschappelijke positie die samen een homogene groep vormen. Het gevolg is dat mensen van buiten de groep met een andere maatschappelijke positie een drempel ervaren om toe te treden. Het leidt in combinatie met mond-tot-mondreclame ertoe dat voornamelijk mensen uit eigen kring worden geworven.

- Op welke wijze kan de Gemeente Utrecht ondersteuning bieden aan informele sportgroepen?

De anders georganiseerde sport is een steeds belangrijkere aanbieder van sport- en beweegactiviteiten aan het worden. Uit de resultaten zijn grofweg twee groepen te onderscheiden. Enerzijds een groep van mensen met een hoge sociaaleconomische status en voldoende middelen. Zij zijn enthousiast over maatschappelijk initiatief, kunnen een informele sportgroep op eigen kracht continueren en hebben geen ondersteuning vanuit de gemeente nodig. Anderzijds een groep van mensen met een lagere sociaaleconomische status en een kleinere portemonnee. Zij zijn zeer gebonden aan betaalbaarheid en laagdrempeligheid van hun sportactiviteiten. De Gemeente Utrecht kan deze laatste groep faciliteren en ondersteunen op maat.

De Gemeente Utrecht kan samen met Harten voor Sport en andere organisaties in de wijken aandacht besteden aan een aantal facetten. De meer kwetsbare deelnemers hechten waarde aan een overkoepelende en ondersteunende organisatie bij wie zij terecht kunnen met problemen en vragen. Deze professionals dienen als vast aanspreekpunt en bezoeken ten minste eenmaal per jaar de activiteit om te horen wat er leeft en te bekijken hoe het gaat. Momenteel ondervinden de groepen met kwetsbare burgers onvoldoende steun en belangstelling.

De informele sportgroepen ontvangen graag ondersteuning in de communicatie en het bekendmaken van de groepen aan de buitenwereld. Met name voor het werven van nieuwe deelnemers zijn de groepen op zichzelf aangewezen en kunnen hierin een helpende hand gebruiken voor een groter bereik. Bijvoorbeeld via de in februari 2015 online gegane website www.sportstad-utrecht.nl van Harten voor Sport kunnen informele sportgroepen gepromoot worden. Daarnaast kan de Gemeente Utrecht extra inspanningen leveren om niet-westerse migranten te betrekken bij sport en te werven voor informele sportgroepen. Het bewustzijn van een gezonde leefstijl en het belang van sporten lijkt bij deze groep achter te blijven. De gemeente kan het bewustzijn vergroten via de diverse publicatiekanalen.

De U-pasregeling biedt financiële ondersteuning voor kwetsbare inwoners van Utrecht. Desondanks lijkt deze mogelijkheid met name bij de ouderen niet voldoende bekend en kan de U-pas beter gecommuniceerd worden met deze groep. Mensen met een lage sociaaleconomische status kunnen enige financiële ondersteuning goed gebruiken om te gaan sporten.

De Gemeente Utrecht kan nieuwe initiatieven voor informele sportgroepen ondersteunen. Initiatiefnemers kunnen gebruikmaken van de expertise en knowhow bij de gemeente en de samenwerkingspartners. Door samen een plan van een aanpak op te zetten, de doelgroep, de tijden van training en het communicatieplan te bepalen, kunnen de gezamenlijke doelen van de initiatiefnemer en de gemeente effectiever worden bereikt. Daarnaast zou de gemeente op het gebied van de openbare ruimte kunnen kijken naar looproutes met apparaten voor oefeningen langs het parcours. Zodoende kunnen sporters in groepsverband of individueel een training uitzetten. Verder is de begaanbaarheid van het bos voor hardlooptroepen van belang, waar de gemeente een bijdrage in kan leveren.

6.2 Beantwoording onderzoeksvraag

- Welke betekenis geven de deelnemers en organisatoren aan de maatschappelijke waarde van informele sportgroepen en op welke wijze kan de Gemeente Utrecht optimale ondersteuning bieden?

Een grote verscheidenheid aan organisaties biedt sport aan in Utrecht, onder hen ook veel anders georganiseerde aanbieders. Net als de traditionele aanbieders voorzien zij in sportieve behoeften van Utrechters en leveren zodoende een bijdrage aan gemeentelijke (sport)doelstellingen. De maatschappelijke waarde van de informele sportgroepen bestaat onder meer uit een positieve invloed op de fysieke en mentale gezondheid van de deelnemers. Deelname zorgt voor een betere conditie en meer zelfvertrouwen, kan gezondheidsklachten voorkomen en draagt bij aan een gezondere leefstijl. Het sporten en bewegen in een informele groep stimuleert sociale verbindingen tussen mensen en zodoende uitbreiding van persoonlijke sociale netwerken. Verder kan deelname voor bepaalde groepen mensen sociale en maatschappelijke participatie bevorderen, waarbij sport structuur en invulling geeft aan de levens van de deelnemers. Op macroniveau dragen de sportgroepen bij aan de sociale en maatschappelijke samenhang in de samenleving en tot meer gezonde en gelukkige mensen. Daarbij zijn informele sportgroepen een voorbeeld van particulier initiatief dat op basis van eigen inzet, passie en motivatie van burgers tot stand komt.

De deelnemers en organisatoren hebben verschillende mogelijke beleidscomplicaties aangedragen, waardoor de Gemeente Utrecht optimale ondersteuning aan de groepen kan bieden. De Gemeente Utrecht kan de meer kwetsbare informele sportgroepen faciliteren en ondersteunen op maat. Hierbij kan gestreefd worden naar het laag houden van de kosten voor deze groepen. De Gemeente Utrecht kan samen met Harten voor Sport en andere wijkorganisaties op verschillende onderdelen hulp bieden. Er kan een overkoepelende en ondersteunende organisatie met vaste professionals als aanspreekpunten verantwoordelijk worden gemaakt voor informele sportgroepen. Hoewel Harten voor Sport zich hier al voor inzet, zal de bekendheid en het takenpakket van Harten voor Sport beter gecommuniceerd moeten worden met organisaties in de wijk en de deelnemers van informele sportgroepen. Verder kan gefaciliteerd worden op het gebied van communicatie en bekendmaking van de groepen. De Gemeente Utrecht kan meer nadruk leggen op het betrekken van niet-westerse migranten bij informele sportgroepen. Daarnaast kan de gemeente nieuwe initiatieven ondersteunen, waarbij de initiatiefnemers en de gemeente elkaar helpen bij het opstarten van een groep. Ook kan de gemeente faciliteren door het aanleggen van looproutes en het begaanbaar houden van de sportvoorzieningen.

Informele sportgroepen maken een belangrijk onderdeel uit van de sport in Utrecht. De Gemeente Utrecht, Harten voor Sport en de wijkorganisaties kunnen op constructieve wijze samenwerken en de informele sportgroepen intensiever betrekken bij de uitvoering van het sportbeleid.

6.3 Discussie

In deze paragraaf worden de aanbevelingen gepresenteerd en ingegaan op mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

Aanbevelingen

Behouden van de laagdrempeligheid en dynamiek van informele sportgroepen. De Gemeente Utrecht zal de ingezette koers uit het coalitieakkoord doorzetten door ruimte te geven aan maatschappelijk initiatief. Deze initiatieven kunnen bij de gemeente terecht voor ondersteuning en advies in de opstartfase.

Ondersteunen en faciliteren op maat. De Gemeente Utrecht kan in samenwerking met haar samenwerkingspartners informele sportgroepen faciliteren die ondersteuning vragen en nodig hebben. Door een gerichte benadering en een vast aanspreekpunt kunnen problemen worden opgelost.

Ondersteunen van informele sportgroepen bij communicatie en bekendmaking. De Gemeente Utrecht en Harten voor Sport zetten diverse communicatiemiddelen in, zoals de website www.sportstad-utrecht.nl, voor het bieden van een beter overzicht van het totale sportaanbod in Utrecht, waaronder informele sportgroepen. Hierdoor kunnen informele sportgroepen effectiever nieuwe deelnemers werven.

In stand houden van U-pasregeling voor kwetsbare ouderen. Deze doelgroep wordt gestimuleerd voor sportdeelname door een lage financiële drempel. Daarbij kan de U-pas meer onder de aandacht worden gebracht van kwetsbare ouderen.

Bekendheid van bestaan en dienstverlening van Stichting Harten voor Sport vergroten bij Utrechtse burgers en organisaties en professionals in de wijk. De deelnemers en organisatoren zijn in beperkte mate op de hoogte van het bestaan en de doelen van Harten voor Sport.

De openbare ruimte optimaal 'beweegvriendelijk' maken. Bij de (her)inrichting van buurten en infrastructuur wordt meer aandacht besteed aan gezondheidsbevordering en sportieve activiteiten in de openbare ruimte (in overeenstemming met Utrechtse sportvisie).

Vervolgonderzoek

Bij vervolgonderzoek naar informele sportgroepen en anders georganiseerde sport kan onderzoek verricht worden naar de omvang van informele sportgroepen in de gemeente Utrecht, waardoor een compleet beeld ontstaat van deze wijze van sportbeoefening. Dit zou een antwoord kunnen geven op vragen als hoeveel mensen sporten in een informele sportgroep, welke verschillende verbanden zijn te onderscheiden en welke sporten worden beoefend in informeel verband. Daarnaast kan inzicht verkregen worden in de behoefte van mensen aan diverse organisatievormen van sport, zodat aanbieders een sportaanbod kunnen ontwikkelen dat beantwoordt aan de behoefte. Verder kan uitgebreider onderzocht worden of sprake is van uitsluiting bij informele sportgroepen en daarop aansluitend of en hoe uitsluitingsmechanismen in informele sportgroepen kunnen worden omgezet waardoor gemengde groepen ontstaan. Zijn gemengde groepen haalbaar of een utopie?

7. Reflectie

In de reflectie zal worden teruggekeken op het onderzoeksproces. In dit proces zijn vanzelfsprekend zowel positieve zaken als verbeterpunten te benoemen.

Een van de leuke onderdelen van onderzoek doen is het achterhalen van nieuwe kennis en informatie over een onderzoeksonderwerp. 'Informele sportgroepen in de Utrechtse context' was voor mij direct een aansprekend onderwerp. Een sportverband in opkomst waar vooralsnog weinig onderzoek naar gedaan is. Het was een mooie uitdaging om mij te verdiepen in informele sportgroepen en op zoek te gaan naar antwoorden op de onderzoeksvragen. De maatschappelijke relevantie kan uitgebreid beargumenteerd worden. Bij de Gemeente Utrecht zijn voldoende interessante vragen opgehaald, waarbij het antwoord een bijdrage kan leveren aan de samenleving en werkzaamheden van de gemeente en samenwerkingspartners. De wetenschappelijke relevantie was lastiger te beschrijven. Hoewel het onderzoek kennis oplevert omtrent het fenomeen 'informele sportgroepen'.

Aangezien bij de Gemeente Utrecht weinig kennis beschikbaar was over informele sportgroepen, is het onderzoek vrij breed ingestoken. Informatie over de achtergronden en kenmerken, de samenstelling van de groepen en wat leeft onder de deelnemers leidt daarbij tot meer inzicht in deze wijze van anders georganiseerde sport. Het gevolg kan een gebrek aan focus op een bepaald onderwerp of vraagstuk zijn. Waarschijnlijk is deze insteek de leesbaarheid en duidelijkheid van het stuk niet ten goede gekomen. Ik hoop dat ik uiteindelijk de focus nadrukkelijker heb kunnen aanbrengen op de maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen en optimale ondersteuning van de Gemeente Utrecht.

Het bleek niet eenvoudig om theoretische informatie te vergaren over informele sportgroepen. Het aantal (wetenschappelijke) publicaties hierover is beperkt. Hierdoor zijn bepaalde paragrafen in de literatuurstudie veelal opgebouwd rond een klein aantal bronnen. Verder had de literatuursectie in meerdere mate een kritische bespreking kunnen zijn, waarbij de discussie wordt aangegaan. Desalniettemin zijn toepasselijke onderwerpen in het kader van het onderzoek naar de maatschappelijke waarde en ondersteuning van de gemeente aan bod gekomen, zoals maatschappelijke ontwikkelingen en de verhoudingen tussen overheid, markt en samenleving.

Het in contact komen met informele sportgroepen was een andere uitdaging. Deze groepen zijn moeilijk op te sporen, omdat zij niet formeel zijn vastgelegd. Door via via contacten te leggen en door Harten voor Sport ben ik in contact gekomen met een aantal organisatoren en deelnemers. Veel sporters stonden ervoor open om mee te werken aan een interview. Het observeren en interviewen heb ik als zeer leuk ervaren en ik heb hier veel van geleerd. Reflecterend op de selectie van de groepen zouden twee bestudeerde informele sportgroepen wellicht beter te scharen zijn onder de anders georganiseerde sport dan specifiek onder informele sportgroepen. Verder was het niet mogelijk om een compleet overzicht te geven van de informele sportgroepen in de gemeente Utrecht.

De observaties en semigestructureerde interviews hebben veel data opgeleverd. Het daarop volgende transcriberen, coderen en schrijven van de resultaten was een behoorlijke klus. Ik heb de data aan de hand van een aantal thema's gepresenteerd en geprobeerd de kern van de boodschap van de respondenten weer te geven. Hierin heb ik keuzes moeten maken en zijn vanzelfsprekend verschillende interessante quotes niet opgenomen in het resultatenhoofdstuk. Verder vond ik het lastig de categorieën en thema's volledig uitsluitend te maken. Sommige uitspraken zouden wellicht onder meerdere categorieën geplaatst kunnen worden. Bij de analyse zijn de resultaten en literatuur aan elkaar verbonden. Hierin heb ik de in mijn ogen belangrijkste en meest relevante onderwerpen besproken en onderworpen aan mijn analyse. Vervolgens heb ik in de conclusie de onderzoeksvraag

en deelvragen beantwoord met afsluitend een aantal aanbevelingen en mogelijkheden voor vervolgonderzoek.

Het onderzoeksproces was een tocht met toppen en dalen, waarbij ik mijn uiterste best heb gedaan een mooi eindproduct af te leveren. Daarbij heb ik veel opgestoken van het onderzoeksproces, van onderzoeksopzet tot en met de reflectie. Al met al hoop ik dat het onderzoek meer inzicht heeft gegeven over informele sportgroepen in het algemeen en de maatschappelijke waarde en ondersteuningsmogelijkheden voor de Gemeente Utrecht in het bijzonder.

Verwijzingen

Berg, E. van den, Houwelingen, P. van & Hart, J. de (2011). *Informele groepen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Berg, E. van den & Tiessen-Raaphorst, A. (2010). Doe-het-zelf in de sport: informele groepen in de sportloopbaan. In A. Tiessen-Raaphorst, D. Verbeek, J. de Haan & K. Breedveld (red.), *Rapportage Sport 2010* (189-203). Den Haag/'s-Hertogenbosch: Sociaal en Cultureel Planbureau/W.J.H. Mulier Instituut.

Berlo, D. van (2012). *Wij, de overheid: Cocreatie in de netwerksamenleving*. Geraadpleegd via <http://www.davied.dds.nl/boeken/wijdeoverheid.pdf> (24 februari 2015).

Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma.

Boonstra, N. & Hermens, N. (2011). *De maatschappelijke waarde van sport: een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Bottenburg, M. van (2006). *De tweede loopgolf. Over groei en omvang van de loopsportmarkt en hoe de KNAU haar marktaandeel verder kan vergroten*. 's-Hertogenbosch: Mulier Instituut.

Bottenburg, M. van (2013). Om de sport verenigd: instituties en organisaties in de sportwereld. IN; Duyvendak, J.W., Bouw, C., Gërxxhani, K. & Velthuis, O. (red.). *Sociale kaart van Nederland. Over instituties en organisaties* (pp. 223-237). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

Bottenburg, M. van & Hover, P. (2009). *Evenementenlopers in beeld. Onderzoek naar de succesfactoren van loopevenementen op grond van de motivatie, beleving en waardering van de deelnemers*. Utrecht/'s-Hertogenbosch: Universiteit Utrecht/W.J.H. Mulier Instituut.

Bottenburg, M. van & Schuyt, C.J.M. (1996). *De maatschappelijke betekenis van sport*. Arnhem: NOC*NSF.

Bovens, M.A.P., Hart, P. 't & Twist, M.J.W. van (2007). *Openbaar Bestuur: beleid, organisatie en politiek*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.

Breedveld, K. (2003). Sport en cohesie: de relatie tussen sportdeelname en sociaal kapitaal. In K. Breedveld (red.), *Rapportage Sport 2003* (pp. 247-283). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Brink, G. van den & Schulz, M. (2015). *Naar een nieuwe politieke waarde van N=1*.

Duyvendak, J.W. & Hurenkamp, M. (2004). *Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid*. Amsterdam: Van Gennep.

Elling, A. (2004). 'We zijn vrienden in het veld'. Grenzen aan sociale binding en 'verbroedering' door sport. *Pedagogiek*, 24 (4), 342-360.

Engbersen, G. (2003). De armoede van sociaal kapitaal. *Economisch-Statistische Berichten*, 88 (4398) p. D12.

Edwards, A. & Skinner, J. (2009). *Qualitative Research in Sport Management*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Field, J. (2008). *Social Capital*. Abingdon: Routledge.

- Gemeente Utrecht (2011). *Sportnota 2011-2016*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/5.sociaal-maatschappelijk/Sport_in_Utrecht/Sportnota-2011-2016.pdf (13 november 2014).
- Gemeente Utrecht (2012). *Professionalisering in de Sport / Sport en bewegen in de buurt*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/2.concern-bestuur-uitvoering/Financien/2014/Begroting/13Sport/Professionalisering_in_de_Sport.pdf?osadcampaign=bg (20 januari 2015).
- Gemeente Utrecht (2014). *'Utrecht maken we samen': Coalitieakkoord van D66, GroenLinks, VVD en SP*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/2.concern-bestuur-uitvoering/Burgemeester_en_Wethouders/Coalitieakkoord2014.pdf (17 maart 2015).
- Gemeente Utrecht (2015). *Utrecht Sport: De Utrechtse sportvisie, op weg naar 2020*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/5.sociaal-maatschappelijk/Sport_in_Utrecht/utrecht-sport-de-utrechtse-sportvisie-op-weg-naar-2020.pdf (1 juli 2015).
- Granovetter, M. (1973). The Strength of Weak Ties. *American Journal of Sociology*, vol. 78 (6), 1360-1380.
- Harten voor Sport (z.d.). *Opdracht en missie*. Geraadpleegd via <http://www.hartenvoorsport.nl/over-ons/#toggle-id-2> (16 november 2014).
- Hirschman, A.O. (1970). *Exit, voice, and loyalty: responses to decline in firms, organizations, and states*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Den Haag: NCIS.
- Ibsen, B. & Seippel, O. 2010. Voluntary organized sport in Denmark and Norway. *Sport in society*, 13 (4), 593-608.
- Intern Bedrijf Onderzoek, gemeente Utrecht (2014). *Utrecht Monitor 2014*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/2.concern-bestuur-uitvoering/Onderzoek_en_cijfers/Utrecht_Monitor_2014.pdf (10 maart 2015).
- Kampen, T., Verhoeven, I. & Verplanke, L. (2013). *De affectieve burger: Hoe de overheid verleidt en verplicht tot zorgzaamheid*. Amsterdam: Van Gennep.
- Knipprath, H. & Rick, K. de (2011). *"Is het wat je weet, of is het wie je kent?"* Leuven: Steunpunt Studie en Schoolloopbanen.
- Kwakkelstein, T., Dam, A. van & Ravenzwaaij, A. van (2012). *Van verzorgingsstaat naar waarborgstaat: Nieuwe kansen voor overheid en samenleving*. Den Haag: Boom Lemma.
- Nicholson & Hoye (2008). *Sport and Social Capital*. Abingdon: Routledge.
- Onderzoek, gemeente Utrecht (2015). *Utrecht Monitor 2015*. Geraadpleegd via http://www.utrecht.nl/fileadmin/uploads/documenten/2.concern-bestuur-uitvoering/Onderzoek_en_cijfers/Clickable_pdf_totaal_Utrecht_Monitor_2015_WEB.pdf (10 juli 2015).
- Putnam, R.D. (2000). *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

- Rijksoverheid (2013). *Troonrede 2013*. Geraadpleegd via <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013.html> (17 maart 2015).
- Roest, J.W. van der, Vermeulen, J. & Bottenburg, M. van (2015). Creating sport consumers in Dutch sport policy, *International Journal of Sport Policy and Politics*, vol. 7 (1), pp. 105-121.
- Rooijen, M. van & Smits, F. (2015). *De bijdrage van Harten voor Sport: Maatschappelijke opbrengsten en werkzame factoren*. Utrecht: Harten voor Sport & Hogeschool Utrecht.
- Saunders, M., Lewis, P. & Thornhill, A. (2009). *Research methods for business students*. Harlow: Pearson.
- Schnabel, P. (2004). Het zestiende Sociaal en Cultureel Rapport kijkt zestien jaar vooruit. In Sociaal en Cultureel Planbureau, *In het zicht van de toekomst* (pp. 45-90). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal Economische Raad (2008). *Wat zijn maatschappelijke waarden en publieke diensten?* Geraadpleegd via https://www.ser.nl/~media/db_deeladviezen/2000_2009/2008/b26809/b26809_3.ashx (6 juli 2015).
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2000). *Sociaal en Cultureel Rapport 2000*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2010). *Sociale uitsluiting bij kinderen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Steen, M. van der, Scherpenisse, J., Hajer, M., Gerwen, O.J. van & Kruitwagen, S. (2014). *Leren door doen: Overheidsparticipatie in een energieke samenleving*. Geraadpleegd via <http://www.nsob.nl/wp-content/uploads/Leren-door-doen.-Overheidsparticipatie-in-een-energieke-samenleving.pdf> (20 maart 2015).
- Steen, M. van der, Twist, M. van, Chin-A-Fat, N. & Kwakkelstein, T. (2013). *Pop-up publieke waarde: overheidssturing in de context van maatschappelijke zelforganisatie*. Den Haag: Nederlandse School voor Openbaar Bestuur.
- Thiel, S. van (2010). *Bestuurskundig onderzoek: een methodologische inleiding*. Bussum: Coutinho.
- Tiessen-Raaphorst, A. (red.) (2015). *Rapportage Sport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vereniging Sport Utrecht (z.d.). *Organisatie*. Geraadpleegd via <http://sportutrecht.nl/statuten> (20 november 2014).
- Weijers, D.J.F. (2010). *Loopgroepen anders georganiseerd: vrijheid, blijheid?* Masterthesis: Universiteit Utrecht.

Bijlage 1: Topiclijst semigestructureerde interviews

Algemeen

- Kunt u iets over uzelf en uw sportachtergrond vertellen?

Informele sportgroep

- Kunt u iets vertellen over uw eigen informele sportgroep?
 - o Hoe is de informele sportgroep ontstaan en waarom?
 - o Wie heeft/hebben de sportgroep opgezet?
 - o Wanneer is de informele sportgroep ontstaan?
 - o Hoeveel mensen nemen deel aan de activiteiten?
 - o Waar vinden de activiteiten plaats (locatie)?
 - o Hoe ziet de organisatie eruit (organisator/initiator, deelnemers)?
 - o Hoe wordt met elkaar gecommuniceerd (mondeling, e-mail, sociale media)?
- Waarom heeft u zich aangesloten bij een informele sportgroep?
- Hoe bent u bij deze informele sportgroep terecht gekomen?
- Hoe ziet de samenstelling van de informele sportgroep eruit?
 - o Kenmerken en achtergronden van deelnemers, diversiteit, leeftijd, etniciteit, opleidingsniveau, arbeidsparticipatie?
- Hoe kunnen nieuwe deelnemers aansluiten?

Maatschappelijke meerwaarde van informele sportgroepen

- Welke positieve effecten heeft het sporten in een informele groep voor u (en overige deelnemers)?
- Heeft sportdeelname ook negatieve effecten in uw ogen?
- Hoe zou u de sociale samenhang/banden in uw informele sportgroep kunnen omschrijven?
 - o Sterke of zwakke banden, lichte of zware gemeenschap?
- Wat is voor u de sociale betekenis van uw deelname aan de informele sportgroep?
 - o Netwerk opbouwen, mensen leren kennen, etc.?
- Wat is volgens u de meerwaarde van informele sportgroepen voor de maatschappij?
- Kunt u een voorbeeld geven wat deelname aan de informele sportgroep voor u (of andere deelnemers) betekent of veranderd heeft?
- Doet u ook op een andere wijze aan sport? (verenigingsverband of individueel)

- Wat zijn de verschillen (voordelen en nadelen) met andere sportverbanden?
 - o Met alleen sporten?
 - o Met sporten in verenigingsverband?

Ondersteuning / Gemeente Utrecht

- Wat zou de Gemeente Utrecht voor informele sportgroepen kunnen betekenen?
 - o Wilt u vrijgelaten worden of heeft u behoefte aan bepaalde ondersteuning?
- Hoe denkt u over de continuïteit van uw informele sportgroep?
- Wat kan de overheid/Gemeente Utrecht doen om de continuïteit van de informele sportgroep te bevorderen?
- Hoe zou u het beleid van de Gemeente Utrecht met betrekking tot informele sportgroepen willen zien?

Bijlage 2: Overzicht respondenten semigestructureerde interviews

55+ FIT

1. Vrouw - deelnemer
2. Vrouw - deelnemer
3. Vrouw - trainer

Koersbal

4. Vrouw - deelnemer
5. Vrouw - leider

Sportmix

6. Man - leider
7. Man - leider

Meidensport

8. Vrouw - deelnemer
9. Vrouw - deelnemer
10. Vrouw - deelnemer

Hardlopen

11. Vrouw - deelnemer
12. Vrouw - trainer
13. Vrouw - deelnemer
14. Man - deelnemer